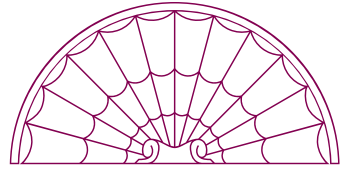

PAŁAC
RZECZYPOSPOLITEJ

PAŁAC
RZECZYPOSPOLITEJ

Biblioteki Narodowe we wszystkich krajach świata gromadzą dorobek umysłowy państw, narodów, kultur i religii, narastający w długim ich trwaniu. Ukazują aspiracje cywilizacyjne wspólnoty, dla której zostały zbudowane, ale przede wszystkim intelektualne dziedzictwo – takie, jakie jest i jakie było. Są miejscami otoczonymi szczególną opieką, realnymi symbolami niepodległości.

Polska Biblioteka Narodowa jest tego wyjątkowym przykładem. Dwukrotnie, wraz z utratą przez Polskę niepodległości, była zamykana i niszczona. Najpierw, największa wówczas biblioteka oświeczonej Europy została wywieziona przez rosyjskie wojska carycy Katarzyny II. Wskutek represji carskich po upadku insurekcji kościuszkowskiej zbiory Biblioteki Załuskich zrabowano i przewieziono do Petersburga, gdzie zostały włączone do Biblioteki Carskiej. Kolejny cios nadszedł wraz z wybuchem II wojny światowej. Biblioteka Narodowa na pięć lat została zamknięta, a jej zbiory stały się celem grabieży i zniszczenia. W trakcie działań wojennych, ale przede wszystkim w wyniku świadomego, zaplanowanego podpalenia przez Niemców, Biblioteka straciła niemal całą kolekcję rękopisów, starych druków, nut, map, grafik i rysunków. Samych rękopisów spalono kilkadziesiąt tysięcy. Tych, w większości jedyńskich, zachowanych w rękopisach tekstów kultury polskiej i europejskiej nikt już nie przeczyta. To strata bez precedensu w dziejach świata. Szklana urna z prochami spalonych rękopisów i starodruków na zawsze pozostanie symbolem aroganckiego barbarzyństwa. Niektóre ze spopielonych woluminów, zastygłe w październiku 1944 roku, wciąż zachowują swój kształt. Celowe zniszczenie najcenniejszych zbiorów polskich przez Niemców miało charakter symbolicznego pozbawienia narodu relikwii piśmiennictwa, źródeł historycznych dziejów polskich, zabytków poświadczających wspólnotę wartości wyrażających się w pomnikach literatury, prawa, filozofii, teologii, muzyki, języka, będących przy tym dowodem ogromnego dorobku kulturowego Polski.

Okres ponad 100 lat między pierwszym otwarciem Biblioteki w XVIII wieku a nowym po odzyskaniu niepodległości był na świe-

cie czasem intensywnego rozwoju instytucji naukowych i centralnych, w tym bibliotek. Polska, okupowana przez zaborców, została tego pozbawiona. Po 1918 roku szybko udało się to zapóźnienie nadrobić, co jest wielką zasługą II Rzeczypospolitej.

W czasach PRL Biblioteka Narodowa starała się mimo wszystko zachować możliwie szeroką autonomię. Ważną rolę w jej utrzymaniu odgrywali zwłaszcza przedwojenni pracownicy, którzy przekazywali kolejnym pokoleniom bibliotekarzy standardy niezależnego funkcjonowania BN, przede wszystkim jej unikatowej roli placówki gromadzącej piśmiennictwo polskie – drukowane i rękopiśmienne.

Podobnie jak po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, również po roku 1989 polskie bibliotekarstwo, w tym Biblioteka Narodowa, musiało nadrabiać wieloletnie zapóźnienia wynikające z ograniczonego kontaktu z międzynarodowym środowiskiem, a także spowodowane bardzo niewielkimi możliwościami finansowymi. Szczęśliwie dziś Biblioteka Narodowa może cieszyć się sukcesami i opinią jednej z najlepiej rozwijających się bibliotek narodowych.

Podstawowa misja BN nie zmienia się od momentu jej założenia. A jest nią zgromadzenie wszystkich publikacji wydanych w Polsce oraz poza jej granicami w języku polskim, jak również wydanych za granicą, których autorami są Polacy. Tworzymy Korpus Publikacji Polskich. Co warte podkreślenia – jako jedyni na świecie katalogujemy w trybie 24-godzinnym.

W skarbcu Biblioteki Narodowej chronione są najdroższe pamiątki polskiej przeszłości, w jej historycznym wymiarze, różnorodności, wartości i tradycji. Obok relikwii języka polskiego, takich jak najstarszy zapis prozy polskiej w *Kazaniach świętokrzyskich*, najstarszy w całości zachowany tekst w języku polskim w *Psalterzu floriańskim* św. Królowej Jadwigi, najcenniejszych źródeł polskiej państwowości, jak *Rocznik świętokrzyski dawny* z zapiskami w języku łacińskim: „Dąbrówka przybyła do Mieszka”, „Mieszko zo-

stał ochrzczony” z 965 i 966 roku, największego na świecie zbioru rękopisów muzycznych Fryderyka Chopina, utworów literackich budujących naszą wyobraźnię, jak *Przesłanie Pana Cogito* Zbigniewa Herberta z wezwaniem: „Bądź wierny, idź”, w zbiorach BN znajdują się również skarby wielu narodów, kultur, języków i religii, które przez setki lat w sposób pokojowy współtworzyły polską wspólnotę, szanując wartości i prawa Rzeczypospolitej, która odwdzięczała się nadaną im wolnością, tolerancją i zachętą do rozwoju.

Niezwykle trudno wskazać najcenniejszy zabytek spośród tylu bezcennych. Wśród ponad 10 milionów obiektów znajdują się pomniki średniowiecznej historiografii: rękopisy kronik Galla Anonima i Wincentego Kadłubka, bezcenną wartość mają także zabytki piśmiennictwa i iluminatorstwa europejskiego średniowiecznego i renesansowego.

Odrębne, wyjątkowe miejsce zajmują kolekcje rękopisów literackich. Wymieńmy choćby – jedyny rękopis utworu Jana Kochanowskiego, *Balladynę* Juliusza Słowackiego, *Odę do młodości* Adama Mickiewicza, rękopisy i rysunki Cypriana Kamila Norwida z wierszem *Klaskaniem mając obrzękłe prawice...*, najbardziej wzruszający tomik poezji przepisany przez Krzysztofa Baczyńskiego osobiście i podarowany ukochanej żonie Basieńce w dniu ich ślubu czy też zbiory rękopisów Zbigniewa Herberta i Czesława Miłosza.

Wobec ogromnego rozproszenia i zniszczenia księgozbiorów polskich w czasie drugiej wojny światowej, szczególnie znaczenia nabierają zachowane ich fragmenty, np. część wspaniałej biblioteki króla Zygmunta Augusta czy obiekty z bibliotek rodowych – Zamojskich, Tarnowskich i Krasieńskich.

Wśród zabytków muzycznych, oprócz rękopisów Fryderyka Chopina, na uwagę zasługują również autografy innych kompozytorów polskich, m.in.: kompletne archiwum Henryka Mikołaja Góreckiego czy spuścizna Krzysztofa Komedy, która zapoczątkowała powołanie Archiwum Jazzu Polskiego.

Biblioteka Narodowa zapracowała sobie na wyjątkowe miano instytucji zaufania publicznego. Dzięki temu wielu ludzi kultury czy nauki pragnie właśnie nam przekazywać swoje zbiory.

Istotą ludzkiej kultury jest nie tylko szerokie poznanie świata zewnętrznego, ale również dążenie do poznania samego siebie. Kultura jest najlepszym nauczycielem wartości, pozwala na identyfikację we wspólnocie, która ma dłuższe dzieje niż pojedynczy człowiek. Stąd tak ogromne znaczenie i rola bibliotek. Bibliotek gminnych, miejskich, wojewódzkich, szkolnych, naukowych, pedagogicznych, kościelnych, prywatnych oraz tej najważniejszej – Biblioteki Narodowej, centralnej biblioteki państwa, będącej żywą pamięcią Polski.

Dziś BN jest największą biblioteką naukową i publiczną w Polsce. Wieńczyce przechowuje powierzony jej dawny i współczesny dorobek umysłowy narodu polskiego: zbiory piśmiennicze, ikonograficzne, kartograficzne, muzyczne, audiowizualne i elektroniczne. Posiada jedną z największych w Europie bibliotek cyfrowych Polona.pl z prawie 4 milionami obiektów, która powiększa swoje zbiory we współpracy z najlepszymi bibliotekami w Polsce.

Biblioteka Narodowa należy do instytucji drogich sercu każdego Polaka. To skarbiec piśmiennictwa Rzeczypospolitej, tego co w naszej historii i kulturze najszlachetniejsze, najpiękniejsze i najważniejsze.

Nie mamy wpływu na przeszłość, ale mamy wpływ na to, co z przeszłości zostanie zapamiętane i przekazane następnym pokoleniom. W każdym kraju symbolem niepodległości, pamięcią państwa i narodu jest Biblioteka Narodowa.

Od 2024 roku najcenniejsze pamiątki przeszłości, zgromadzone w skarbcu Biblioteki Narodowej, będzie można zobaczyć w Pałacu Rzeczypospolitej, odnowionym z dużym wysiłkiem i starannością. Dziękuję wszystkim, dzięki którym to duże i ważne przedsięwzięcie mogło być podjęte i zakończone z sukcesem.

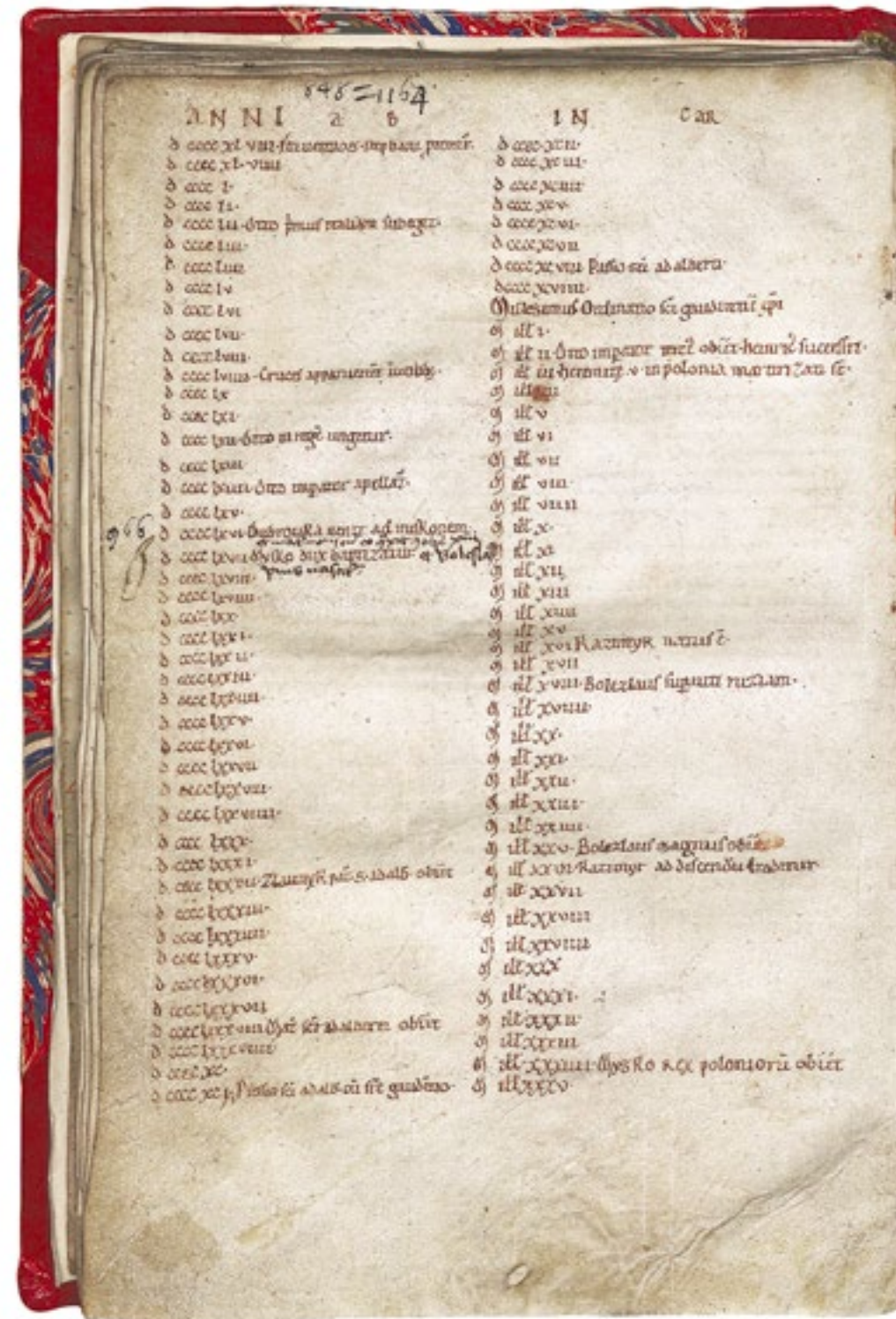
ROCZNIK ŚWIĘTOKRZYSKI DAWNY

Pierwszy zabytek polskiej historiografii. Odnotowuje kluczowe wydarzenia z początków państwa polskiego. Twórca zaczerpnął informacje z niezachowanego do dzisiaj rocznika, który prawdopodobnie spisano na dworze pierwszych Piastów. Dzieło składa się z krótkich, jednozdaniowych łacińskich zapisków przyporządkowanych do poszczególnych lat. Wskutek pomyłki wszystkie notki aż do roku 1000 podają datę o rok późniejszą od ogólnie przyjętej, jak np. przybycie Dąbrówki do Mieszka (*Dubrovka venit ad Miskonem*) znajduje się pod rokiem 966 zamiast 965,

a chrzest księcia (*Mysko dux baptizatur*) pod rokiem 967 zamiast 966.

Rocznik powstał między 1122 a 1136 rokiem, najprawdopodobniej w Krakowie. Jego tradycyjna nazwa pochodzi od miejsca przechowywania – zanim w wieku XVIII trafił do Biblioteki Narodowej, założonej w Warszawie przez braci Załuskich, należał do opactwa benedyktynów na Świętym Krzyżu.

Przed wybuchem II wojny światowej BN ewakuowała rękopis razem ze skarbem do Kanady, skąd wrócił w 1959 roku.

WINCENTY KADŁUBEK † KRONIKA POLSKA

Łacińska kronika dziejów polskich, pierwsza spisana przez Polaka, biskupa krakowskiego Wincentego Kadłubka, to nie tylko kronika historyczna, ale także traktat historiozoficzny pokazujący dojrzałość ówczesnego środowiska intelektualnego. Dzieło z przełomu XII i XIII wieku zostało napisane w formie dialogu pomiędzy arcybiskupem gnieź-

nieńskim Janem a biskupem krakowskim Mateuszem, co dało autorowi możliwość stworzenia wyjątkowo erudycyjnego wywodu.

To właśnie z dzieła Kadłubka znamy wiele popularnych legend dotyczących początków polskiej państwowości, jak np. historię o smoku wawelskim lub o królowej Wandzie, która – wbrew powszechnie

znanej wersji – u Kadłubka przepędza armię germańskiego wodza. Prezentowany rękopis kroniki zawiera komentarz Jana z Dąbrowki – krakowskiego profesora z XV wieku, który już wówczas badał tekst Kadłubka i przedstawiał go na wykładach. Księga należała do opactwa benedyktynów w Lubiniu. Po powstaniu listopadowym została

wywieziona do Petersburga. Do Polski powróciła po traktacie ryskim z 1921 roku. W czasie II wojny światowej rękopis uniknął zniszczenia wskutek ewakuacji z Warszawy w 1944 roku do Goerbitsch. Stamtąd Rosjanie przewieźli go do Moskwy. Do Biblioteki Narodowej wrócił w roku 1947.

Veneris Thetingar Commentator Elbingen turpiter ex proelio fugiens, non prius
fugam, q̄ in Elbing obtinens, sistere potuit, documentū non iniuste superbie et
presumptionis singulis futuris

*Superbam Vincti Magni Prussia legationem et
duos nuncios enses Wladislaus Rex mōdit
de acceptis, custodia corporis sui assignat
et lignum pugnae dare iubet*

Mortalis Regis Nicolaus Regni Poloniae Vicecancellarius acceptis, p̄ire
cepit ad curiam, Rege galeam capiti superponere, et in pugna p̄ce-
dere gestiente, dum subito immittitur, duos Avolos, quoniam unus Romanorum
Regis, nigrum vezt aquilam in aureo campo, alter Stetinen' Ducis, ruben' gryphonem
in albo campo, deferrebant insignia, ex hostium exercitu egressos, duos enses nictos
et vagina vacuos, deferentes in manibus, et p̄ntiam requirentes Regis, militū Poloiē
tutela, ne violarentur, ad Regem conductos adesse. Illos si q̄tem Mgr' Emiszie Vincti
ad Wladislaw Regem transmiserat, ad conferendū proelium sine cunctatione et
dimicandum acie exciturus, additis insup' superbis mandatis. Quibus Wladislaw
Poloniae Rex nisi, ratus illos, ut emut, aliquot noue et insolite legationis ferre,
et nuncios esse, Nicolaum Vicecancellariū renocare iubens, in eius atq; certorū Ba-
romum, quibus Regii corporis custodia mandata fuerit, vezt Ducis minor' Masonie
Semonitbi, nepotis germana ex sorore Regii, Ioannis Maxik de Dambrowa, Zolane Bobei
Sbignei de Oleschna Secretariū, Dobeslaw Kobila, Volczkonis Rokutbi, Bogupbali Mgr'
coquinae, Sbignei Czajka de Nowotwor, Regiū lancea, Nicolai Morawicz uexillū
parvulum, Danilkonis de Russia, sagittas Regias, deferentū, qm̄ festinatio in proeliū
Alexandri Ducem magnū Lituanie, et occupatio eius circa componentas suom
acies, vetuit acciri, Avolatorum legationē audīt, qui reuerentiā aliquantū apud Regē
facta, legationis suae verba Teutonico idioma, Ioanne Maxik interpretate, in hunc
modū dixerūt, Illine Rex, Mgr' Emiszie generalis Vinctus, mittit tibi et fratri tuo,
suppresso et Alexandri et Ducis nomine, per nos Avolos, presentes duos gladios,
in suffragiū pugnae future, q̄tms cum eo et gente sua minus cunctanter, et magis
audacia, q̄ quem p̄sefers, animo, congregariis, neq; decet eo latites et intra sylvas
nemoraq; consistens, pugnam trahas, Si aut' strictum et artum campum te ad expli-
candū tuorum acies habere existimas, offert tibi Mgr' Emiszie Vinctus, q̄tms te ad
certamen eliciat, de planicie campi, quam suo exercitu occupauit, ad q̄tum voles,
excedere, Aut saltem, ne pugnam viternis dilatum a te in contingat, Marti campū
quemlibet delige, Haec Avolati, In ipso autem legationis Avolatorum puncto, Crucifero
exercitus denunciationem suam, per Avolos factam, testatus, retrocessiom ad spa-
cium hanc exiguum notatus est fecisse, ut appareret eum fictum Avolatorū et mēti-
natorum suorum opere expressisse, Stulta profecto, et parum eorum religioni cōgrua
haec denunciatō, quasi fortunam in suo consilio, siatq; potestate habita, nonissent.
quid cuiq; luce illa assignatum foret, Wladislaus autem Poloniae Rex, superba et
arroganti legatione Cruciferonū audita, gladios de manibus Avolatorū acceptat,
non in bilem aut indignationem aliquam, sed in lachrymas resolutus, responsionem suam,
nulla deliberatione, mira tamen et quasi superna humilitate, patientia, et modestia
fretus, ad Avolos facit, Quamuis, inquit, in exercitu meo sufficientes gladios habes,
hostium meorum gladios non egeam, pro maiori tū suffragio tutela et defensione cause

JAN DŁUGOSZ † ROCZNIKI

Najobszerniejszy i najbardziej wiarygodny
opis dziejów Polski sporządzony w śre-
dniowieczu, przedstawiony w szerokim
kontekście historii i geografii Europy wraz
z dziejami papieża i cesarstwa. Autor
był zaufanym sekretarzem biskupa kra-
kowskiego kardynała Zbigniewa Oleśnic-
kiego, dlatego w wielu miejscach kroniki
król Władysław Jagiełło przedstawiany jest
w niekorzystnym świetle, a życzliwie sam
Oleśnicki.

Długosz pisał kronikę do swojej śmierci,
korzystając z obfitości źródeł, do których
miał dostęp dzięki swojej pozycji na dwo-
rze królewskim – był między innymi
wychowawcą synów Kazimierza Jagiel-
łończyka. W kronice znajduje się m.in.

szczegółowy opis przebiegu bitwy pod
Grunwaldem. Sam Długosz, choć urodził
się pięć lat po tym wydarzeniu, miał moż-
liwość kontaktu z uczestnikami bitwy.
Wojna polsko-krzyżacka została przed-
stawiona w powieści Henryka Sienkie-
wicza *Krzyżacy*, którą zekranizowano
w 1960 roku. Zarówno powieść, jak i film
cieszyły się ogromną popularnością przez
dziesięciolecia.

Staranny odpis dzieła Długosza powstał
w latach 1573–1576 na zamówienie kaszte-
lana wieluńskiego Jana Krzysztoporskiego,
właściciela znacznego księgozbioru. Póź-
niej należał do Biblioteki Schaffgotschów
w Cieplicach. Do Biblioteki Narodowej
trafił po II wojnie światowej.

SAKRAMENTARZ TYŃECKI

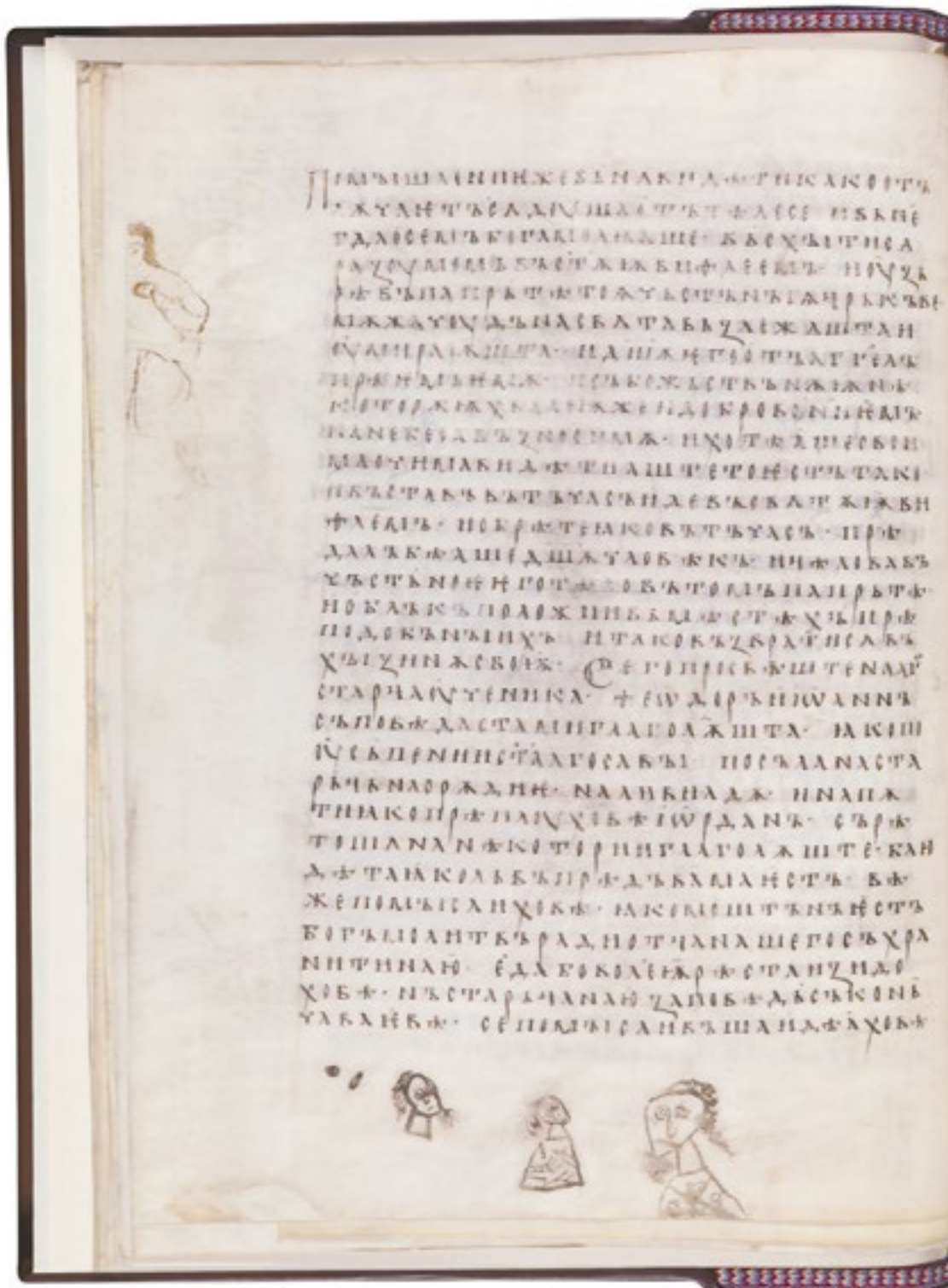
Luksusowy rękopis liturgiczny przechowywany w Polsce prawie od 1000 lat. Przepisany i ozdobiony iluminacjami w Kolonii, prawdopodobnie w klasztorze św. Pantaleona około roku 1072–1075. Wkrótce potem lub w wieku XII trafił do opactwa benedyktynów w Tyńcu koło Krakowa,

jednego z najstarszych i najbogatszych opactw w Polsce. Wiemy też, że kodeksu użyto podczas konsekracji kościoła św. Wincentego we Wrocławiu w roku 1149. Bogato zdobiony pergaminowy rękopis łaciński, w części spisany złotem i srebrem na stronicach barwionych purpurą, ozdo-

biony jest 13 inicjałami oraz dwiema całostronicowymi miniaturami, z których jedna przedstawia Ukrzyżowanie, a druga *Maiestas Domini* (Chrystusa na majestacie). W 1814 roku mnisi sprzedali kodeks Stanisławowi Kostce Zamoyskiemu, który włączył go do Biblioteki Ordynacji Zamoj-

skiej w Pałacu Błękitnym w Warszawie. Po II wojnie światowej Jan Zamoyski, XVI i ostatni ordynat zamojski, przekazał Bibliotece Narodowej zbiory Biblioteki Ordynacji Zamojskiej w depozyt. Obecnie BOZ jest własnością BN.

KODEKS SUPRAŃSKI

Wpisany na Listę Pamięci Świata UNESCO jeden z najstarszych zabytków piśmiennictwa cyrylickiego oraz języka staro-cerkiewno-słowiańskiego. Powstał na początku XI wieku na terenach Bułgarii, spisany przez kopistę imieniem Retko. Kodeks zawiera żywoty świętych i nauki Ojców Kościoła czytane podczas liturgii w marcu. Na kartach można też znaleźć niezwiązane z tekstem rysunki głów i postaci, dodane później na marginesach. Księga została odkryta w 1823 roku w monasterze bazylikańskim w Supraślu przez profesora Uniwersytetu Wileńskiego, ks. Michała Bobrowskiego, i podzielona na trzy części podczas przy-

gotowywania do publikacji. Prawdopodobnie w 1869 roku została kupiona do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej razem ze zbiorami Władysława Trębickiego. Najobszerniejsza, zawierająca 151 kart, część zaginęła podczas II wojny światowej. W roku 1967 została zaoferowana do zakupu bibliotece Uniwersytetu Harvarda. Rękopis został szczęśliwie rozpoznany, a dzięki wsparciu finansowemu importera polskiej szynki w USA, powrócił do Polski. Do ojczyzny przyплыł transatlantykem Batory. Obecnie, podobnie jak inne zbiory BOZ, jest własnością Biblioteki Narodowej.

PSAŁTERZ FLORIAŃSKI

Najstarszy zachowany w całości zabytek języka polskiego, liczący ponad 600 lat. Na przełomie XIV i XV wieku zapisano w nim biblijne psalmy przełożone na trzy języki: polski, łaciński i niemiecki. Powstał *Psałterz floriański* wiązany z postacią królowej Jadwigi ze względu na herb dynastii Andegawenów przedstawiony na jednej z kart.

Uwagę przykuwają ornamenty roślinne, przedstawienia zwierząt i fantastycznych postaci, frywolne scenki oraz elementy humorystyczne umieszczone na marginesach i innych niezapisanych miejscach. Możemy tu znaleźć nagich jeźdźców ujeżdżających lwy i dziki, małpę ścigającą lwa, a także zaskakującą postać do złudzenia

przypominającą... Mistrza Yodę z *Gwiezdnych wojen*.

Okoliczności powstania rękopisu pozostają nieznane. W pierwszej połowie XV wieku należał do węgierskiego patrycjusza Jana z Lipian. Wiemy też, że w 1557 roku niejaki Bartłomiej Siess (lub Süß) kupił księgę od włoskiego kupca za 7 soldów. Od 1637 roku *Psałterz* znajdował się w opactwie kanoników regularnych św. Floriana koło Linzu w Austrii – i temu miejscu zawdzięcza swą nazwę. W 1931 roku polski rząd, po uzyskaniu zgody opactwa i Watykanu, zakupił rękopis. Przed wybuchem II wojny światowej Biblioteka Narodowa ewakuowała go do Kanady. Do skarbcza BN powrócił w roku 1959.

EWANGELIARZ ANASTAZJI

Pergaminowy rękopis z XII wieku wciąż posiada oryginalną, bogato zdobioną oprawę. Wykonano ją z dębowego drewna pokrytego srebrem. Przednia, niekompletna, okładka przedstawiała ukrzyżowanego Jezusa oraz Marię, św. Jana i postać podpisaną jako „Anastasia”. Postać Jezusa na krzyżu, prawdopodobnie połączana,

została wyrwana przez Szwedów podczas potopu. Medaliony po obu stronach krzyża przedstawiają słońce i księżyc. Na tylnej okładce widzimy *Maiestas Domini* – Chrystusa na majestacie. W narożnikach znajdują się symbole czterech ewangelistów: człowiek – symbol Mateusza, orzeł – Jana, lew – Marka oraz wół – Łukasza.

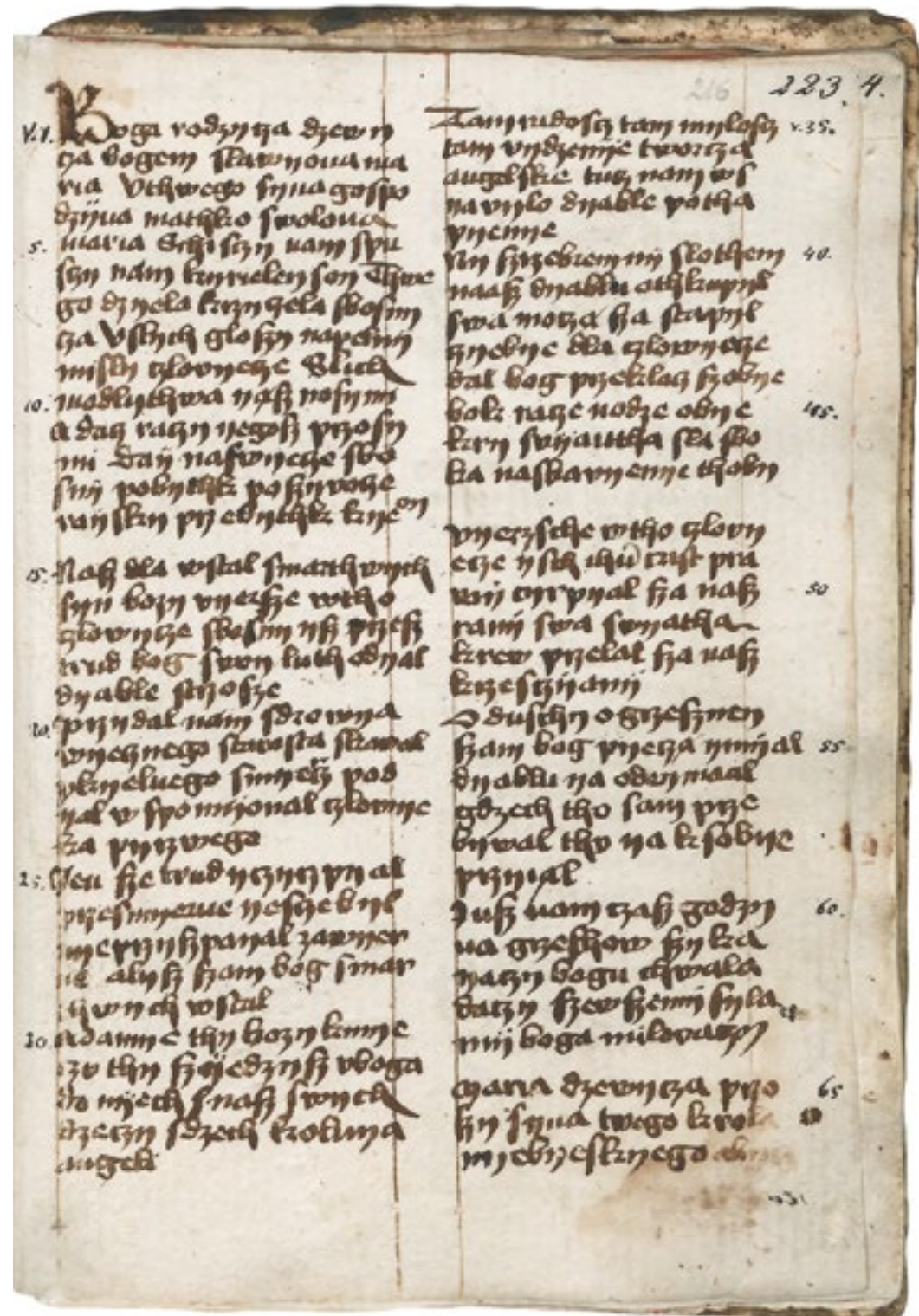
Oprawa chroni rękopis pergaminowy z około 1160 roku, którego powstanie wiąże się z osobą księżnej Anastazji, czyli Wierzchosławy, żony księcia mazowieckiego Bolesława Kędzierzawego. Rękopis należał do klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Czerwińsku. W czasie zaborów księga została

zagrabiona i wywieziona do Petersburga, skąd powróciła po traktacie ryskim z roku 1921. Przed wybuchem II wojny światowej Biblioteka Narodowa ewakuowała rękopis razem ze skarbcom do Kanady, skąd wrócił w 1959 roku.

BOGURODZICA

Bogurodzica jest uznawana za pierwszy polski hymn państwowy, przed *Warszawianką*, *Rotą* i *Mazurkiem Dąbrowskiego*. Ta prawdopodobnie najstarsza ze znanych pieśni religijnych w języku polskim wykonywana była podczas najważniejszych wydarzeń państwowych i religijnych. Uważa się, że dwie pierwsze strofy mogły powstać już około połowy XIII wieku. Jan Długosz określił ją mianem *carmen patrium*, czyli pieśni ojczystej. Zachowało się kilka wersji pieśni, w tym pochodząca z roku 1456 wersja *Bogurodzicy* zwana redakcją warszawską. Jest to trzeci najstarszy rękopis zawierający pieśń. Warszawska *Bogurodzica* składa się z dziesięciu zwrotek, z czego piętnaście

traktowanych jest jako kanoniczne, a cztery dodatkowe stanowią prośby o wstawiennictwo do patronów Królestwa Polskiego oraz modlitwę za Kazimierza Jagiellończyka i jego dzieci. Rękopis pochodzi z benedyktyńskiego opactwa Świętego Krzyża na Łysej Górze. Po powstaniu listopadowym został zagrabiony przez Rosjan i wywieziony do Petersburga. Po traktacie ryskim z 1921 roku powrócił do Polski. W czasie wojny uniknął zniszczenia wskutek ewakuacji z Warszawy w 1944 roku do Goerbitsch. Stamtąd Rosjanie przewieźli go do Moskwy. Do Biblioteki Narodowej wrócił w roku 1947.

SIEDEM GRZECHÓW ŚMIERTELNYCH

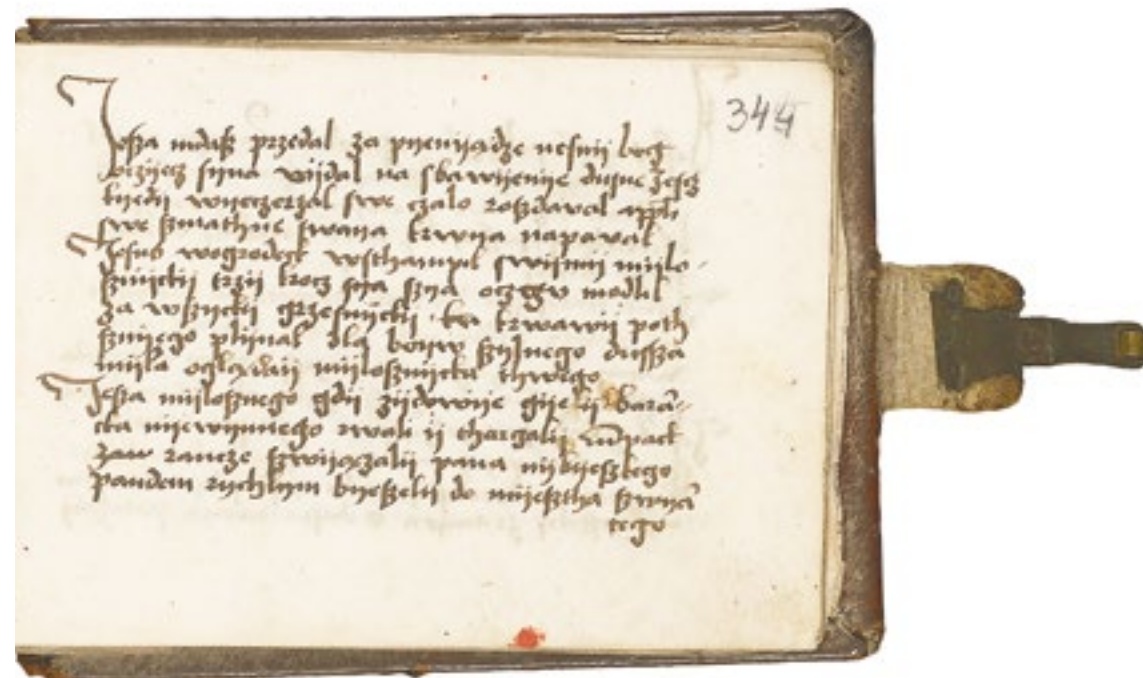
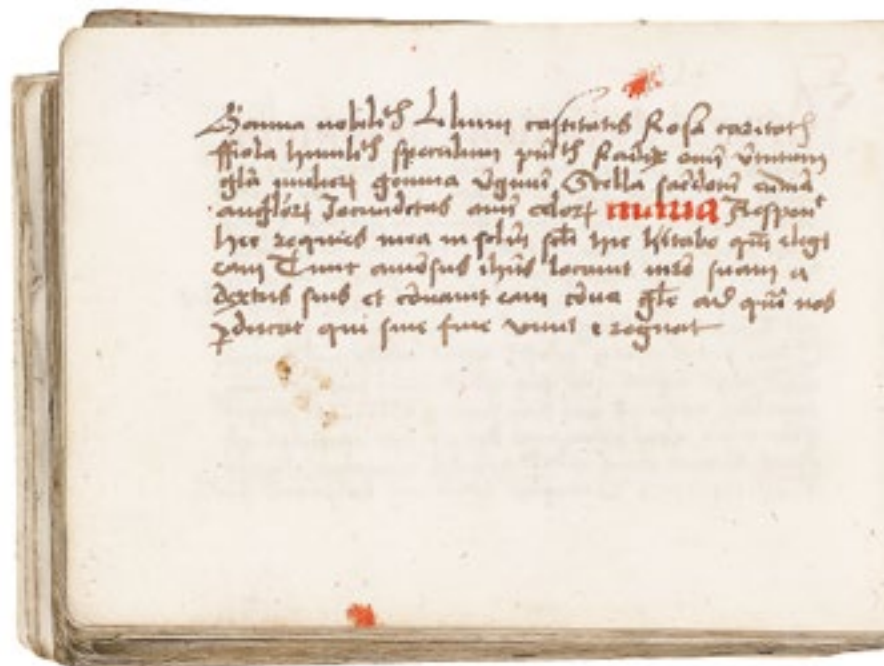
Jeden z licznych zabytków języka polskiego z XV wieku ze zbiorów Biblioteki Narodowej. Wśród łacińskich kazań na niedziele oraz dni tygodnia, w których wspomina się świętych ważnych dla Kościoła w Polsce, znajdują się zapisane po polsku wierszowane dekalogi, pieśń na święto Zesłania Ducha Świętego oraz wyznanie wiary, poniżej którego wyliczono *Siedem grzechów śmiertelnych*. Kodeks był przechowywany w klasztorze paulinów na Skałce w Krakowie.

Zagrabiony przez Rosjan do Petersburga po powstaniu listopadowym, wrócił do Polski na mocy ustaleń traktatu ryskiego z roku 1921. W czasie II wojny światowej został zabezpieczony w piwnicach Pałacu Błękitnego, czyli siedziby Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. W 1944 roku rękopis wywieziono do Goerbitsch. Przejęty przez Rosjan, został przetransportowany do Moskwy, skąd zwrócono go Bibliotece Narodowej w roku 1947.

debita nra Sed et nos ditta de
suorih nra Et llyos uiduas
m tempore d' llyos a malo
amur **A**ne ania gna plena
d' tecu bndicta tu m uiltitibz
et bndicta fentis rentis tu sic
exis Amen
Dueria wboza oga wstano
oandego p'wongela uobda y
fentis d' w'pessidista spna ge
to yedinego p'ana nasego **S**an
sye rogat d'uehem suatichu
na rodylsa p'uaricu d'p'ouae
muaqon pod pononshin p'ala
thenu d'lyfowan ymar y
pogreben **S**thaple d'p'obella
tyegego d'na p'uarichu
w'p'at **w**staple unamedyosa
fedy y naxranig' boga oga
w'ch'elchmogayego **O**d'and se
p'rydpe sandy' y'we d'mar
thre **w**ueria w'dudha p'ua
eigo **w**stapla **S**yekeuy
d'p'egyansta p'uarichu op'ao
wauye **g**recheu od'p'ushen
p'ala p'uarichu w'stanis
p'rycani y'wot' Amen
Nos p'ores homines confitemur
deo p'ri omnipota et de ma
ne x'p'm p'ro petro et p' pau
et omibz s'c' et s'c' d'p'ib'itro
de omibz p'nis nris **E**t u'd p'm
ny qu' s'ibi nris p'lestissim
cupis d'p'it' auditu gustu ta
tu odoratu **D**e hoc dolemus
Et u'd e' p'm'ia sept' m'libz
p'nis p'icia zarloa d'w'ny p'p'
m'p'rem l'at'om'p'rem m'ca
p'osta nasego **g**recheu g'ua
d'uarem g'ueyan m'uarip'a
d'w'ntrem d'p'os'ey p'lu'f'ce
d'ego n'au' sal y'ch'esse la
p'ent **E**t u'd e' p'nam'na
t'p'p'ediedo d'ca p'p'm ad
atons nri et ad maxum d'no
Et u'd non d'lx'm'ia d'ca q' te
to corde nro et q' tota aua
na et q' totis p'ribz nris **E**t
p'p'm'ia nris s'c' uos m'et'p'os
hoc dolemus et quida' p'm'ia
p'nis **l**ibz remalibz oau'f'

manifest' cogitans et y.
De omibz p'nis De quibz n'ost'na
sufflante a p'et' n'ec ca m' m'coria
h'ema **R**ed'm'ia nos culpabiles
deo omnipota **Q**u'is qualis p'p'e
nos melia m' eis cognoscit qui
nos nri **E**t m'wocam'q' nob' m'
auxilium **S**ta' p'p'm'ia maria et
p'ra petru et s'c' paulu et omibz
p'ros ut ipi dignaret' esse uad
m'ores ad d'nu deu omnipota et
p'e non dignaret' nos iudicare
s'c'm nras t'p'sesset' al' s'p'e
p'enna **S**z s'm s'ua s'at' m'ue
p' m'cor'ia **E**t te p'p'bit'og
p'enna ut nos absoluas a nris
p'nis **E**t m'cor'ia q'ua ad
h'ec **T**u'lib' v'm m'emet' a
p'ut s'm et u'ada ad deu d'p'o
e'nt' d'p'iseret' u' d'p'e d'p'ic
absoluas **A**bsolua n'ra
om'p'it' n'ra om'p'it' p'oc'ia m'
m'p'p'it' n'ra **261**

BŁ. WŁADYSŁAW Z GIELNIOWA † ŻOŁTARZ JEZUSÓW

Zbiór popularnych tekstów i pieśni w języku polskim, często wykonywanych i znanych powszechnie przez kilka wieków. Bł. Władysław z Gielniowa (1440–1505) był pierwszym nieanonimowym autorem polskich tekstów poetyckich, znanym kaznodzieją bernardyńskim, od lat 60. XX wieku patronem Warszawy. *Żołtarz Jezusów*, czyli inaczej psalterz Jezusowy, znany też jako *Pieśń o bożym umęczeniu* lub pod incipitem *Jezusa Judasz przedał...* to jedna z najstarszych i najpopularniej-

szych polskich pieśni pasyjnych. Pieśń ma charakter kontemplacyjny, przeznaczona była zarówno do śpiewania, jak i czytania bądź odmawiania jako osobista modlitwa. Rękopis z przełomu XV i XVI wieku pochodzi z kolekcji Tarnowskich na zamku w Dzikowie (Tarnobrzeg). Przetrwał szczęśliwie dotkliwie zniszczenia biblioteki zamkowej podczas pożaru w grudniu 1927 roku oraz w czasie II wojny światowej. Biblioteka Narodowa zakupiła dzikowski zbiór rękopisów w roku 2020.

ROZMYŚLANIE PRZEMYSKIE

Ułożony po polsku w XV wieku zbiór tekstów apokryficznych opisujący życie Jezusa, Marii i Józefa. Przedstawiono w nim wszystko, co średniowieczny świat chrześcijański wiedział lub pragnął wiedzieć o Jezusie i jego rodzinie, a co nie było zawarte w kanonicznych Ewangeliach.

Autor lub autorka łączy wydarzenia znane z Nowego Testamentu z epizodami fantastycznymi. Tym samym Święta Rodzina

spotyka smoki podczas ucieczki do Egiptu, mały Jezus zawiesza naczynia z wodą na promieniu słonecznym lub ożywia gliniane ptaszki. *Rozmyślanie przemyskie* należy do grupy najważniejszych wczesnych zabytków języka polskiego. Rękopis, sporządzony po 1512 roku, przechowywany był od roku 1844 w Bibliotece Kapituły Greckokatolickiej w Przemyślu. Od zakończenia II wojny światowej znajduje się w zbiorach Biblioteki Narodowej.

Documta hne
hrosimyslam
e o zquoc hne
pama uelusa

Jesus hazarunsky krol zydow
Jesus hazarens rex Judeor

Jesus hazarens rex Judeor

Jesus hazarens rex Judeor

Jesus

Jurek Jadouza masek

omica vylkaluglador

Enam meor 12

12

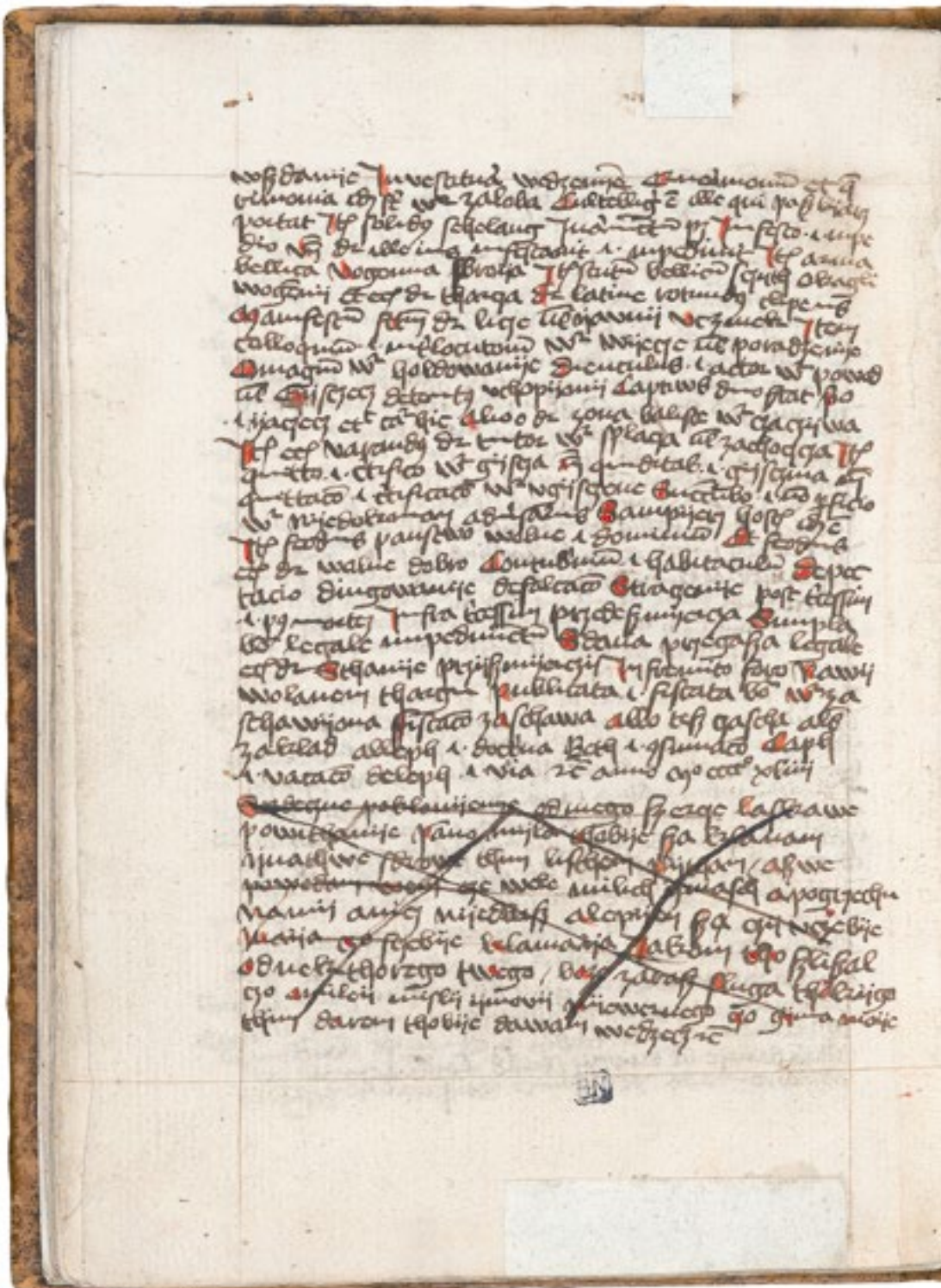
BALTAZAR OPEC † ŻYWOT PANA JEZU KRYSTA

Najstarsza zachowana w całości książka drukowana w języku polskim. *Żywot* autorstwa Baltazara Opeca, wydany w 1522 roku, stanowi przeróbkę dzieła przypisywanego św. Bonawenturze *Meditationes vitae Christi* (*Medytacje o życiu Chrystusa*). Tekst, nawiązując do wzorów hagiograficznych, rekonstruuje biografię Jezusa, łącząc tekst biblijny z wątkami apokryficznymi. *Żywot* zawiera także pieśni oraz moralizatorskie i kaznodziejskie teksty. Intrygująco napisany i skompilowany, obejmuje między innymi falsyfikat listu Piłata do cesarza, w którym namiest-

nik pisał o Jezusie, czy fragment *Rozmyślenia przemyskiego*. Księga zawiera też 39 całostronicowych drzeworytów autorstwa Hansa Leonharda Schäußeleina, niemieckiego malarza, rysownika i grafika z kręgu Albrechta Dürera. Prezentowana grafika przedstawia scenę Ostatniej Wieczerzy.

Egzemplarz należał do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej, a po II wojnie światowej trafił wraz z jej zbiorami do Biblioteki Narodowej. Jest jednym z kilku zachowanych do dziś. Obecnie BOZ jest własnością BN.

LIST MIŁOSNY Z 1444 ROKU

List miłosny zapisany na końcu rękopisu z odpisami statutów wiślickiego i warcckiego jest niezwykle ciekawym przykładem średniowiecznej osobistej korespondencji w języku polskim. Po przepisaniu został przekreślony jako treściowo nienależący do reszty rękopisu. W formie uwspółcześnionej list brzmi następująco: „Serdeczne powitanie, od mego serca łaskawe powitanie. Panno miła, Tobie się kłaniam i na Twe zdrowie tym listem pytam, a swe powiadam. Wiem, że wiele miłych masz, a po grzechu na mnie nic nie dbasz.

A lepiej się ci u Ciebie mają, co Cię oklamują, jakom to słyszał od niektórego Twego. Boże, poraż sługę takiego, co o Miłej myśli i mówi niewiernego co. Imię moje tym darem Tobie daję wiedzieć etc.” Rękopis został odnaleziony w bibliotece pozostawionej po Janie Wincentym Bandtkiem, XIX-wiecznym historyku prawa i edytorze. Przechowywany w Bibliotece Baworowskich we Lwowie, po II wojnie światowej trafił do zbiorów Biblioteki Narodowej.

JÓZEF FLAWIUSZ † STAROŻYTNOŚCI ŻYDOWSKIE

Rękopis zamówiony przez opata tynieckiego, spisany i iluminowany w Krakowie. Również oprawa została wykonana przez introligatora krakowskiego. Jest to rzadki przypadek książki średniowiecznej w całości wykonanej w Polsce, która zachowała się do naszych czasów w niezmienionej formie.

Bogato zdobiony rękopis w języku łacińskim z 1466 roku zawiera m.in. inicjały z przedstawieniami figuralnymi wykonane przez iluminatora zwanego Mistrzem Panny z Jednorożcem. Zawiera dwanaście z dwudziestu ksiąg spisanych przez żyją-

cego w I wieku n.e. żydowskiego historyka Józefa Flawiusza. Księgi opisują historię Żydów od biblijnego stworzenia świata po rok 160 p.n.e.

Mniści tynieccy sprzedali kodeks Stanisławowi Kostce Zamoyskiemu, który włączył go do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej w Pałacu Błękitnym w Warszawie. Po II wojnie światowej Jan Zamojski, XVI i ostatni ordynat zamojski, przekazał Bibliotece Narodowej zbiory Biblioteki Ordynacji Zamojskiej w depozyt. Obecnie BOZ jest własnością BN.

ANTYFONARZ OPATA MŚCISŁAWA

Iluminowany rękopis łaciński spisany w klasztorным skryptorium w Tyńcu, zredagowany przez opata Mścislawa na przełomie XIV i XV wieku.

Kodeks zawiera antyfony, czyli pieśni odpowiadające poszczególnym częściom liturgii, wykonywane zazwyczaj naprzemiennie przez dwa chóry. Tekstom towarzyszy notacja muzyczna. Rękopis ozdobiono dziesięcioma iluminowanymi

inicjałami, w tym przedstawieniami tronu Chrystusa, adoracji Dzieciątka, Wniebowstąpienia czy Zesłania Ducha Świętego.

Po kasacie klasztoru przez zaborców austriackich na początku XIX wieku antyfonarz trafił do zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie, a po II wojnie światowej do Biblioteki Narodowej.

GRADUAŁ AUGUSTIANÓW KRAKOWSKICH

Rękopis łaciński z 1528 roku powstały i bogato iluminowany w klasztorze augustianów eremitów w Kazimierzu pod Krakowem (dziś dzielnica miasta). Spisał go w tamtejszym skrytorium brat Jan na potrzeby sprawowania liturgii przez zakonników.

Księga zawiera śpiewy liturgiczne wraz z notacją muzyczną. Uwagę zwracają inicjały figuralne oraz liczne inicjały filigranowe (czyli wykonane piórem). Jedną z miniatur przedstawia patronkę klasztoru, św. Katarzynę Aleksandryjską.

Można ją rozpoznać po atrybutach: księżdzie oraz mieczu i połamanym kole – symbolach jej męczeńskiej śmierci. Wokół postaci świętej znajdujemy realistyczne przedstawienia roślinne (róże, bławatki, goździki) i zwierzęce (ptaki, motyle, ślimaki).

W czasie zaborów rękopis został zagrabiony przez Rosjan. Zwrócony Polsce po traktacie ryskim z roku 1921. Podczas II wojny światowej Niemcy wywieźli graduał do Krakowa. Po wojnie wrócił do zbiorów Biblioteki Narodowej.

MINIATUROWE GODZINKI

Miniaturowy, wielkości kciuka, modlitewnik dla osób świeckich. Spisany w języku łacińskim w XV wieku. Zawiera modlitwy codzienne z prośbą o wstawiennictwo Najświętszej Marii Panny. Ze względu na wielkość mógł towarzyszyć właścicielce lub właścicielowi przez cały czas, również w podróży. Mimo niewielkich rozmiarów rękopisu twórca zawarł w nim typowe dla godzinek całostronicowe miniatury, jak również liczne złote inicjały, a nawet zakładkę.

Dekoracja jest typowa dla modlitewników francuskich z przełomu XV i XVI wieku. Oprawa godzinek powstała później i pochodzi z XVIII wieku. Rękopis należał do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. Po II wojnie światowej uchodził za zaginiony. Biblioteka Narodowa wykupiła go z rąk prywatnych w 1980 roku. Obecnie BOZ jest własnością BN.

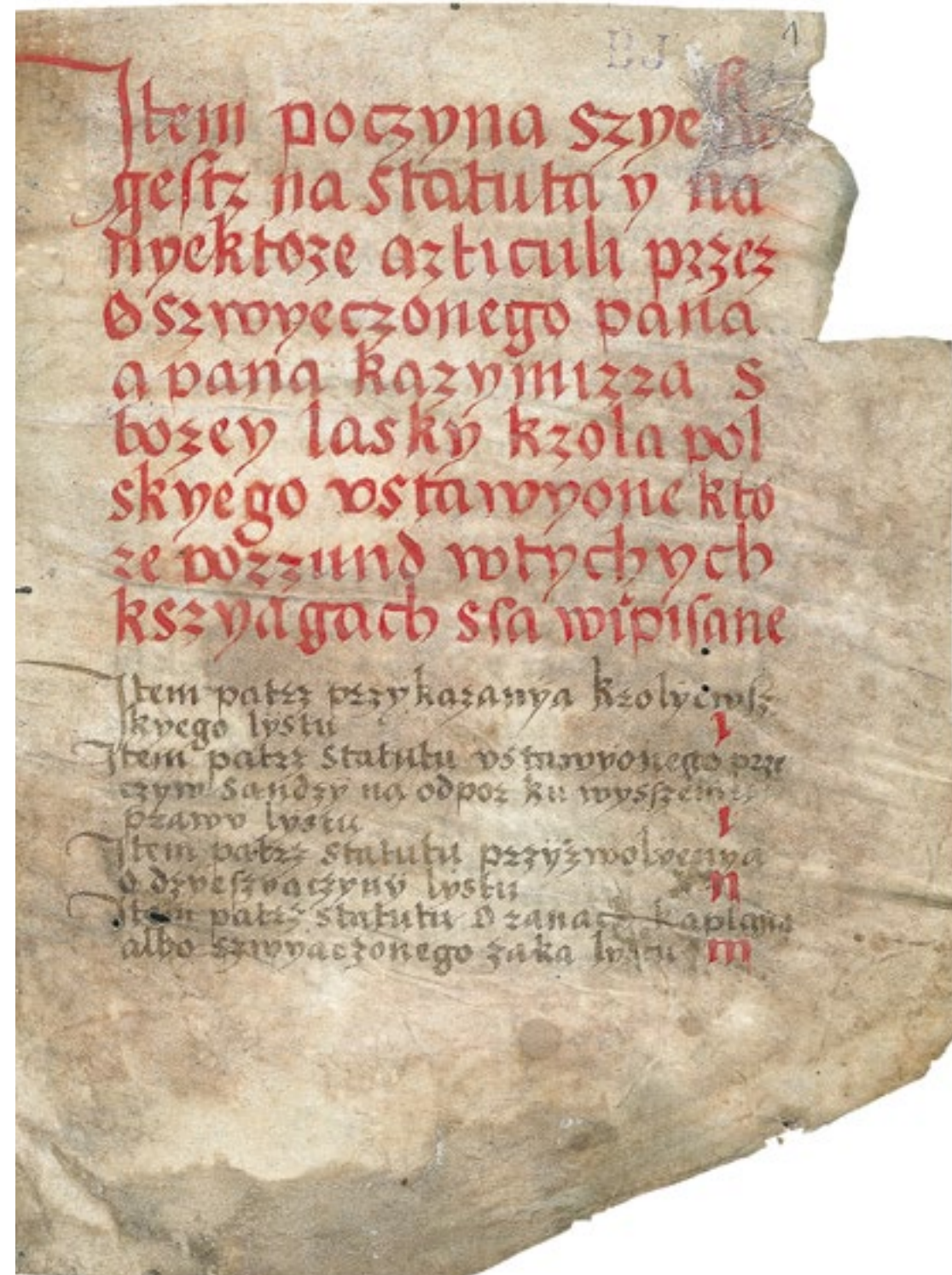

STATUTY KAZIMIERZA WIELKIEGO

Zbiór ustaw króla reformatora i najwybitniejszego prawodawcy średniowiecznej Polski. Ustawy wydane przez Kazimierza Wielkiego wyznaczają początek regulowania życia społecznego i politycznego poprzez przepisy prawa pisanego, a nie tylko przez przekazywane ustnie prawo zwyczajowe. Z powodu odrębności między świeżo zjednoczonymi po rozbi-
ciu dzielnicowym częściami Królestwa władca w latach 1357–1362 wydał najpierw statut dla Wielkopolski, a następnie dla Małopolski.

Spisanie prawa miało wymiar nie tylko polityczny, przyczyniając się do modernizacji i centralizacji monarchii, ale także stanowiło ułatwienie dla wszystkich osób, które miały do czynienia z sądow-

nictwem. Statuty były źródłem obowiązującego prawa w Polsce aż do końca Pierwszej Rzeczypospolitej. Przykładem zainteresowania ich treścią jest tłumaczenie na język polski z początku XVI wieku z tzw. Kodeksu Dzikowskiego, wykonanego na zlecenie nieznanego możnowładcy. Tekst spisano na pergaminie i opatrzone ozdobnymi inicjałami oraz motywami roślinnymi na marginesach. Rękopis pochodzi z kolekcji Tarnowskich na zamku w Dzikowie (Tarnobrzeg). Przetrwał dotkliwie zniszczenia biblioteki zamkowej w pożarze w 1927 roku oraz czas II wojny światowej. Biblioteka Narodowa zakupiła dzikowski zbiór rękopisów w roku 2020.

STATUTA REGNI POLONIAE

Pierwsza edycja drukiem polskiego prawa ziemskiego. Księga ujrzała światło dzienne w Lipsku w 1487 roku w drukarni Konrada Kachelofena, pioniera „czarnej sztuki”, czyli drukarstwa, w tym mieście. Powstanie publikacji świadczyło o zapotrzebowaniu na teksty prawne, którego nie mogły już zaspokoić wyłącznie rękopisy. Dzieło, lepiej znane pod drugą częścią tytułu jako *Syntagma* (po grecku „zestawienie”), zawiera statuty Kazimierza Wielkiego, statut warcki Władysława Jagiełły, a także statuty niezawskie i statut nowokorczyński Kazimierza Jagiellończyka. Wszystkie te akty stanowiły fundament

polskiego prawa aż do końca Pierwszej Rzeczypospolitej. Egzemplarz publikacji należał do Tadeusza Czackiego, współtwórcy Konstytucji 3 maja, współzałożyciela Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk i miłośnika dawnych ksiąg, który przekazał go innemu wybitnemu bibliofilowi, Joachimowi Chreptowiczowi, ostatniemu kanclerzowi litewskiemu, właścicielowi biblioteki w Szczorsach koło Grodna. Później książka weszła do Biblioteki Tyszkiewiczów w Czerwonym Dworze koło Kowna. Do Biblioteki Narodowej trafiła po II wojnie światowej.

STATUT ŁASKIEGO

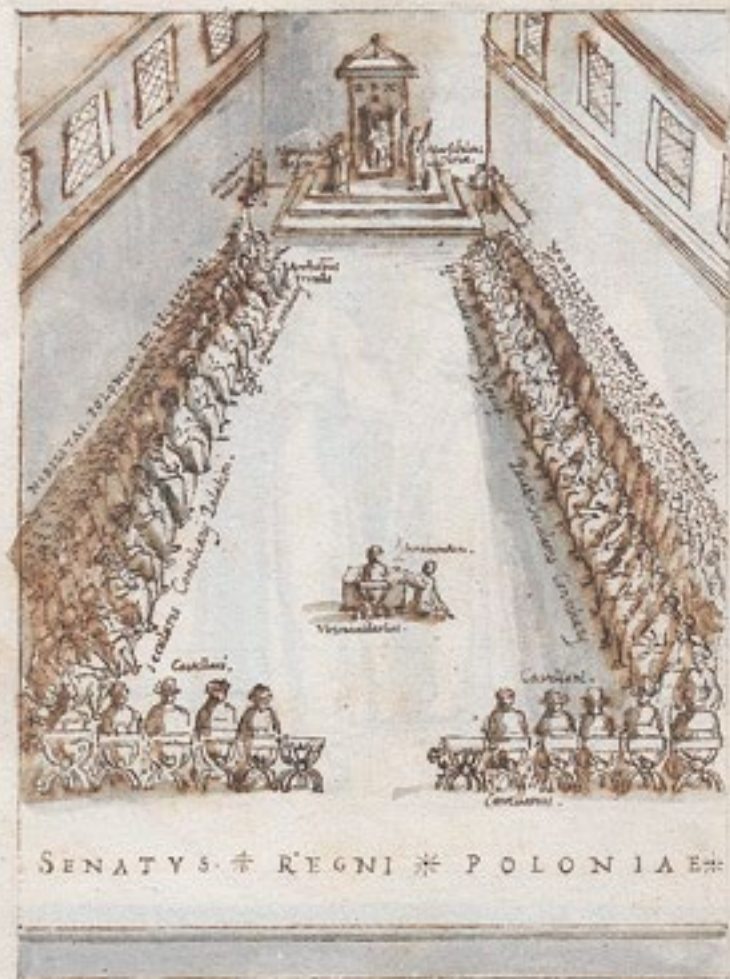
Pierwszy nowożytny zbiór prawa polskiego. Dzięki staraniom kanclerza Jana Łaskiego udało się zebrać wszystkie ustawy wydane przez królów polskich i opublikować je drukiem w roku 1506. Przyczyniło się to do wzrostu dostępności tekstów prawnych dla funkcjonariuszy administracji i sądownictwa, a także dla wszystkich szlacheckich obywateli.

Zbiór miał charakter oficjalny, gdyż został zatwierdzony na sejmie przez króla. Informowały o tym nie tylko odpowiednie formuły z królewskiego zatwierdzenia włączonego do publikacji, ale także rozkładana rycina, która ilustrowała urzędową powagę zbioru. Przedstawia ona monarchę otoczonego przez duchownych i świeckich członków rady królewskiej, czyli senatu. Dookoła znajdują się herby poszczególnych ziem wchodzących w skład Królestwa. W środkowej części widać kanclerza, który podaje królowi dokument do zatwierdzenia.

Część nakładu wydrukowano na pergaminie, a rycinę pokolorowano. Egzemplarz należał do Jana Tarnowskiego (1488–1561), kasztelana krakowskiego i hetmana koronnego. Później wszedł do rodowej kolekcji Tarnowskich na zamku w Dzikowie (Tarnobrzeg). Ocalał z pożaru zamku w roku 1927. Do Biblioteki Narodowej księgozbiór dzikowski trafił po II wojnie światowej, zakupiony w 2009 roku.

ZI.
SECRETARIATVS †

SENATVS † REGNI * POLONIAE †

TOMASZ TRETER † TEATR CNÓT STANISŁAWA HOZJUSZA

Zbiór 105 rysunków wybitnego rytownika Tomasza Tretera, które przedstawiają biografię Stanisława Hozjusza – jednej z najważniejszych postaci europejskiej kontrreformacji. Zanim Hozjusz został biskupem warmińskim i kardynałem, sprawował funkcję sekretarza królewskiego – ważnego urzędnika kancelarii z dostępem do tajemnic państwowych. Jeden z rysunków pokazuje, jak mogła wyglądać przysięga sekretarska, która była warunkiem objęcia urzędu. Hozjusz klęczy przy kierującym kancelarią podkanclerzym podczas sejmiku Królestwa. W posiedzeniu, któremu przewodniczy król siedzący na tronie, bierze udział rada koronna, czyli senat: arcybiskup,

biskupi, wojewodowie, kasztelanowie oraz ministrowie – wspomniany podkanclerzy, kanclerz, marszałkowie koronny i nadworny. Przy tronie stoją sekretarz wielki i dwaj referendarze. Widać też tłoczącą się za plecami senatorów szlachtę, czyli przybyłych na sejm posłów ziemskich.

Rękopis należał do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. W czasie II wojny światowej uniknął zniszczenia wskutek ewakuacji z Warszawy w 1944 roku do Goerbitsch. Stamtąd Rosjanie przewieźli go do Moskwy. Po zwrocie do Polski w 1947 roku kodeks trafił wraz z innymi zbiorami BOZ do Biblioteki Narodowej. Obecnie BOZ jest własnością BN.

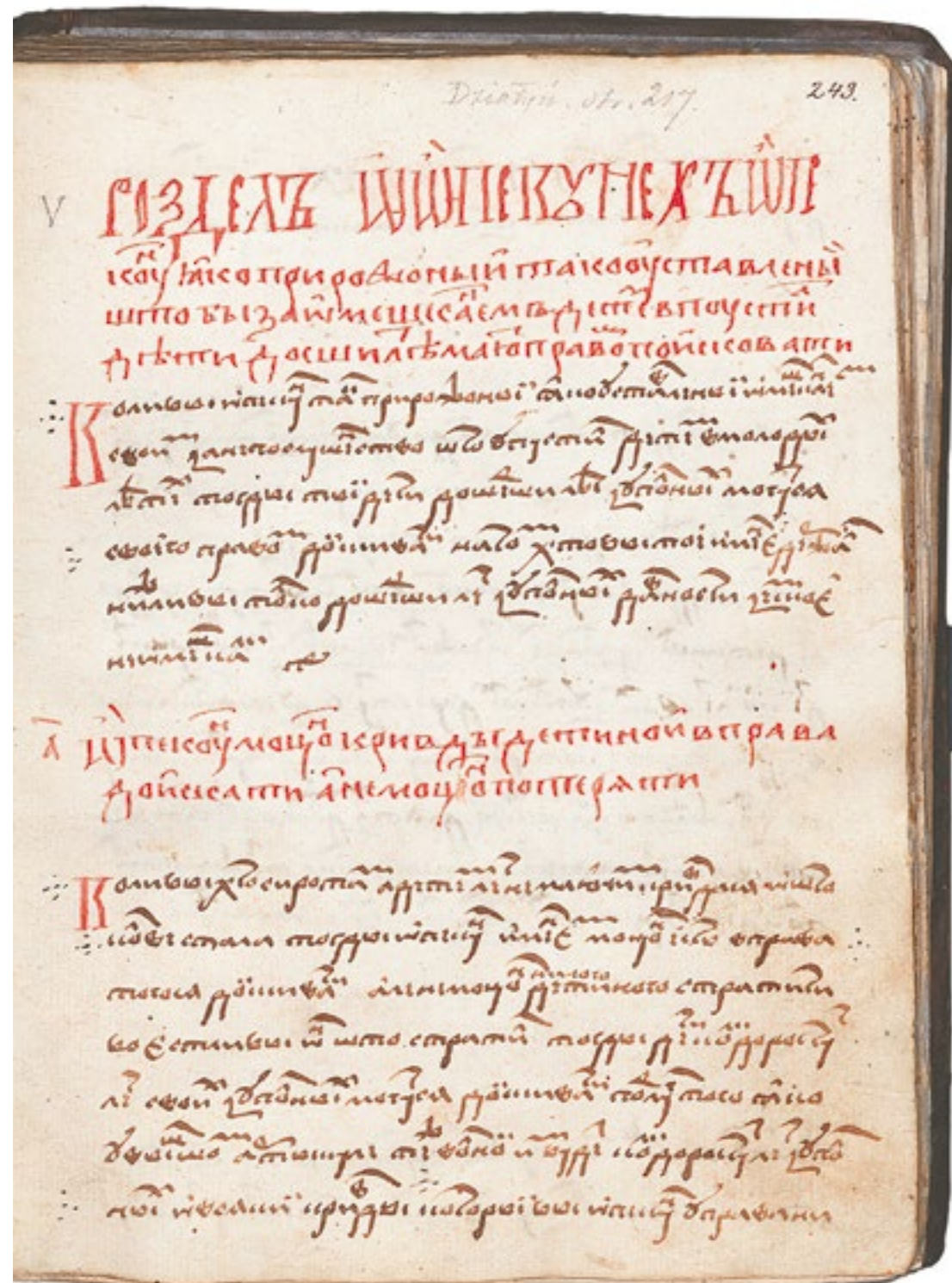
STATUT LITEWSKI PIERWSZY

Pierwsza z serii trzech XVI-wiecznych kodyfikacji prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego. Obejmowała prawo cywilne i karne, a także regulowała procedury sądowe. Łączyła zwyczaje i dawne przywileje z elementami prawa rzymskiego, magdeburskiego i polskiego. Opracowano ją w 1522 roku, a poprawiono, uzupełniono i zatwierdzono na sejmie wileńskim 1528/1529 roku.

Współtwórcą Statutu był wojewoda wileński i kanclerz Olbracht Gasztołd, najpotężniejszy możnowładca ówczesnej Litwy. Do niego należał też prezentowany czysto- pis tego pomnika prawodawstwa, o czym świadczy supereklibris z jego herbem na

skórzanej oprawie. Kodyfikację spisano w języku zachodnioruskim, urzędowym języku Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jedyłą ozdobą rękopisu są rubrowane, czyli wyróżnione czerwonym atramentem, inicjały i tytuły rozdziałów.

Rękopis należał do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. W czasie II wojny światowej wywieziony został z Warszawy do Goerbitsch w roku 1944. Stamtąd Rosjanie przewieźli go do Moskwy. Po zwrocie kodeksu do Polski w 1947 roku trafił wraz z innymi zbiorami BOZ do Biblioteki Narodowej. Obecnie BOZ jest własnością BN.

Rozdział czwarty

y o tym kto by Nie słusznie Appellował

Wstawiam y Appellaciam od wstępu Rzeczarnicy
mabyć pakładan przy bytności Naszej w lutebnyim
Państwie w X. 1211. cetyri Nie dnie w annie
bytności tujesnyim Państwie tedy popredyachaniu
skoronij Polskiej a po wiejsaniu w granice W. X.
y samemu należac ych także cetyri medzale
gdyż nam będąc w koronie Polskiej Appellacia i se
nie może aktonie stusnie prbecin prawu appellacie

Emij Hospodar Sądome skadanie potwierdym
tedy ten temi prbecin ktoremi appellacja ma
bese kop groszi zaplacic x platij dochodij
albo poditki ktore brat datja appellacij w tym
czasie dzie dac to oco prawo i dzie Sądonom
stasnym dnawia stia Ma wphodzonemu wrocic
dalej pedychiny aby saden y pomie dndawij
korki szjac nad prawo kupce wtoce stonie pro
cinny swoj Nie Appellował

Artikul 63

STATUT LITEWSKI DRUGI

Druga z serii trzech XVI-wiecznych kodyfikacji prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego. Za poprawę poprzedniego Statutu odpowiadała specjalna komisja złożona z dziesięciu osób. Działali w niej zarówno członkowie rady wielkksiążęcej, jak i eksperci, osoby biegłe w prawie, w tym „doktorzy praw cudzoziemskich” – Augustyn Rotundus Mieleski (pisarz polityczny, autor *Rozmowy Polaka z Litwinem*) i Piotr Rojzusz (uwieczniony jako Doktor Hiszpan w słynnej fraszce Jana Kochanowskiego).

II Statut powstał w okresie coraz silniejszego oddziaływania polskich wzorców prawnych na Litwę, w tym tendencji

do równego uprzywilejowania wszystkich członków stanu szlacheckiego, bez wyróżnionego statusu kniaziów i panów. Przyjęty został na sejmie wileńskim w 1566 roku, trzy lata przed unią lubelską. Rękopis ze zbiorów Biblioteki Narodowej zawiera tłumaczenie kodyfikacji z języka zachodnioruskiego na język polski. Jest to prawdopodobnie najstarszy przekład polski II Statutu, powstał bowiem między rokiem 1566 a 1568.

Rękopis należał do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. Po II wojnie światowej razem z resztą jej zbiorów trafił do BN. Obecnie BOZ jest własnością BN.

NOWY TESTAMENT Z VIII WIEKU

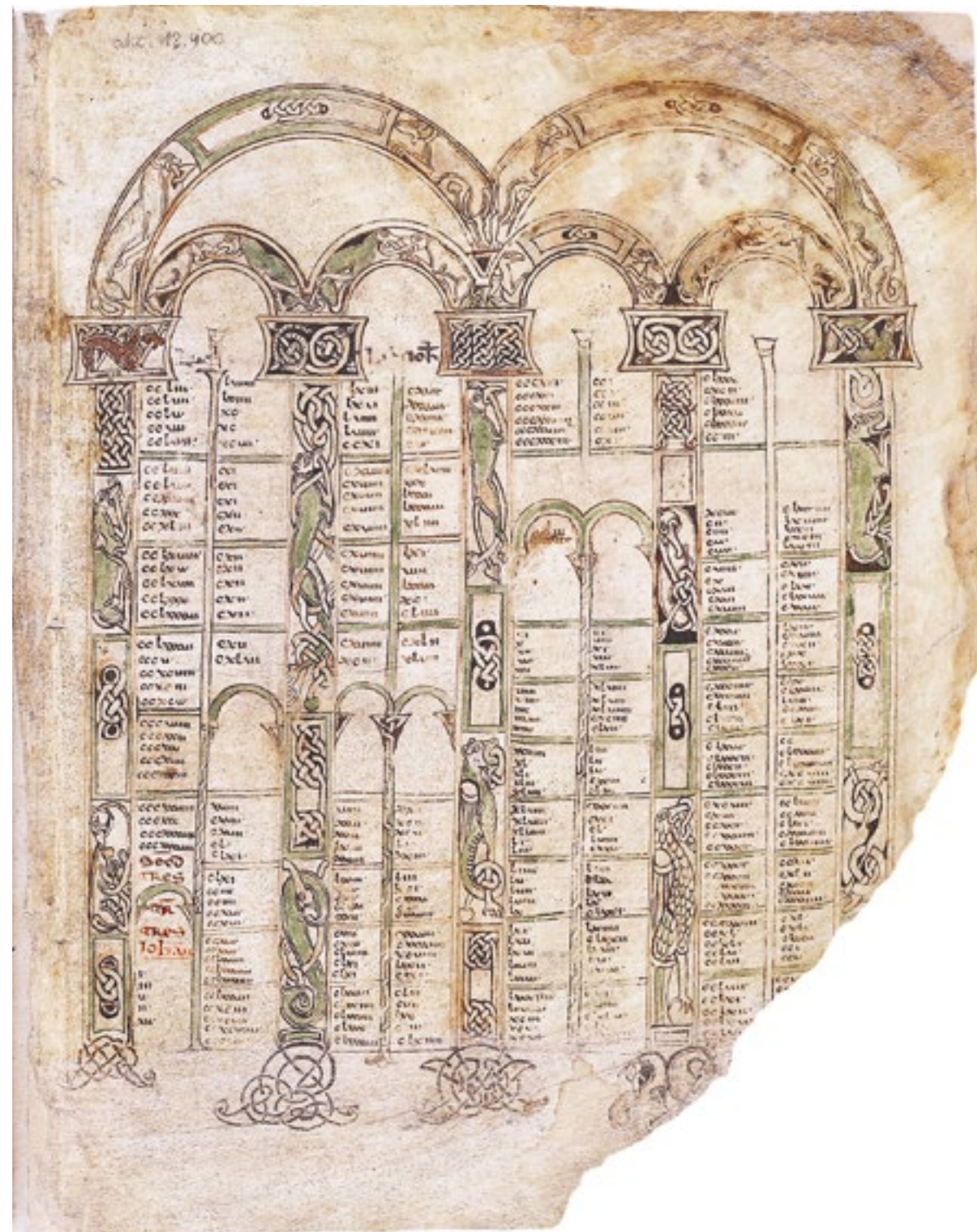
Jeden z najstarszych rękopisów w zbiorach polskich.

Księga w języku łacińskim powstała prawdopodobnie na pograniczu dzisiejszych Niemiec i Francji. Spisano ją minuskułą karolińską, czyli pismem kaligraficznym łatwym do odczytania również dzisiaj, gdyż od niego wywodzi się krój współczesnych drukowanych liter. Tablicę kanonów ujęto w formę architektoniczną ozdobioną plecionkami i motywami zoomorficznymi. Kodeks jest uszkodzony w dolnym rogu, prawdopodobnie przez gryzonie. Na kar-

cie piątej znajduje się treść klątwy mającej bronić rękopis przed kradzieżą:

Codex sancti Maximini. Si quis eum abstulerit anathema sit in eternum. Amen („Księga z klasztoru św. Maksymina. Jeśli ktoś ją zabierze, niech będzie przeklęty na wieczność. Amen”).

Zabytek należał do opactwa benedyktynów w Trewirze, jednego z najważniejszych w całej Europie. Do zbiorów Biblioteki Narodowej trafił w roku 1986.

NAJSTARSZY LEKCJONARZ ANGLOSASKI

Rękopis z czytaniem Ewangelii spisano około 1000 roku na pograniczu Francji i Flandrii, na co wskazują wpływy zachodniofrankijskie i anglosaskie w bogatych zdobieniach.

Księga zawiera trzy całostronicowe miniatury z wizerunkami Ewangelistów. Prezentowana miniatura przedstawia św. Łukasza, którego można poznać po namalowanym u góry wole – jego symbolu. Ewangelistę oglądamy przy pracy – siedzi przed pulpitem z rozłożoną księgą, a w dłoni trzyma duży nóż do ostrzenia pióra.

Kodeks prawdopodobnie został zakupiony za granicą do pierwszej Biblioteki Narodowej, otwartej w 1747 roku w Warszawie przez Józefa i Andrzeja Załuskich.

Po III rozbiórce Polski caryca Katarzyna II kazała przewieźć zbiory Biblioteki Narodowej (Biblioteki Rzeczypospolitej) do Petersburga. Kodeks podzielił ich los. Na mocy traktatu ryskiego z 1921 roku został zwrócony i umieszczony w BN. Przed wybuchem II wojny światowej BN ewakuowała rękopis razem ze skarbem do Kanady, skąd wrócił w roku 1959.

EWANGELIARZ ZE SKEWRY

Jeden z najcenniejszych na świecie ormiańskich rękopisów, pochodzący z końca XII wieku, zwany również Ewangeliarzem lwowskim. Wybitne dzieło malarstwa książkowego Armenii Małej, inaczej Armenii Cylicyjskiej, państwa założonego w średniowieczu przez Ormian, którego centrum znajdowało się w Cylicji na terenie dzisiejszej Turcji.

Do Polski kodeks trafił w XV wieku, a od końca XVI wieku aż do II wojny światowej był przechowywany w katedrze ormiańskiej we Lwowie. Od II wojny światowej był ukrywany. W roku 2006 zwierzchnik Kościoła ormiańskokatolickiego, którym jest katolicki arcybiskup warszawski, przekazał *Ewangeliarz* w depozyt Bibliotece Narodowej.

OBJAWIENIA ŚW. BRYGIDY

Jeden z najpopularniejszych tekstów religijnych średniowiecza. Rękopis należy do najstarszych zachowanych odpisów pierwotnej wersji *Objawień*, powstał we Włoszech w latach 1375–1377. Iluminacje przypisywane są neapolitańskiemu artyście, zwanemu Maestro del Seneca dei Girolamini.

Jedyna całostronicowa miniatura ilustruje epizod z życia św. Brygidy – widzenie podczas podróży. Scena przedstawia świętą na czele orszaku, zamek, ku któremu zmierza, i jednocześnie wyraziste wyobrażenie jej objawienia: tronu Chrystusa i Matkę Boską w otoczeniu świętych,

a także zakonnika wspinającego się do nieba po „drabinie duchowej”. W drugiej połowie XIV wieku rękopis trafił w Rzymie w ręce Mateusza z Krakowa, który przywiózł go do Polski. Po upadku powstania listopadowego dzieło zostało zagrabione przez Rosjan i wywiezione

do Petersburga. Na mocy traktatu ryskiego z 1921 roku rękopis zwrócono i umieszczono w zbiorach Biblioteki Narodowej. Przed wybuchem II wojny światowej BN ewakuowała rękopis razem ze skarbem do Kanady, skąd powrócił w roku 1959.

PSAŁTERZ POTOCKICH

Arcydzieło francuskiego malarstwa książkowego z XIII wieku. Rękopis, zawierający zbiór psalmów w języku łacińskim, powstał w Paryżu między rokiem 1225 a 1250. Kunsztowne iluminacje wyszły z paryskiej pracowni, zwanej warsztatem Mistrza Potockich. Nazwa pochodzi od pierwszego znanego właściciela kodeksu, Stanisława Kostki Potoc-

kiego, kolekcjonera i pioniera historii sztuki.

Pierwotnie księga zawierała aż dziesięć całostronicowych miniatur, przedstawiających wydarzenia z życia Chrystusa. Iluminacje były tak cenne, że część z nich została wycięta i obecnie znajduje się w zagranicznych muzeach (np. Muzeum Sztuk Pięknych w Bostonie).

Rękopis należący do zbiorów Biblioteki Narodowej zawiera cztery miniatury. Jedna z nich przedstawia scenę pojmania Chrytusa w Ogrójcu. W centralnej części widzimy pocałunek Judasza, a po prawej św. Piotra obcinającego ucho słudze arcykapłana Malchosowi. W roku 1933 rodzina Branickich przekazała księgę BN wraz z kolekcją wilanowską. Przed wybuchem

II wojny światowej BN ewakuowała rękopis razem ze skarbem do Kanady, skąd wrócił w roku 1959.

KALENDARIUM PARYSKIE

Znakomite osiągnięcie średniowiecznego iluminatorstwa. Rękopis powstał w XIV wieku, prawdopodobnie w jednym ze skrytoriów w Paryżu. Zawiera kalendarz liturgiczny z zaznaczonymi dniami poświęconymi poszczególnym świętym. Składa się z dwunastu stron, odpowiadających poszczególnym miesiącom. U dołu

każdej z nich znajdują się przedstawienia prac gospodarskich charakterystycznych dla danego okresu oraz znaków zodiaku. Strony kalendarza opasuje misterna roślinna bordiura, wykończona złotem. *Kalendarium* zostało nabyte we Francji przez Józefa Załuskiego do pierwszej Biblioteki Narodowej, otwartej

w 1747 roku w Warszawie. Oprawę ufundował ostatni król Polski Stanisław August Poniatowski. Po III rozbiórce Polski caryca Katarzyna II kazała przewieźć zbiory Biblioteki Narodowej (Biblioteki Rzeczypospolitej) do Petersburga. Rękopis podzielił ich los. Został zwrócony dopiero na mocy traktatu ryskiego z 1921 roku.

Przed wybuchem II wojny światowej BN ewakuowała rękopis razem ze skarbem do Kanady. Do Polski wrócił w 1959 roku.

GUILLAUME DE LORRIS I JEAN DE MEUN † POWIEŚĆ O RÓŻY

Jeden z najpopularniejszych tekstów o miłości, wielokrotnie przepisywany w średniowieczu i często pięknie zdobiony. Poemat składa się z dwóch części – pierwsza, autorstwa Guillaume'a de Lorris, powstała w pierwszej połowie XIII wieku i opowiada o młodzieńcu, który poszukuje swojej wybranki, zaklętej pod postacią róży w alegorycznym ogrodzie. Opowieść urywa się podczas prób zerwania róży przez bohatera. Prawie pół wieku później kontynuacji podjął się Jean de Meun. Druga część jest swoistą apoteozą miłości cielesnej. Dzieło było ostro krytykowane

przez innych średniowiecznych twórców, a nawet zostało oficjalnie potępione przez arcybiskupa Paryża, jednak zyskało ogromną popularność wśród czytelników. Prezentowany odpis pochodzi z końca XIV wieku, iluminowany w Paryżu przez tzw. Mistrza Polikratyka. Zawiera 40 miniatur, spośród których najbardziej efektowna, jedyna barwna, znajduje się na karcie pierwszej. Przed wybuchem II wojny światowej Biblioteka Narodowa ewakuowała rękopis razem ze skarbce do Kanady, skąd wrócił w roku 1959.

JAKUB DE VORAGINE † ZŁOTA LEGENDA

Najpopularniejszy w średniowieczu zbiór żywotów świętych. Dzieło powstało w drugiej połowie XIII wieku staraniem arcybiskupa Genui Jakuba de Voragine. Prezentowany rękopis powstał między 1485 a 1490 rokiem. Iluminowany głównie przez dwóch miniaturzystów działających w Padwie i Wenecji: tzw. Mistrza Brewiarza Barozziego i Antonia Marię da Villafora. Na nie w pełni ukończoną dekorację księgi składają się 84 miniatury wpisane w kolumnę tekstu oraz inicjały ornamentalne.

Księga około 1525 roku należała do kancлера koronnego Krzysztofa Szzydło-

wieckiego. Później stanowiła własność Tadeusza Czackiego, a następnie Adama Jerzego Czartoryskiego. W XIX wieku trafiła do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. W czasie II wojny światowej rękopis uniknął zniszczenia wskutek ewakuacji z Warszawy w 1944 roku do Goerbitsch. Stamtąd Rosjanie przewieźli go do Moskwy. Po zwrocie do Polski w 1958 roku kodeks znalazł się w Bibliotece Narodowej wraz z pozostałymi zbiorami BOZ. Obecnie BOZ jest własnością BN.

allampulle

NAJSTARSZY DRUK CYRYLICKI

Pierwszy w dziejach druk cyrylicki w języku staro-cerkiewno-słowiańskim, wydany w Krakowie przed 1491 rokiem przez Szwajpolda Fiola.

Warsztat drukarski zlikwidowano w związku z oskarżeniem właściciela o herezję. Inkunabuł, czyli książka wydrukowana przed 1500 rokiem, zawiera

modlitwy i rytuał na okres wielkanocny Kościoła prawosławnego. Na świecie zachowały się jedynie 33 egzemplarze tej edycji, nie licząc fragmentów.

Egzemplarz przechowywany był w Bibliotece Kapituły Greckokatolickiej w Przemyślu, a po II wojnie światowej w Bibliotece Narodowej.

MODLITEWNIK JANA ZAMOYSKIEGO

Jedyny na świecie egzemplarz pierwszego wydania drukowanych francuskich godzin.

Wydany w drukarni Jeana Du Pré w Paryżu około 1485 roku iluminowany modlitewnik w języku łacińskim i francuskim. Zdobiony kolorowanymi całostronicowymi drzeworytami, przedstawiającymi m.in.: Walkę Dawida z Goliatem, Zwiastowanie pasterzom, Boże Narodzenie, Pokłon Trzech Króli, Ucieczkę do Egiptu, Ofiarowanie w Świątyni, Ukrzyżowanie czy św. Jana na

Patmos z wyobrażeniem siedmiogłowego smoka.

Od XVI do XX wieku prezentowany egzemplarz znajdował się w Bibliotece Ordynacji Zamojskiej. Tradycyjnie identyfikowany jako modlitewnik Jana Zamojskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego, założyciela Zamościa.

Po II wojnie światowej Jan Zamojski, XVI i ostatni ordynat zamojski, przekazał Bibliotece Narodowej zbiory Biblioteki Ordynacji Zamojskiej w depozyt. Obecnie BOZ jest własnością BN.

SFORZIADA

Jedną z najszlachetniejszych księzek drukowanych w renesansowej Italii, czyli *Commentarii rerum gestarum Francisci Sfortiae*, poświęconą władcy Mediolanu i założycielowi dynastii Sforzów.

Wydrukowana na pergaminie w czterech luksusowych egzemplarzach w 1490 roku we Florencji dla czterech członków rodu Sforzów. Jeden egzemplarz znajduje się w British Library, drugi w Bibliothèque nationale de France, trzeci – niekompletny – w Galerii Uffizi we Florencji. Najcenniejszy jest czwarty, znajdujący się w zbiorach Biblioteki Narodowej, zawie-

rający podpis artysty zdobiącego stronę frontispisową. Podpis widnieje na wazie widocznej u dołu prawego marginesu: „P[RE]SB[ITE]R IO[ANNES] PETR[US] BIRAGVS FE[CIT]” („Prezbiter Giovanni Pietro Birago zrobił”). Giovanni Pietro Birago każdy z czterech egzemplarzy zdołał inaczej, w zależności od osoby, dla której był przeznaczony. Książka prawdopodobnie znajdowała się od XVI wieku w Bibliotece Ordynacji Zamojskiej. Razem z pozostałymi jej zbiorami po II wojnie światowej trafiła do BN. Obecnie BOZ jest własnością BN.

JAN DŁUGOSZ † KATALOG ARCYBISKUPÓW GNIEŹNIEŃSKICH

Zdobiony w Krakowie w latach 1531–1535 przez Stanisława Samostrzelnika, jednego z najważniejszych malarzy renesansowych w Polsce, rękopis powstał dla biskupa krakowskiego i podkanclerzego koronnego Piotra Tomickiego, znanego polskiego humanisty i mecenasa.

Katalog autorstwa Jana Długosza, wielkiego historyka i kronikarza z XV wieku, zawiera biografie kolejnych arcybiskupów gnieźnieńskich, prymasów Polski.

Na uwagę zasługują nie tylko ich wizerunki, lecz przede wszystkim całostronkowa miniatura przedstawiająca św. Stanisława biorącego w opiekę Królestwo Polskie, co wyraża płaszcz, którym aniołowie towarzyszą świętemu obejmującym klęczących króla Zygmunta Sta-

rego z dostojnikami świeckimi i biskupa Tomickiego z dostojnikami kościelnymi. Jeden z aniołów trzyma chorągiew Królestwa Polskiego, drugi palmę męczeństwa jako atrybut św. Stanisława. Drugim atrybutem świętego jest powstający z grobu rycerz Piotrowin. Między medalionami z herbami króla i biskupa na czytelnika spogląda piesek w kunsztownej obroży. Rękopis należał do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. W czasie II wojny światowej uniknął zniszczenia wskutek ewakuacji z Warszawy w 1944 roku do Goerbitsch. Stamtąd Rosjanie przewieźli go do Moskwy. Po zwrocie do Polski w 1947 roku kodeks trafił wraz z innymi zbiorami BOZ do Biblioteki Narodowej. Obecnie BOZ jest własnością BN.

MSZAŁ ERAZMA CIOŁKA

Księga liturgiczna powstała około 1515 roku, w okresie największego rozkwitu krakowskiej szkoły iluminatorskiej. Zamówił ją biskup płocki Erazm Ciołek, barwna i niejednoznaczna postać czasów zygmunto-wskich – mieszczanin pozoru-jący szlacheckie pochodzenie, a zara-zem wykształcony humanista i zasłużony mecenas. Mszał został ozdobiony przez najlepszych artystów działających w jego czasach na ziemiach polskich. W pracach nad dekoracją rękopisu naj-prawdopodobniej wziął udział Stani-śław Samostrzelnik, słynny malarz,

znany zwłaszcza z miniatur. W prezen-towanej księdze wyróżnia się całostroni-cowe przedstawienie Ukrzyżowania. Na sąsiedniej stronie umieszczono miniaturę z Matką Boską i Chrystusem frasobliwym. Kodeks od połowy XVIII wieku należał do Biblioteki Załuskich, czyli Biblioteki Rze-czypospolitej, poprzedniczki Biblioteki Narodowej. Zagrabiony do Petersburga po III rozbiorze, do Polski powrócił po trak-tacie ryskim z roku 1921. Przed wybuchem II wojny światowej Biblioteka Narodowa ewakuowała rękopis do Kanady, skąd wró-cił w roku 1959.

MSZAŁ BISKUPA PIOTRA TOMICKIEGO

Wydany w Wenecji w 1532 roku mszał dla diecezji krakowskiej, opracowany na zlecenie biskupa Piotra Tomickiego. Egzemplarz chroni piękna renesansowa oprawa z herbem inicjatora edycji. Jakkolwiek najważniejsze elementy liturgii nie różniły się w całym Kościele rzymskokatolickim, to występowały lokalne odrębności, np. w postaci dodatkowych modlitw czy innego kalendarza szczególnie czczonych świętych. Stąd narodziła

się potrzeba opracowywania i wydawania dla użytku duchowieństwa mszałów diecezjalnych.

Egzemplarz pochodzi z kolekcji Tarnowskich na zamku w Dzikowie (Tarnobrzeg). Przetrwał szczęśliwie dotkliwe zniszczenia biblioteki zamkowej w 1927 roku oraz w czasie II wojny światowej. Do Biblioteki Narodowej księgozbiór dzikowski trafił po II wojnie światowej, zakupiony w roku 2009.

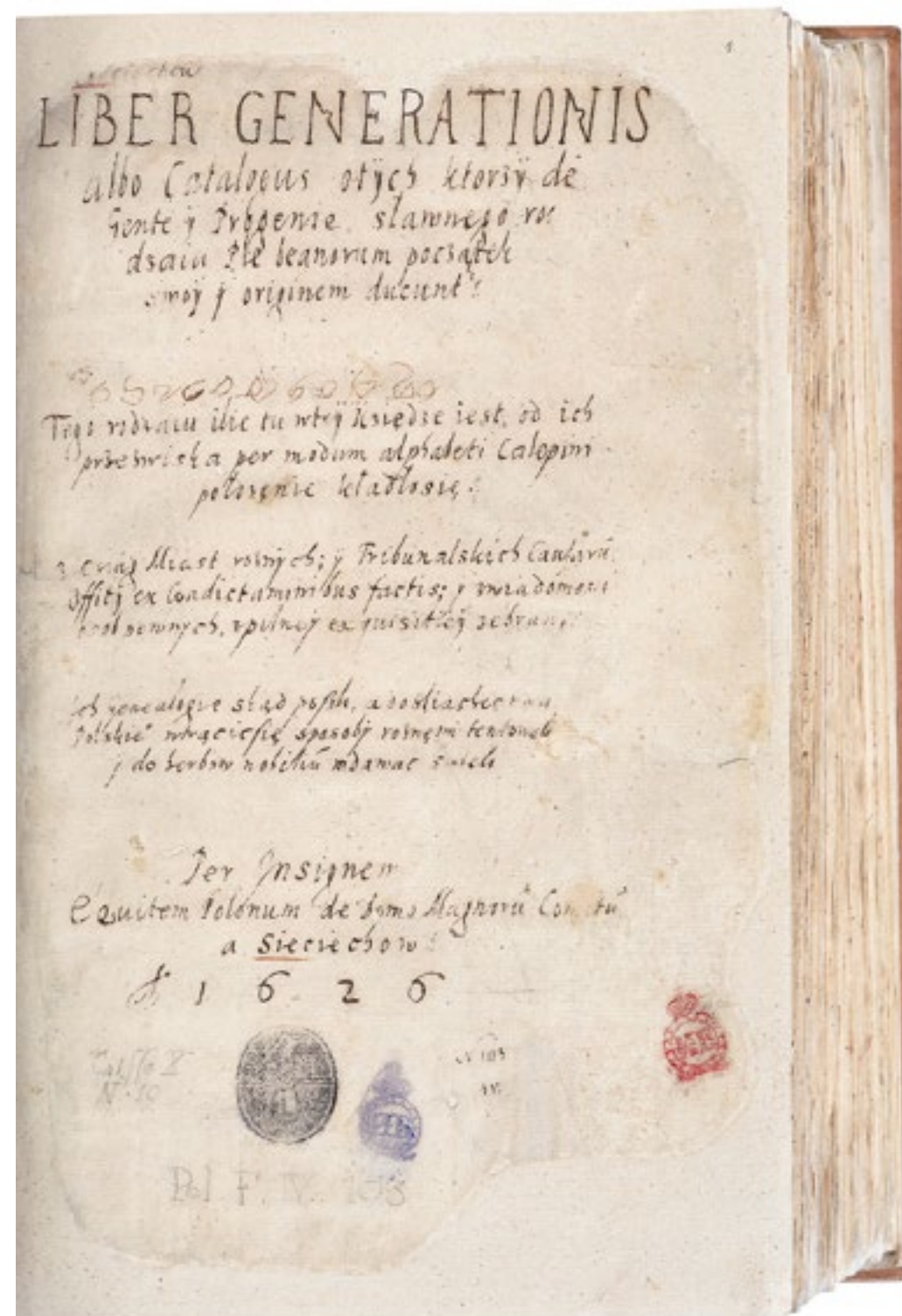

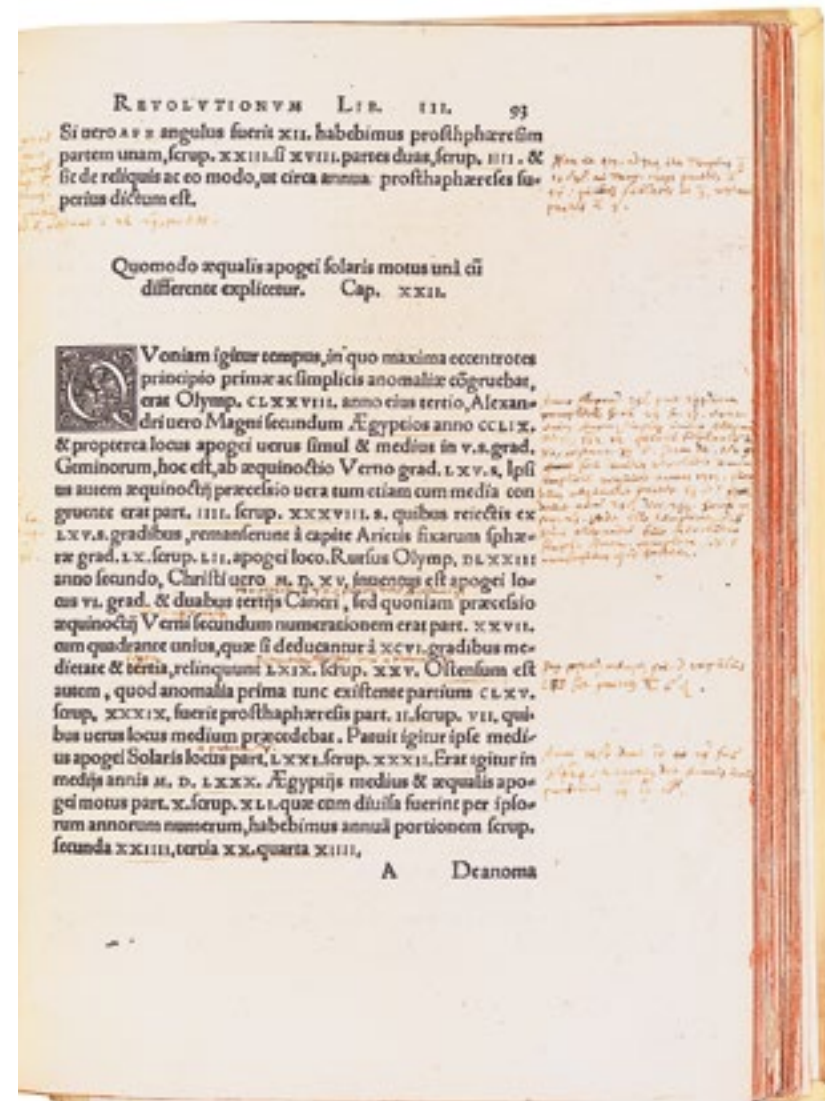
WALERIAN NEKANDA-TREPKA † LIBER CHAMORUM

Katalog osób i rodzin, które niesłusznie przypisywały sobie szlachectwo. Autor opracowania, Walerian Nekanda-Trepka, w pierwszej połowie XVII wieku tropił osoby i rodziny, które według niego nieprawnie należały do uprzywilejowanego stanu. Do wysunięcia podejrzenia o plebejskie, to znaczy nieszlacheckie, pochodzenie wystarczyły mu niekiedy plotki czy brak danej rodziny w herbarzu Bartosza Paprockiego. Znacznej części wiadomości nie sposób zweryfikować, gdyż opierają się na przekazie ustnym. Źródła pisane wykorzystywał Nekanda-Trepka dowolnie, naginając informacje do z góry przyjętej tezy. W Bibliotece Narodowej znajduje się

autograf opracowania wraz z poprawkami i uzupełnieniami autora. Wbrew dacie na stronie tytułowej dzieło nie zostało ukończone w roku 1626, gdyż zawiera szczegóły aż do roku 1639.

Rękopis od połowy XVIII wieku należał do Biblioteki Załuskich, czyli Biblioteki Rzeczypospolitej, poprzedniczki Biblioteki Narodowej. Po III rozbiorze zagrabiony wraz z innymi zbiorami Biblioteki przez Rosję, został zwrócony Polsce na mocy traktatu ryskiego z roku 1921. Pod koniec okupacji niemieckiej wywieziono go z Warszawy, do BN wrócił po II wojnie światowej.

MIKOŁAJ KOPERNIK † O OBROTACH SFER NIEBIESKICH

Pierwsze wydanie dzieła Mikołaja Kopernika z roku 1543, które zmieniło postrzeganie Układu Słonecznego i zapoczątkowało naukową rewolucję. Koncepcja heliocentryczna podważała dotychczasowe przekonanie, że ludzki świat znajduje się w centrum wszechświata. Publikacja uka-

zała się w Norymberdze tuż przed śmiercią Kopernika. Według legendy, uczone otrzymał egzemplarz dopiero na łożu śmierci. Za życia ani nie zdążył zaznać zasłużonej sławy, ani nie musiał odpowiadać za nieprawomyślność. Jego koncepcja stopniowo zdobywała zwolenników,

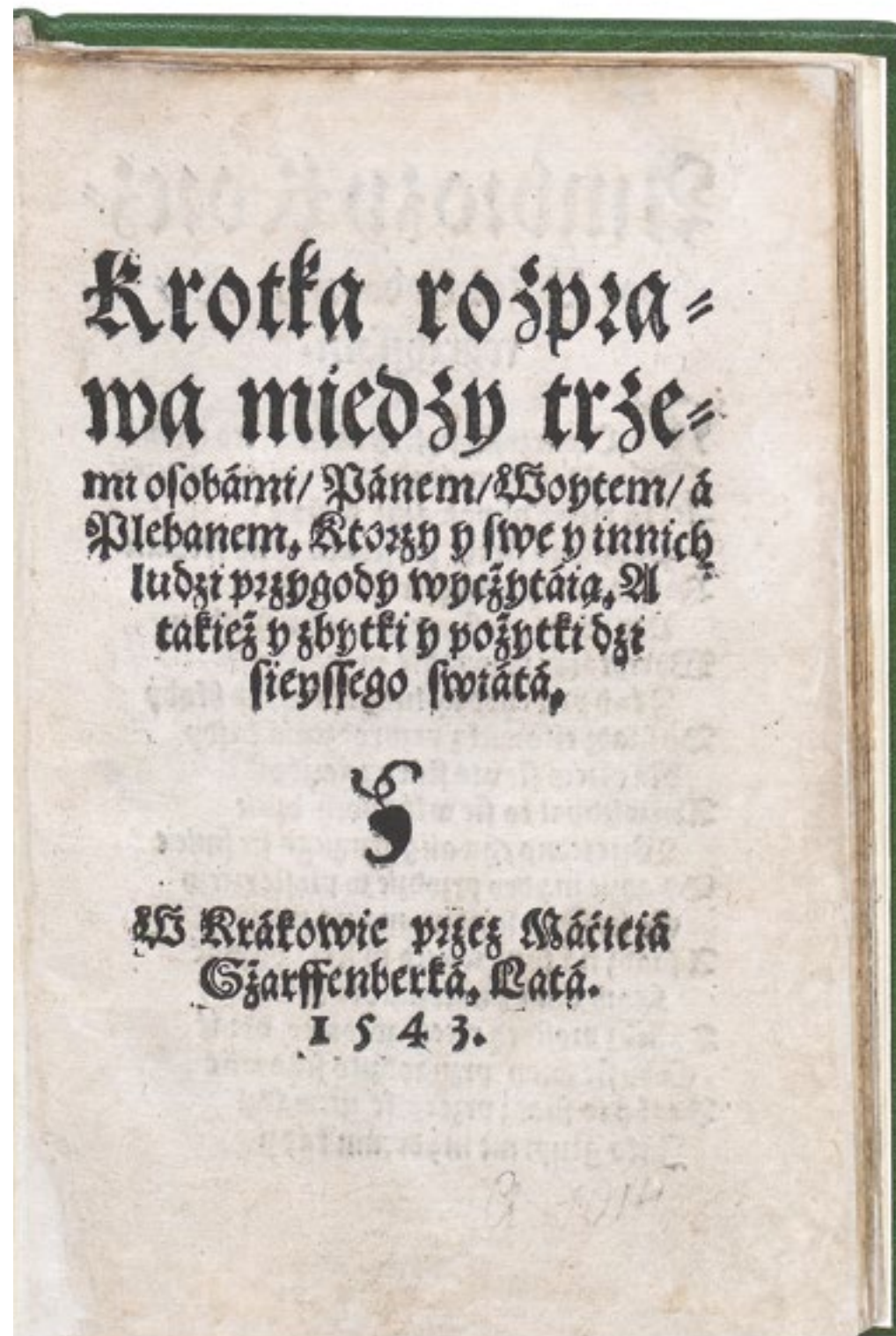
nie przeszkodziło w tym nawet umieszczenie dzieła na Indeksie ksiąg zakazanych w roku 1616. Zachowane egzemplarze publikacji stanowią wielką rzadkość, a na aukcjach antykwarycznych są sprzedawane za ogromne kwoty. Biblioteka Narodowa

posiada egzemplarz, który trafił do niej w 1982 roku jako dar płk. Romana Umiańskiego, żołnierza Wojska Polskiego, a po wojnie w Londynie antykwariusza i kolekcjonera.

MIKOŁAJ REJ † KRÓTKA ROZPRAWA...

Jedyny egzemplarz (unikat) pierwszego wydania znanego dzieła jednego z mistrzów polskiego renesansu. Datę publikacji utworu, rok 1543, traktuje się jako przełom w rozwoju polszczyzny – umowne przejście od języka staropolskiego do średniopolskiego. Pisana polszczyzna zyskała wtedy wyższą niż wcześniej rangę w literaturze pięknej i życiu publicznym. Wierszowany dialog Mikołaja Reja stanowi przykład literatury zaangażowanej w problemy polityczne. Zawiera satyrę na stosunki społeczne, piętnuje klerykalizm, egoizm szlachty i ucisk plebejuszy. Kry-

tyka nie omija nawet posłów ziemskich dbających bardziej o wypłatę diety niż interes publiczny: „Drugi też nie dba o sprawę, /Gdyby rychlej wziął na strawę”. Według Reja, najlepszym rozwiązaniem bolączek trapiących kraj ma być etyczna postawa jego obywateli. W ostatnich słowach autor wzywa czytelnika: „Cnoty się dzierz, tać nigdy nie błądzi”. Prezentowany egzemplarz należał do biblioteki Potockich w Krzeszowicach, której zbiory po II wojnie światowej przeszły do Biblioteki Narodowej.

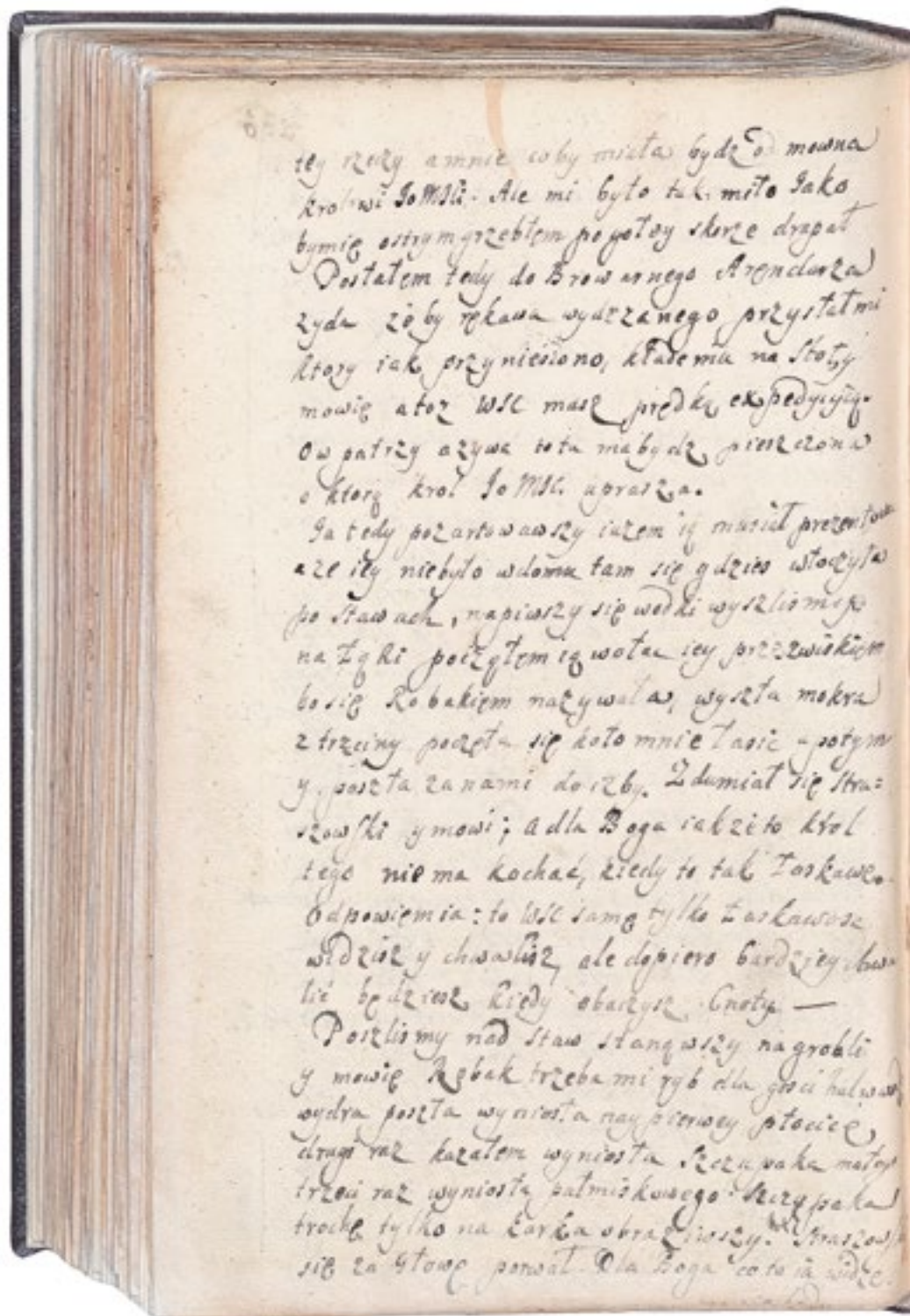

PIERWSZY DRUK Z OFICYNY ICCHAKA BEN AARONA Z PROŚCIEJOWA

Wczesny zabytek żydowskiego drukarstwa w Krakowie. W stolicy Królestwa Polskiego pierwsza drukarnia ksiąg w języku hebrajskim powstała w roku 1534. Jej właściciele, bracia Heliczowie (Haliczowie) przyjęli chrzest, więc ich oficyna była bojkotowana przez Żydów. Zakład działał tylko do roku 1541. Kolejna żydowska drukarnia w mieście powstała dopiero po blisko 30 latach. W 1568 roku Icchak ben Aaron z Prościejowa na Morawach uzyskał od Zygmunta Augusta przywilej na wyłączność druku ksiąg żydowskich w Krakowie i okolicach. Prezentowany egzemplarz jest najstarszym wydanym w tej drukarni, pochodzi

z roku 1569. Zawiera komentarz Naftalego Hirca ben Menachema ze Lwowa do midrasza do pięciu megilot (zwojów ksiąg biblijnych): Pieśni nad Pieśniami, Księgi Rut, Lamentacji Jeremiasza, Księgi Koheleta, Księgi Estery. Na stronie tytułowej widać sygnet drukarski przedstawiający jelenia, będącego symbolem umiłowania Tory oraz symbolem rodu Naftalego, postaci z Księgi Rodzaju, protoplasty jednego z Dwunastu Plemion Izraela. Biblioteka Narodowa zakupiła książkę w 1971 roku od Władysława Chrapusty, dziennikarza, dyplomaty w Izraelu, bibliofila.

tey rzeczy a mnie co by miasto byde o mowa
krolowi Sobieski. Ale mi bylo tak mite jako
bymig ostrym grzebtem po gotay skrze drapat
Postatem tedy do Brno u niego Arondurza
zyda zoby rekawa wydzranego przystat mi
ktory jak przyniesiono, kladem na stoly
mowic atoz wsc masz przedka ekspedycyja
Ow patrzy a zywa to ma byde pismozna
o ktory krol Sobieski aprazca.

Ja tedy pozartowawszy iarem iz musiat prezentow
acz ily niebyto wiadoma tam sie gdzies wstoczyla
po stawach, napisarzy sie wedle wyszlismogo
na tyki poliglotem iz wota sey przewiekim
bo sie Robakiem nazywala, wyzeta mokra
z trzeczny podet- sie koto mnie Tasiu - jety m
y, poseta za nami do rzby. Zdumiat sie Stra-
zowski y mowi; a dla Boga jak ze to krol
tego nie ma kochac, kiedy to tak Torkawca
Odpowiem ia: to wsc samg tylko Torkawca
Wdrzisz y chwastlar, ale dopiero bardzo jety bus-
lic by dzies kiedy obaczyc. Cnota -

Porzlimy nad staw stanzsicy na grobli
y mowic Robak trzeba mi ryb dla josi balowad
wydra poseta wyniosla naj pierwoy ptowice,
druga raz karatem wyniosla Rezy waka matop
trzeci raz wyniosla kalmiskowsogo. Skry pakal
troche tylko na karca obraciazcy. Wstraszow
sie za stowc powiat. Dla Boga co to ja widze.

JAN CHRZYSTOM PASEK † PAMIĘTNIKI

Barwny opis życia w burzliwym, pełnym wojen XVII wieku. Jan Chryzostom Pasek uczył się w kolegium jezuickim, nie ukończył go jednak, gdyż zaciągnął się do wojska. Na wojnie spędził wiele lat, służył m.in. pod sławnym Stefanem Czarnieckim. W dojrzałych latach osiadł w swoim majątku, gdzie oddał się gospodarowaniu i wspomnianiu dawnych przygód.

Na kartach pamiętnika wracał nie tylko do wydarzeń na polach bitew. Przed czytelnikami chwalił się na przykład oswojoną wydrą, którą nazywał „Robakiem”. Na polecenie znosiła mu ryby, spała z nim w łóżku, strzegła go jak pies. W pamiętniku znajduje się na przykład opis umie-

jętności zwierzęcia prezentowanych przed posłem królewskim. Wydra stała się z czasem tak sławna, że król Jan III Sobieski poprosił, żeby mu ją darować.

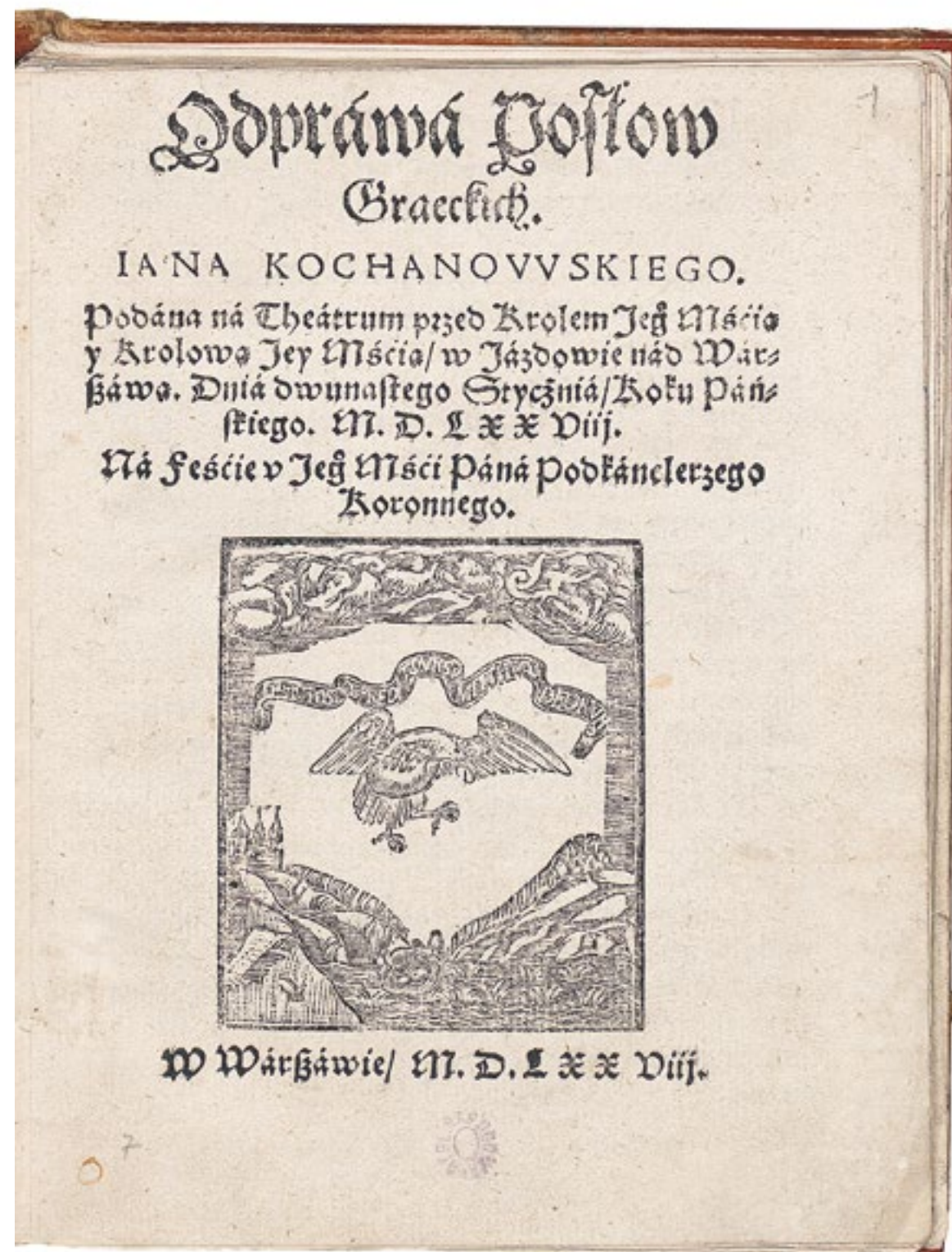
Rękopis ze zbiorów Biblioteki Narodowej to jedyny wczesny odpis utworu, pochodzący z I połowy XVIII wieku, zagrabiony do Petersburga po powstaniu listopadowym. Do Polski wrócił w okresie międzywojennym na mocy traktatu ryskiego z roku 1921. Okupację niemiecką przetrwał bezpiecznie w pracowni konserwatorskiej. W 1944 roku został wywieziony z Warszawy do austriackiego zamku Fischhorn, skąd wrócił w roku 1946.

JAN KOCHANOWSKI † ODPRAWA POSŁÓW GRECKICH

Pierwodruk pierwszej polskiej tragedii renesansowej, wystawionej na weselu Jana Zamoyskiego z Krystyną Radziwiłłówną 12 stycznia 1578 roku w Ujazdowie pod Warszawą, w obecności króla Stefana Batorego. Wydany w tzw. drukarni latającej, przemieszczającej się razem z dworem monarszym. Był to warsztat powołany do życia w celu prędkiego ogłaszania uniwersałów królewskich i innych pism urzędowych. Wykorzystywano go również dla upowszechniania utworów sławia-

nych monarchę i uświetniających zdarzenia z życia Zamoyskiego, aspirującego do pierwszej po władcy pozycji we wspólnocie politycznej.

Prezentowany egzemplarz pochodzi z kolekcji Tarnowskich na zamku w Dzikowie (Tarnobrzeg). Przetrwał szczęśliwie dotkliwie zniszczenia biblioteki zamkowej w pożarze z roku 1927. Do Biblioteki Narodowej księgozbiór dzikowski trafił po II wojnie światowej, zakupiony w roku 2009.

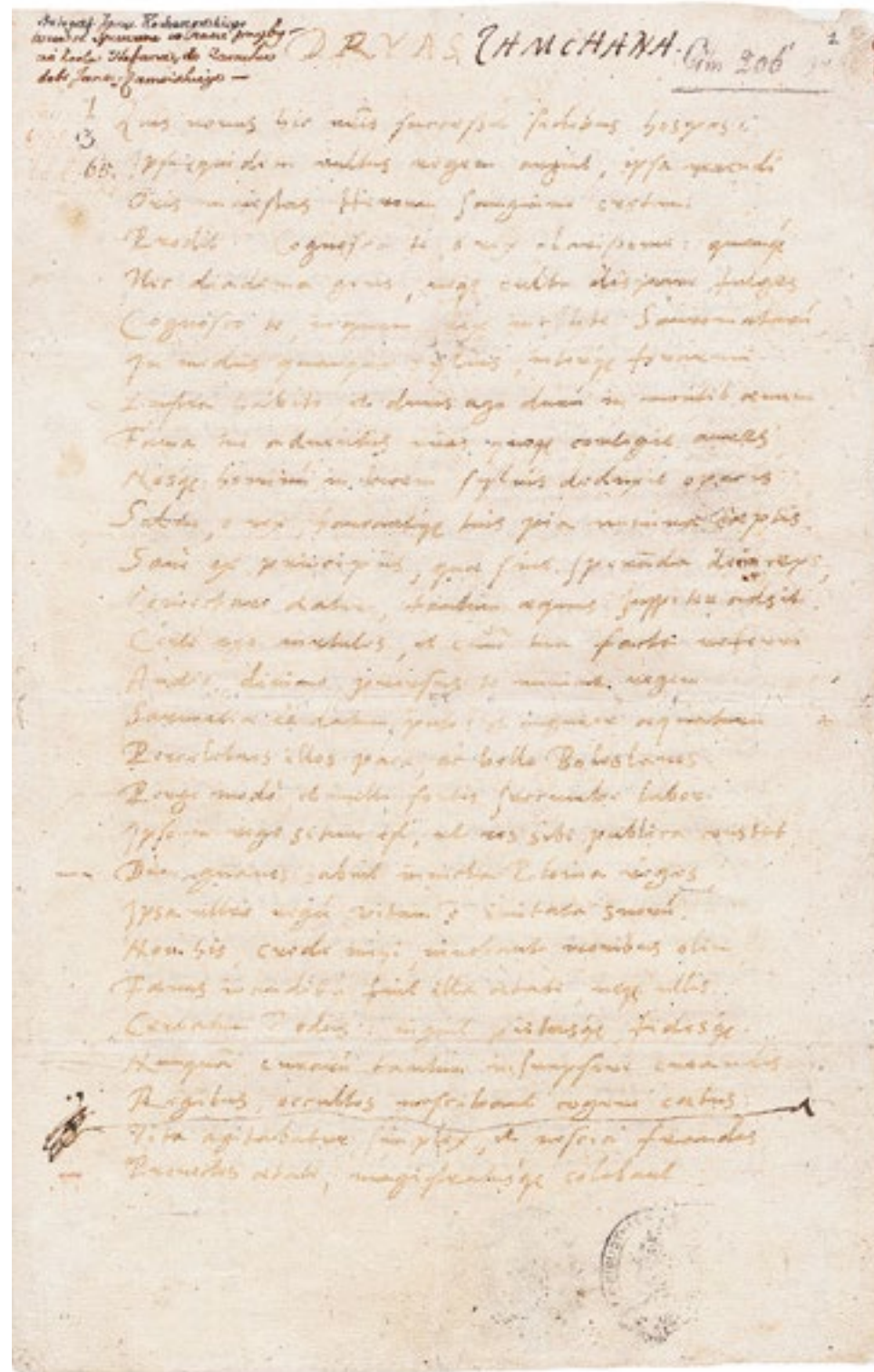

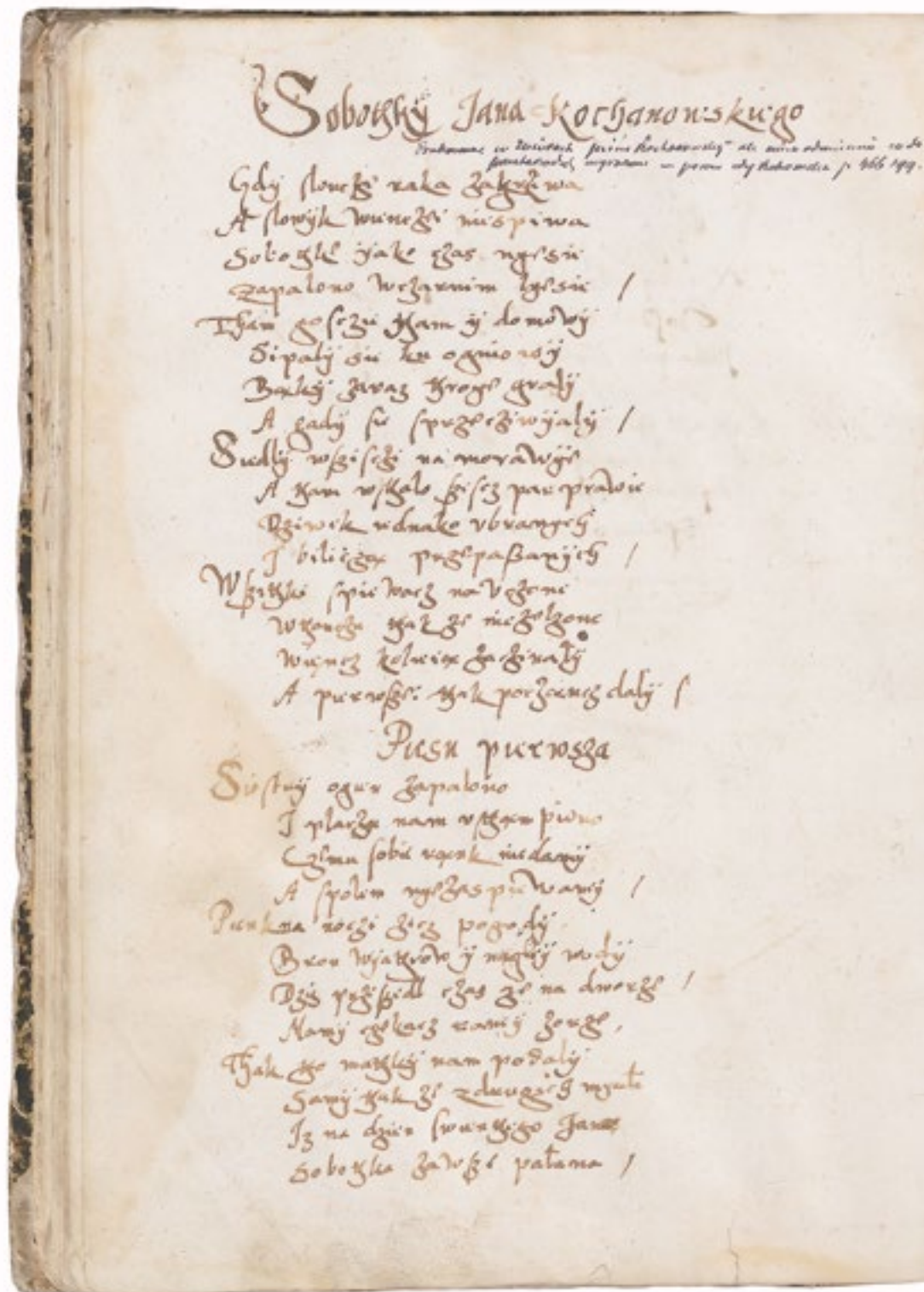
JEDYNY AUTOGRAF UTWORU JANA KOCHANOWSKIEGO

Czystopis wiersza *Dryas Zamchana* napisanego na przyjazd króla Stefana Batorego do dóbr Jana Zamoyskiego w Zamchu w roku 1578. *Dryas* to po polsku driada, nimfa leśna z mitologii greckiej. Utwór zaprezentowano w formie widowiska, w którym wystąpiły osoby wcielające się w Driadę i Pana, czyli greckiego boga lasów.

Rękopis stanowił podstawę pierwodruku, o czym świadczą m.in. poziome linie w rękopisie na oznaczenie podziału tekstu między strony edycji. Drugie słowo tytułu

w nagłówku dopisał Zamoyski. Później rękopis spoczął na dwa i pół wieku w rodzimym archiwum. Został odkryty dopiero w 1874 roku przez bibliotekarza Biblioteki Ordynacji Zamojskiej Józefa Przybrowskiego. W czasie II wojny światowej rękopis uniknął zniszczenia wskutek ewakuacji z Warszawy w 1944 roku do Goerbitsch. Stamtąd Rosjanie przewieźli go do Moskwy. Po zwrocie do Polski w 1947 roku trafił wraz z innymi zbiorami BOZ do Biblioteki Narodowej. Obecnie BOZ jest własnością BN.

JAN KOCHANOWSKI † PIEŚŃ ŚWIĘTOJAŃSKA O SOBÓTCE

Rękopis z wersją utworu nieco wcześniejszą niż znana z pierwodruku z roku 1586. Odpis należy do zbioru wierszy różnych późnorennesansowych autorów, m.in. Mikołaja Sępa Szarzyńskiego i tzw. Anonima-Protestanta. Świadczy to o żywej recepcji utworów Jana z Czarnolasu nawet przed ich opublikowaniem. Różnice w stosunku do wydania dostrzec bardzo łatwo. Tytuł całego cyklu w rękopisie brzmi „Sobótka”, a poszczególne jego części mają nagłówki „Pieśń pierwsza”, „Pieśń wtóra” itd. zamiast „Panna pierwsza”, „Panna druga” itd. Powstanie rękopisu datuje się na lata 70.-80. XVI wieku, jednak wbrew wcze-

śniejszej opinii nie mógł on należeć do zbiorów Zamoyskich już od czasów Jana Zamoyskiego. Do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej trafił dopiero w 1869 roku razem z kolekcją Władysława Trębickiego z Linowej na Grodzieńszczyźnie. W czasie II wojny światowej uniknął zniszczenia wskutek ewakuacji z Warszawy w 1944 roku do Goerbitsch. Stamtąd Rosjanie przewieźli go do Moskwy. Po zwrocie kodeksu do Polski w 1947 roku, trafił wraz z innymi zbiorami BOZ do Biblioteki Narodowej. Obecnie BOZ jest własnością BN.

OPRAWA ZE SREBRNEJ BIBLIOTEKI KSIĘCIA ALBRECHTA

Arcydzieło renesansowego złotnictwa. Mianem Srebrnej Biblioteki określa się kolekcję druków, którą książę pruski Albrecht Hohenzollern polecił uświetnić przez wykończenie okładek wyrobami rzemiosła artystycznego z drogocennych kruszców.

Prezentowaną oprawę z około 1555 roku wykonał złotnik z Bazylei Paul Hoffmann. Deski i grzbiet pokrył srebrną blachą, do wypukłych elementów wykorzystał złoto. W środku okładziny górnej znajduje się plakieta z alegorią Sprawiedliwości. Powyżej i poniżej niej sceny ze Starego Testamentu, w których występuje Moj-

żesz – proroka można poznać po rogach na głowie, jak często był przedstawiany w średniowieczu i wczesnej nowożytności. W narożnikach – plakiety z alegoriami Wiary, Cierpliwości, Umiarkowania i Nadziei. Okładzina dolna z plakieta z śpiącym amorem, a w narożnikach plakiety z alegoriami Nadziei, Męstwa, Miłości i Sprawiedliwości.

Srebrna Biblioteka należała do Biblioteki Państwowej i Uniwersyteckiej w Królewcu. W 1943 roku jej zbiory ewakuowano z miasta i uległy rozproszeniu. Księga przepadła, ocalała oprawa trafiła do zbiorów Biblioteki Narodowej.

PTOLEMEUSZ † GEOGRAFIA

Renesansowe mapy oparte na traktacie *Geografia* z II wieku, autorstwa działającego w Aleksandrii matematyka, astronoma i geografa Klaudiusza Ptolemeusza, jednego z największych uczonych starożytności. Grecki tytuł dzieła – *Geographike hyphegesis* oznacza „wstęp do kreślenia map”. Autor daje w nim dokładne opisy poszczególnych regionów i wytyczne dla ich wizualnej prezentacji.

Jednym z najwybitniejszych kartografów, tworzących mapy według wskazówek z *Geografii*, był Nicolaus Germanus, działający w Rzymie i Florencji w drugiej połowie XV wieku. Przygotował on luksusowe kopie łacińskiego tłumaczenia pracy Ptolemeusza, wykonane na pergaminie i bogato zdobione – iluminowane i wykończone płatkami złota. Najcenniejszą częścią rękopisów są zestawy barwnych map:

mapa Ekumeny (całego znanego świata) oraz mapy 29 różnych regionów Europy, Azji i Afryki.

Rękopis został około 1467 roku dedykowany papieżowi Pawłowi II. Według tradycji rodzinnej Jan Zamoyski (1542–1605), kanclerz i hetman wielki koronny, otrzymał dzieło w darze od papieża Grzegorza XIII. W czasie wojny rękopis uniknął zniszczenia wskutek ewakuacji z Warszawy

w 1944 roku do Goerbitsch. Stamtąd Rosjanie przewieźli go do Moskwy. Po zwrocie do Polski w 1947 roku trafił wraz z innymi zbiorami BOZ do Biblioteki Narodowej. Obecnie BOZ jest własnością BN.

PORTOLAN ANGELA FREDUCCIEGO

Pierwszy z dwóch znanych na świecie atlasów żeglarskich Angela Freducciego, XVI-wiecznego kartografa z Ankony. Jest to przykład składanego w harmonijkę portolanu, czyli mapy dla żeglarzy, jakie wykonywano w krajach śródziemnomorskich od średniowiecza do XVII wieku. Ze względu na swoje przeznaczenie, tego rodzaju mapy obejmowały morza, wyspy i wybrzeża, a wnętrza lądów na ogół pozostawały puste.

Prezentowany zabytek kartografii z 1554 roku wyróżnia się, nawet jak na portolan, szczegółowym przedstawieniem wybrzeża, a także ukazaniem spo-

rych obszarów lądu, z zaznaczeniem rzek i miast oraz z uwzględnieniem charakterystycznych budowli. Składa się z pięciu map na pergaminie, obejmujących w sumie obszar od zachodnich wybrzeży Europy, przez Morze Śródziemne, Morze Czarne, Morze Czerwone, południowe wybrzeże Półwyspu Arabskiego, Zatokę Perską do Morza Kaspijskiego. Eksponat należał do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. Do zbiorów Biblioteki Narodowej wszedł po II wojnie światowej razem z ocalałą częścią kolekcji. Obecnie BOZ jest własnością BN.

PORTOLAN ANTONIA MILLA

Rękopiśmienny atlas z 1583 roku składający się z ośmiu ozdobnie wykonanych na pergaminie portolanów, jeden z nielicznych w polskich zbiorach tak dobrze zachowanych obiektów tego typu. Autor atlasu – Antonio Millo – był greckim kar-

tografem działającym w Wenecji w drugiej połowie XVI wieku. Prezentowany zabytek kartografii nie był raczej przeznaczony do użycia podczas żeglugi, a służył edukacji i planowaniu dalszych podróży. Atlas obejmuje

wybrzeża Europy Zachodniej, basenu Morza Śródziemnego, Morza Czarnego, Ameryki Środkowej i Afryki. Na wszystkich mapach zwracają uwagę złożone różce wiatrów, kolorowe ilustracje, a także herby krajów i miast.

Obiekt należał do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej, do zbiorów Biblioteki Narodowej wszedł po II wojnie światowej razem z ocalałą częścią kolekcji. Obecnie BOZ jest własnością BN.

MICHAŁ BOYM † FLORA CHIŃSKA

Jeden z pierwszych europejskich albumów o przyrodzie Azji Wschodniej. Najbardziej znane dzieło Michała Boyma, pioniera sinologii, polskiego jezuitę, który w latach 40. i 50. XVII wieku działał w Chinach jako misjonarz i dyplomata, poznając tamtejszy język, kulturę i przyrodę. Jako pierwszy Europejczyk opracował systematyczny opis roślinności Dalekiego Wschodu, uzupełniony o informacje na temat niektórych zwierząt. Dobór materiału do książki podyktowany był z jednej strony chęcią ukazania egzotycznych

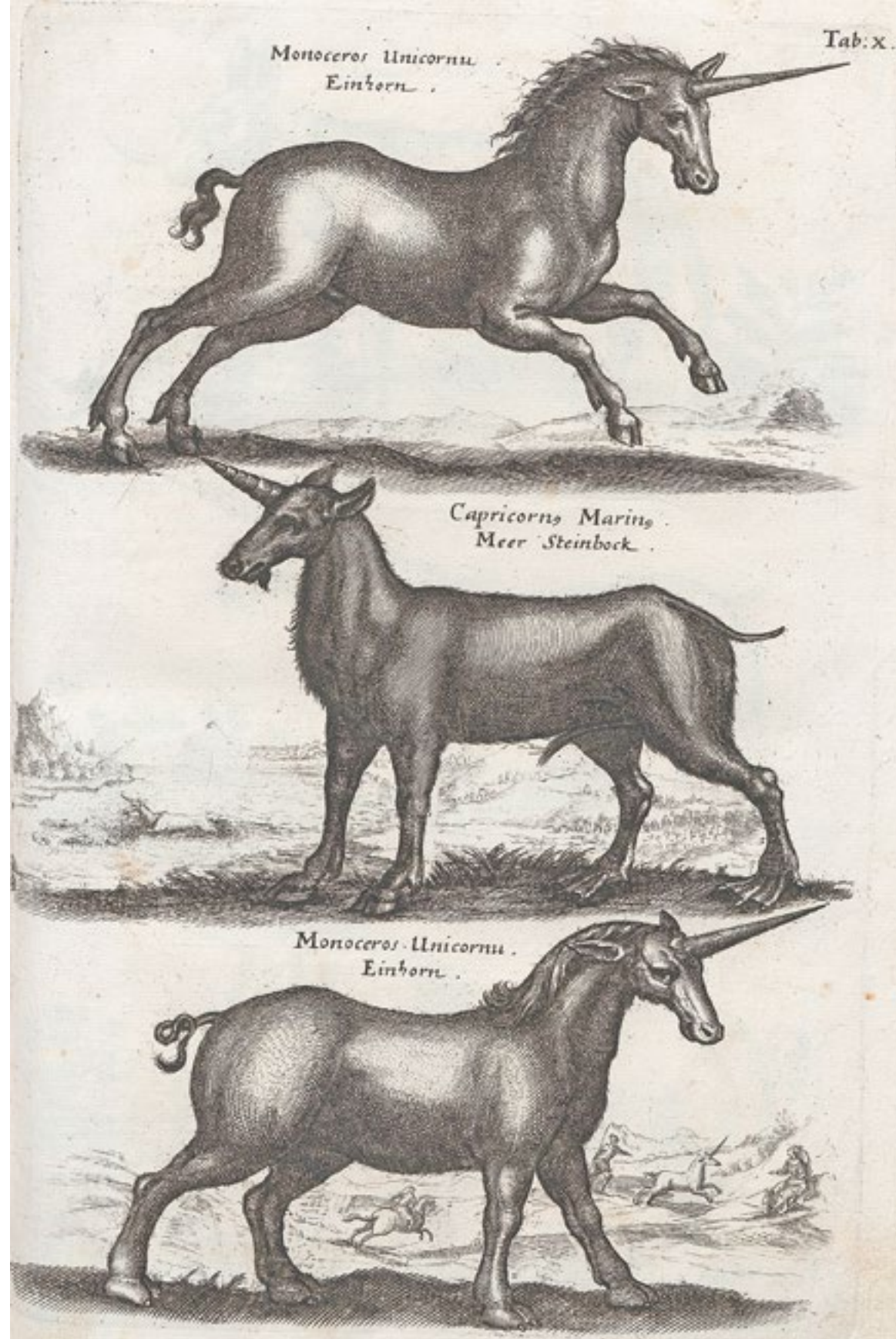
okazów, z drugiej – ich przydatnością dla gospodarki i medycyny. Dzieło napisane po łacinie ukazało się w Wiedniu w 1656 roku. Oprócz tekstu, wydanie zawiera dokładne ilustracje, w niektórych egzemplarzach ręcznie kolorowane. Boym opisał m.in. liczi, bananowiec, mango, chlebowiec, pieprz, rabarbar, cynamonowiec oraz imbir. Ze zwierząt uwzględnił na przykład piżmowca. Egzemplarz należał do Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie. Do zbiorów Biblioteki Narodowej wszedł po II wojnie światowej.

JAN JONSTON † HISTORIA NATURALNA

Pierwszy polski podręcznik zoologii z połowy XVII wieku, powstały w kręgu Gimnazjum w Lesznie. Szkoła zawdzięczała wysoką rangę m.in. Janowi Jonstonowi – autorowi prezentowanego tutaj dzieła. Był synem szkockiego imigranta, ale urodził się już w Polsce. Wykształcenie zdobył m.in. w protestanckich gimnazjach w Bytomiu i Toruniu, studiował na uniwersytecie St Andrews, podróżował do różnych ośrodków naukowych w Europie Zachodniej. Doktorat z medycyny uzyskał w Lejdzie.

W *Historii naturalnej* Jonston chciał dostarczyć podstawowych informacji o wszystkich znanych w jego czasach gatunkach

zwierząt, w tym również fantastycznych. Opierając się na ówczesnej systematyce istot ożywionych, swoją pracę podzielił na kilka części. Prezentowany wolumin, wydany około 1652 roku we Frankfurcie nad Menem, jest poświęcony zwierzętom czworonożnym. Integralną częścią dzieła są liczne ryciny ze zwierzętami wykonane przez słynny warsztat Mateusza Meriana. Egzemplarz pochodzi z kolekcji Tarnowskich na zamku w Dzikowie (Tarnobrzeg). Przetrwiał szczęśliwie dotkliwie zniszczenia biblioteki zamkowej w pożarze z roku 1927. Do Biblioteki Narodowej księgozbiór dzikowski trafił po II wojnie światowej, zakupiony w roku 2009.

ALBUM STROJÓW TURECKICH

Zbiór 90 miniatur przedstawiających charakterystycznie ubrane postacie dygnitarzy i funkcjonariuszy sułtańskiego dworu z czasów panowania Ibrahima I (1640–1648). Podobne albumy, przygotowywane już od XVI wieku, miały dla mieszkańców Zachodu walor informacyjny, zaznaczały bowiem z turecką kulturą osoby udające się do Imperium Osmańskiego. Oprócz tego służyły rozrywce, gdyż działały na wyobraźnię poprzez kontakt z egzotyką, odległym i niezrozumiałym światem, rodem z popularnych poematów epickich.

Na każdej karcie rękopisu znajduje się przedstawienie z podpisem w języku tureckim zapisanym alfabetem arabskim,

pod nim lub obok niego umieszczono transkrypcję alfabetem łacińskim. U góry dodano objaśnienie tureckich pojęć w języku francuskim. Na pierwszej karcie wyobrażono sułtana na koniu w otoczeniu dworzan. W dalszej części zbioru, oprócz dowódców gwardii czy licznych urzędników, napotkać można na przykład sokolnika czy urzędnika odpowiedzialnego za podawanie kawy.

Album zakupił w Paryżu w 1802 roku Stanisław Kostka Zamojski. Do zbiorów Biblioteki Narodowej wszedł po II wojnie światowej razem z innymi obiektami Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. Obecnie BOZ jest własnością BN.

ENAJATULLAH KAMBU † OGRÓD WIEDZY

Bogato iluminowany zbiór opowieści w języku perskim o miłości indyjskiego królewicza Dżahandara i królowej Bahrewar Banu. Jego autorem był Enajatullah Kambu – uczyony, pisarz i poeta żyjący w XVII wieku w Indiach. Dzieło ma formę szkatułkową, podobną do *Księgi tysiąca i jednej nocy*.

Oprócz głównego wątku w utworze znaleźć można wiele fantastycznych historii, w których występują: udzielająca dobrych rad papuga, demony czy magiczne przedmioty, takie jak latający tron. Po licznych zawiłych przygodach Dżahandar poślubia swoją ukochaną.

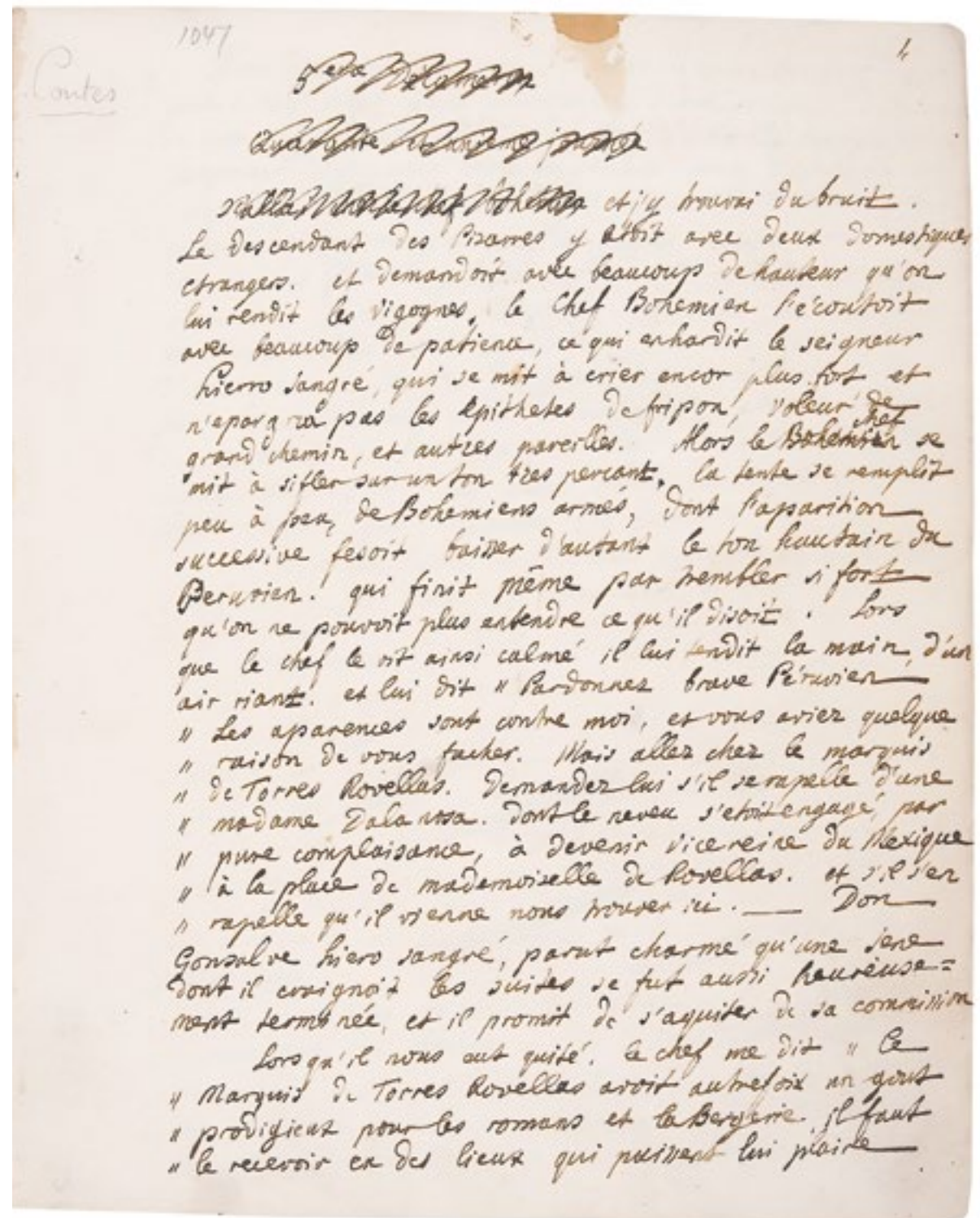
Rękopis powstał w roku 1784. Do zbiorów Stanisława Kostki Zamoyskiego nabył go w 1803 roku w Londynie znany orientalista angielski William Ouseley. W 1944 roku rękopis wywieziono do Goerbitsch, przejęty przez Rosjan został przetransportowany do Moskwy. Po zwrocie do Polski

w 1958 roku kodeks trafił wraz z innymi zbiorami Biblioteki Ordynacji Zamojskiej do Biblioteki Narodowej. Obecnie BOZ jest własnością BN.

JAN POTOCKI † RĘKOPIS ZNALEZIONY W SARAGOSSIE

Fragment obejmujący dni 41–51 ze słynnej powieści szkatułkowej. Potocki, pochodzący z jednej z najbardziej wpływowych rodzin w Rzeczypospolitej, spisał swój utwór po francusku, który był podstawowym językiem komunikacji dla kosmopolitycznej arystokracji i ludzi wykształconych w XVIII i XIX wieku. W dziele przenikają się różne konwencje i style. Są w nim zarówno historie lotrzykowskie, opowieści grozy, jak i romanse czy rozważania filozoficzne. Na kartach powieści występuje wiele nieoczywistych postaci, np. mauretańskie księżniczki, piraci, kabalista czy naczelnik Cyganów. Akcja toczy się nie tylko w róż-

nych regionach Europy, lecz także na przykład w Meksyku. Wszystkie wątki spaja narracja Alfonsa van Wordena, młodego kapitana gwardii walońskiej, wysłanego w 1739 roku przez króla Filipa V do Madrytu. Oficer wybiera najkrótszą drogę, przez łańcuch górski Sierra Morena, mimo ostrzeżeń o niebezpieczeństwach, które tam na niego czyhają. Powieść została sfilmowana przez Wojciecha Jerzego Hasa w roku 1964. Rękopis należał do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej, do zbiorów Biblioteki Narodowej wszedł po II wojnie światowej razem z ocalałą częścią kolekcji. Obecnie BOZ jest własnością BN.

WACŁAW SEWERYN RZEWUSKI † O KONIACH WSCHODNICH I WYWODZĄCYCH SIĘ Z RAS ORIENTALNYCH

Opis Półwyspu Arabskiego autorstwa Wacława Seweryna Rzewuskiego zwanego Emirem. Autor był zamięłowanym orientalistą, pionierem etnografii, a przy tym hodowcą i wytrawnym znawcą koni arabskich czystej krwi. W latach 1817–1819 odbył podróż przez Bałkany i Sтамбуł do Syrii, gdzie zamieszkał w pałacu w Aleppo. Stamtąd wyruszał na kolejne wyprawy –

do Cylicji (dzisiejsza południowa Turcja), Palestyny, a przede wszystkim w pustynny region Nadżdu, obejmujący środkową część Półwyspu Arabskiego. Informacje zebrane podczas długiej podróży zebrał Rzewuski w trzypiętomowym dziele w języku francuskim, które wbrew tytułowi nie jest poświęcone jedynie rasowym koniom. Stanowi cenne źródło

wiedzy o kulturze ludów, które nie pozostawiły po sobie wielu pisanych świadectw, jak koczowniczy Beduini. Tekstowi towarzyszą liczne ilustracje autora, w tym na przykład rysunki przedstawiające stylizowany znak (*balad*), osiołka obciążonego pakunkami, karawanę czy obóz, który rozłożył się w drodze przez pustynię do Mekki.

Rękopis po śmierci autora był w posiadaniu rodziny. W latach 20. XX wieku Adam Rzewuski sprzedał go Bibliotece Narodowej. Utwór był wielokrotnie wydawany we fragmentach w języku francuskim, dopiero w 2017 roku został opublikowany przez BN w całości, także w tłumaczeniu na język angielski i polski.

KONSTYTUCJA 3 MAJA

Pierwsza nowoczesna ustawa zasadnicza w Europie, a druga na świecie po Konstytucji Stanów Zjednoczonych Ameryki, uchwalonej zaledwie kilka lat wcześniej. *Ustawa rządowa*, bo taka była oficjalna nazwa aktu, regulowała władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Likwidowała *liberum veto*. Osobne rozdziały poświęcone zostały mieszczanom i chłopom, których państwo wzięło „pod opiekę prawa i rządu”.

Konstytucja z 1791 roku miała nie tylko przynieść modernizację, ale także dzięki reformie wewnętrznej uwolnić Rzecz-

pospolitą spod obcych wpływów, przede wszystkim spod rosyjskiej kurateli. Właśnie dlatego, choć obowiązywała krótko, urosła do rangi symbolu walki o wolność. Prezentowane wydanie *Konstytucji* stało się pamiątką narodową, stąd druk chroni tekstylna oprawa.

Egzemplarz należał do Pawła Ksawerego Brzostowskiego, referendarza litewskiego, któremu idee wyrażone w *Konstytucji* były bardzo bliskie – w swoich dobrach zastąpił pańszczyznę oczynszowaniem i nadał chłopom wolność osobistą.

PRAWO UCHWALONE

Dnia 3. Maja R. 1791.

USTAWA RZĄDOWA

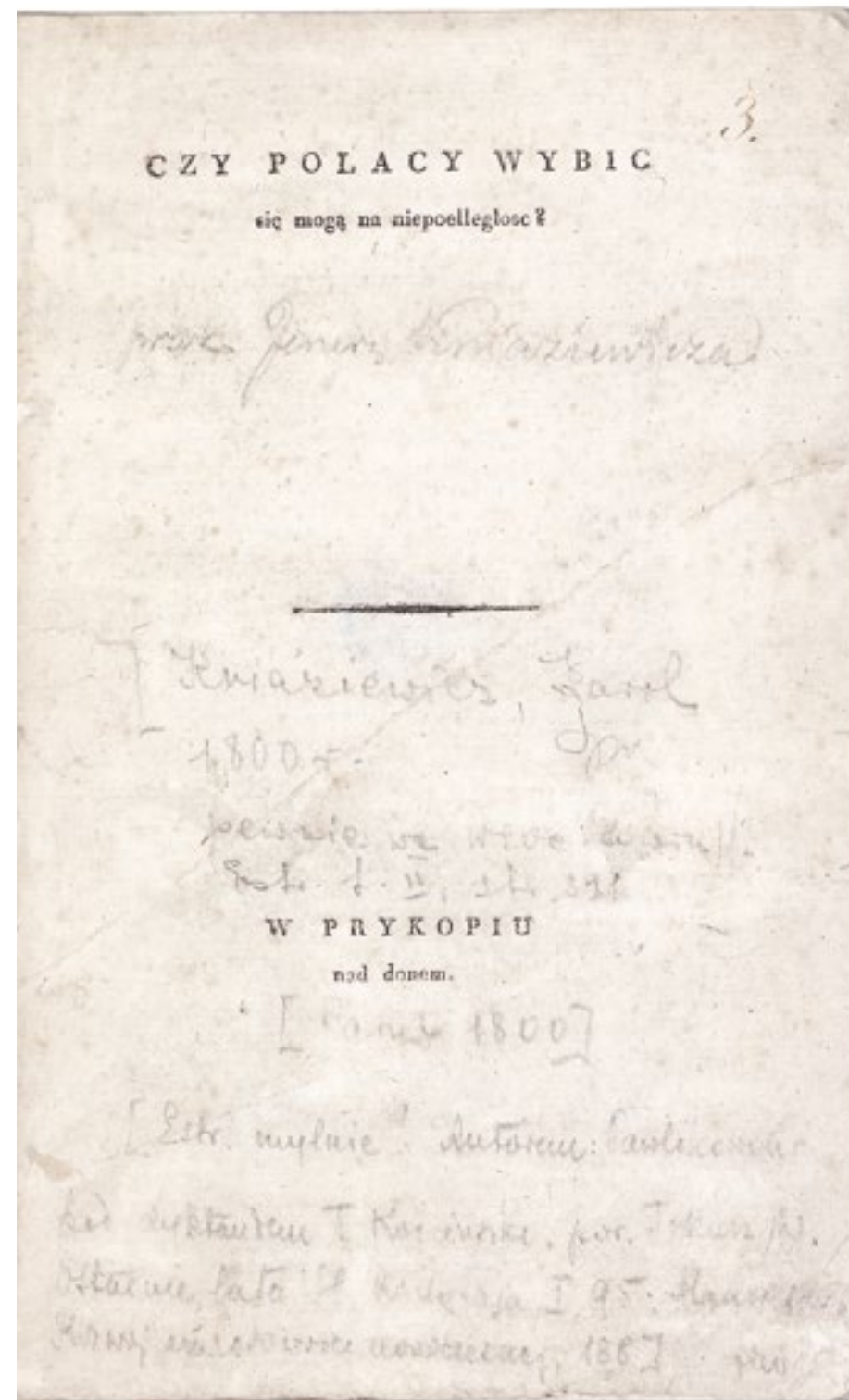
Przebiegająca jest wydana w tym samym roku, kiedy to Prawo zostało uchwalone; dla pamiątki zachowujemy się.

J. Cyniński

JÓZEF PAWLIKOWSKI † CZY POLACY WYBIĆ SIĘ MOGĄ NA NIEPODLEGŁOŚĆ?

Broszura z 1800 roku, wydana anonimowo przez sekretarza Tadeusza Kościuszki, który również mógł mieć znaczący wpływ na jej treść. Autor udzielał pozytywnej odpowiedzi na tytułowe pytanie, zadane przez siebie w skrajnie trudnej dla sprawy polskiej sytuacji – publikacja wydana została pięć lat po klęsce insurekcji kościuszkowskiej i III rozbiórce, kończącym niepodległość Polski na 123 lata. Niewielkich rozmiarów rozprawa zawiera program powstania nowoczesnego polskiego narodu, bez podziałów stanowych. Pawlikowski sądził, że o sukcesie zrywu niepodległościowego przesądzą wyzwolone masy ludowe. W pokonaniu i rozbi-

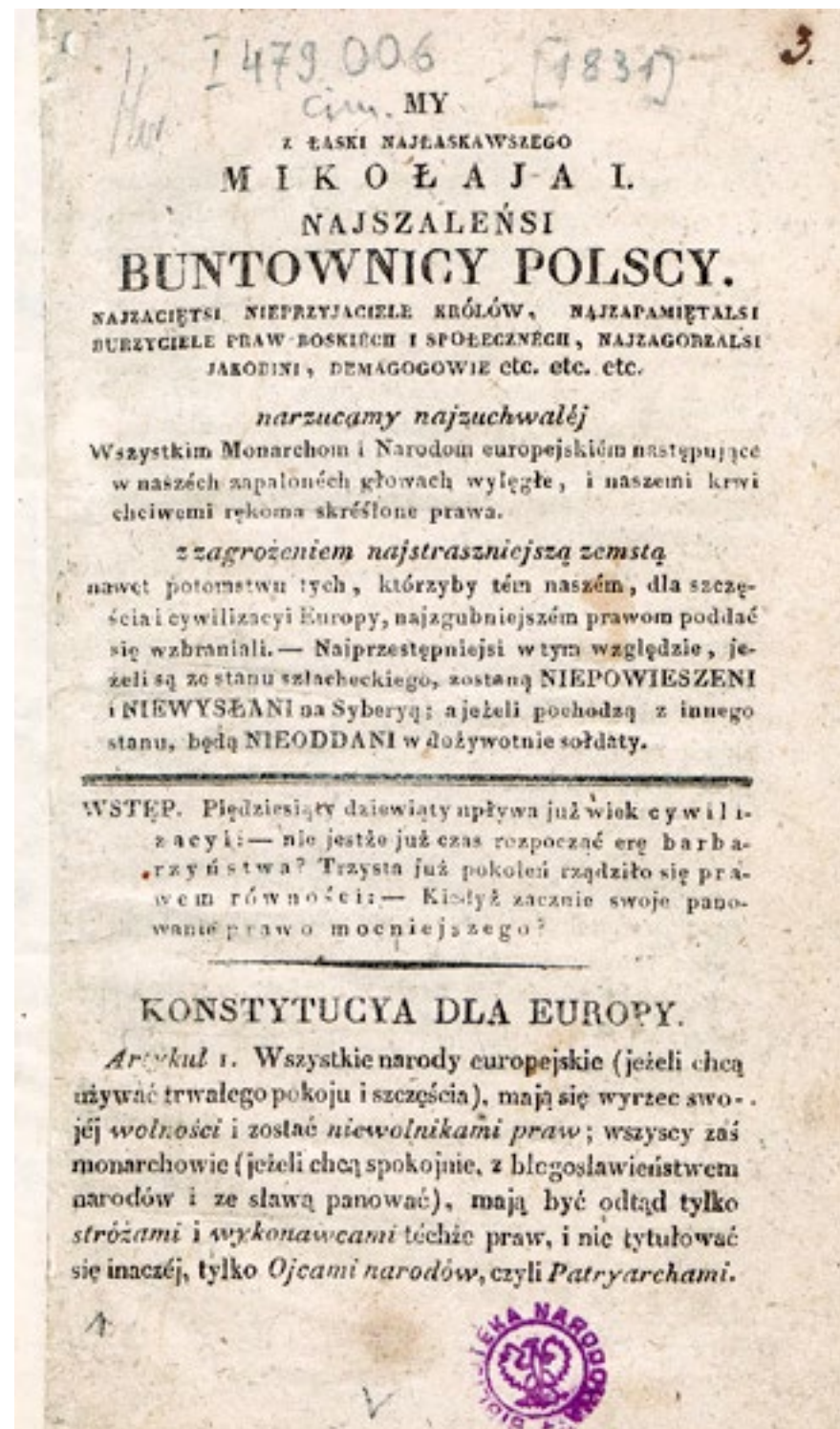
ciu Rosji walnie dopomóc mieli Ukraińcy z południowo-wschodnich ziem dawnej Rzeczypospolitej. Broszura doczekała się wielu wydań. Między rokiem 1831 a 1843, w okresie wzmożonej działalności niepodległościowej, było ich siedem. Prezentowana broszura to jedyny egzemplarz pierwodruku, który ukazał się w Paryżu. Po interwencji Rosji policja francuska skonfiskowała cały nakład, poza tym egzemplarzem. Należał do biblioteki książąt Ponińskich w Horyńcu, której zbiory w latach 20. XX wieku przekazano Bibliotece Narodowej. Egzemplarz wpisany na Listę Krajową Pamięci Świata UNESCO.

WOJCIECH JASTRZĘBOWSKI † KONSTYTUCJA DLA EUROPY

Projekt przymierza między narodami, mającego zakończyć wojny w Europie. Autor był przyrodnikiem, powstańcem listopadowym, a także myślicielem społeczno-politycznym. W 1831 roku, kiedy trwał jeszcze polski zryw niepodległościowy, Jastrzębowski opracował zbiór trwałych i sprawiedliwych norm, na których jego zdaniem miał się opierać pokój. Autor proponował równość wszystkich narodów niezależnie od ich liczebności, zniesienie granic, wspólne prawa i wspólny parlament. *Konstytucję* nieprzypadkowo opublikowano pod datą 3 maja 1831 roku, w 40. rocznicę dzieła Sejmu

Czteroletniego, nawiązując do rodzimych tradycji parlamentarnych. Właściwy tekst poprzedza parodia manifestu carskiego, rozpoczynająca się od słów: „My z łaski najłaskawszego Mikołaja I Najszaleńsi buntownicy polscy”. Jastrzębowski, mimo kosmopolitycznego wydźwięku projektu, czuł się przede wszystkim polskim patriotą. Prezentowany egzemplarz pochodzi ze zbiorów dawnej Biblioteki Ordynacji Krasieńskich w Warszawie, zniszczonej niemal doszczętnie w roku 1944. Ocalałe resztki kolekcji trafiły po II wojnie światowej do Biblioteki Narodowej.

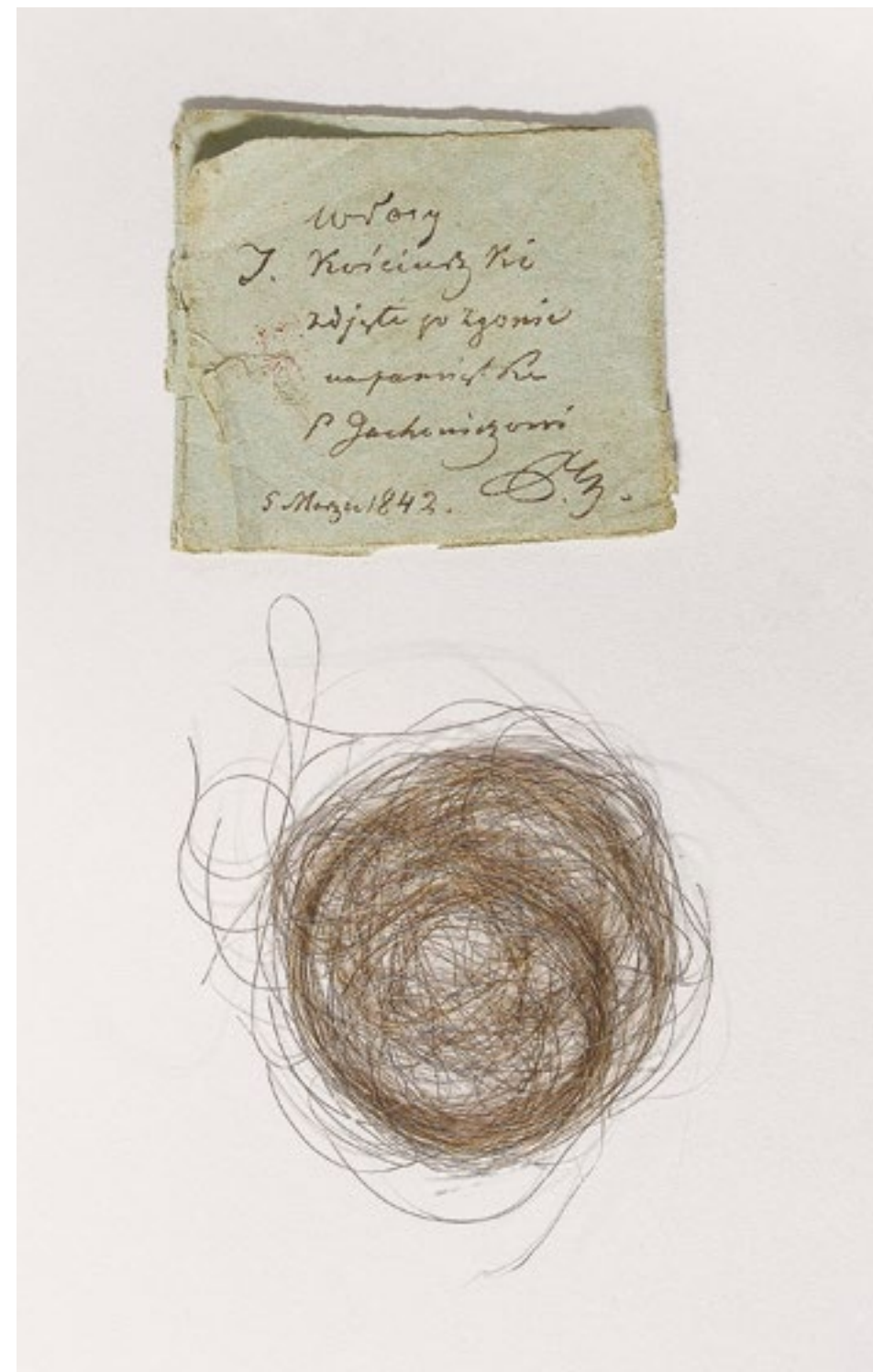

WŁOSY TADEUSZA KOŚCIUSZKI

Pamiątka po naczelniku insurekcji z 1794 roku, świadectwo kultu, jakim otaczano go w okresie zaborów.

Pukiel włosów Kościuszki został obcięty już po jego zgonie i umieszczony w specjalnej sakiewce. Pierwszym jego właścicielem był przyjaciel i spadkobierca zmarłego, gen. Franciszek Paszkowski, szczególnie zasłużony dla kultywowania pamięci o naczelniku. Paszkowski był autorem jego biografii, jednym z ini-

cjatorów usypania w Krakowie Kopca Kościuszki. Włosy zapisał w testamencie Stanisławowi Jachowiczowi, znanemu poecie i bajkopisarzowi. Następnie pamiątka trafiła do Biblioteki Ordynacji Zamojskiej, gdzie dołączono ją do zbioru obiektów związanych z Kościuszką. Do zbiorów Biblioteki Narodowej obiekt wszedł po II wojnie światowej razem ze zbiorami BOZ. Obecnie BOZ jest własnością BN.

PIÓROPUSZ KSIĘCIA JÓZEFA PONIATOWSKIEGO

Ozdobne czako, czyli wysoka czapa wojskowa, które należało do poległego w „bitwie narodów” pod Lipskiem w 1813 roku naczelnego dowódcy wojsk Księstwa Warszawskiego i marszałka Francji. Poniatowski wślawił się w wielu bitwach, był kawalerem orderu Virtuti Militari, odznaczył się w zwycięskiej wojnie polsko-austriackiej z 1809 roku, walczył w awangardzie Wielkiej Armii w wyprawie na Rosję w 1812 roku. Liczne zasługi i bohaterska śmierć otoczyły jego

postać kultem w środowiskach patriotycznych walczących o niepodległość Polski. Czako należało do pamiątek po Poniatowskim, które po jego śmierci zostały wystawione na sprzedaż. W 1814 roku zakupił je Stanisław Kostka Zamoyski. Dziś czapa jest zaginiona, pozostał po niej tylko pióropusz. Do zbiorów Biblioteki Narodowej eksponat wszedł po II wojnie światowej razem ze zbiorami Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. Obecnie BOZ jest własnością BN.

FRYDERYK CHOPIN † KONCERT F-MOLL

Wcześniejszy z dwóch koncertów fortepianowych jednego z najświetniejszych kompozytorów. W kompozycji miało znaleźć odbicie uczucie Chopina do śpiewaczki Konstancji Gładkowskiej, jego młodzieńczej muzy. Premierowe wykonanie utworu odbyło się jeszcze przed wyjazdem Chopina z Polski w 1830 roku, w nieistniejącej

już dziś siedzibie Teatru Narodowego przy pl. Krasieńskich. Przy fortepianie zasiadł wtedy sam kompozytor. Jeden z koncertów wykonują zawsze finaliści Międzynarodowego Konkursu Chopinowskiego. Nie jest to pełny autograf. Jedynie partię fortepianu Chopin zapisał własnoręcznie. Znajduje się ona na trzeciej

i czwartej pięciolinii od dołu, opisana jako „Piano-forte”.

Partytura znajdowała się przez długi czas w archiwum wydawcy utworów Chopina, firmy Breitkopf & Härtel z Lipska.

W 1936 roku została zakupiona wraz z innymi pamiątkami po kompozytorze przez państwo polskie. W styczniu

1938 roku przekazano zbiór Chopinianów do Biblioteki Narodowej. Przed wybuchem II wojny światowej BN ewakuowała rękopis razem ze skarbem do Kanady, skąd wrócił w roku 1959.

FRYDERYK CHOPIN † PRELUDIA

Cykl niewielkich utworów o swobodnej formie przeznaczonych na fortepian. Preludia (z łacińskiego *praeludo* – przygrywać) narodziły się ze wstępów, często improwizowanych, do większych utworów. Chopin ukończył cykl w latach 1838–1839, podczas pobytu na Majorce z George Sand,

francuską pisarką, jedną z najśłynniejszych osobowości epoki romantyzmu. Każde z preludium w cyklu ma inny charakter i nawiązuje do różnych gatunków muzycznych. Na przykład Preludium As-dur (nr 17) cechuje się spokojnym i poetyckim nastrojem, dlatego nazywane

jest nokturnowym (z łacińskiego *nocturnus* – nocny). Autograf preludium to czystopis edycyjny, czyli wersja gotowa do publikacji.

Ukończony rękopis Chopin przesłał pianście Julianowi Fontanie, który zajmował się jego kontaktami z wydawcami. Dal-

sze losy rękopisu pozostają nieznane aż do wiosny 1939 roku, kiedy pojawił się w zbiorach Biblioteki Narodowej. Wypożyczony w 1943 roku na wystawę do Krakowa, następnie ewakuowany przed zbliżającym się frontem pod koniec wojny, odnalazł się dopiero w 1947 roku w powiecie kłodzkim.

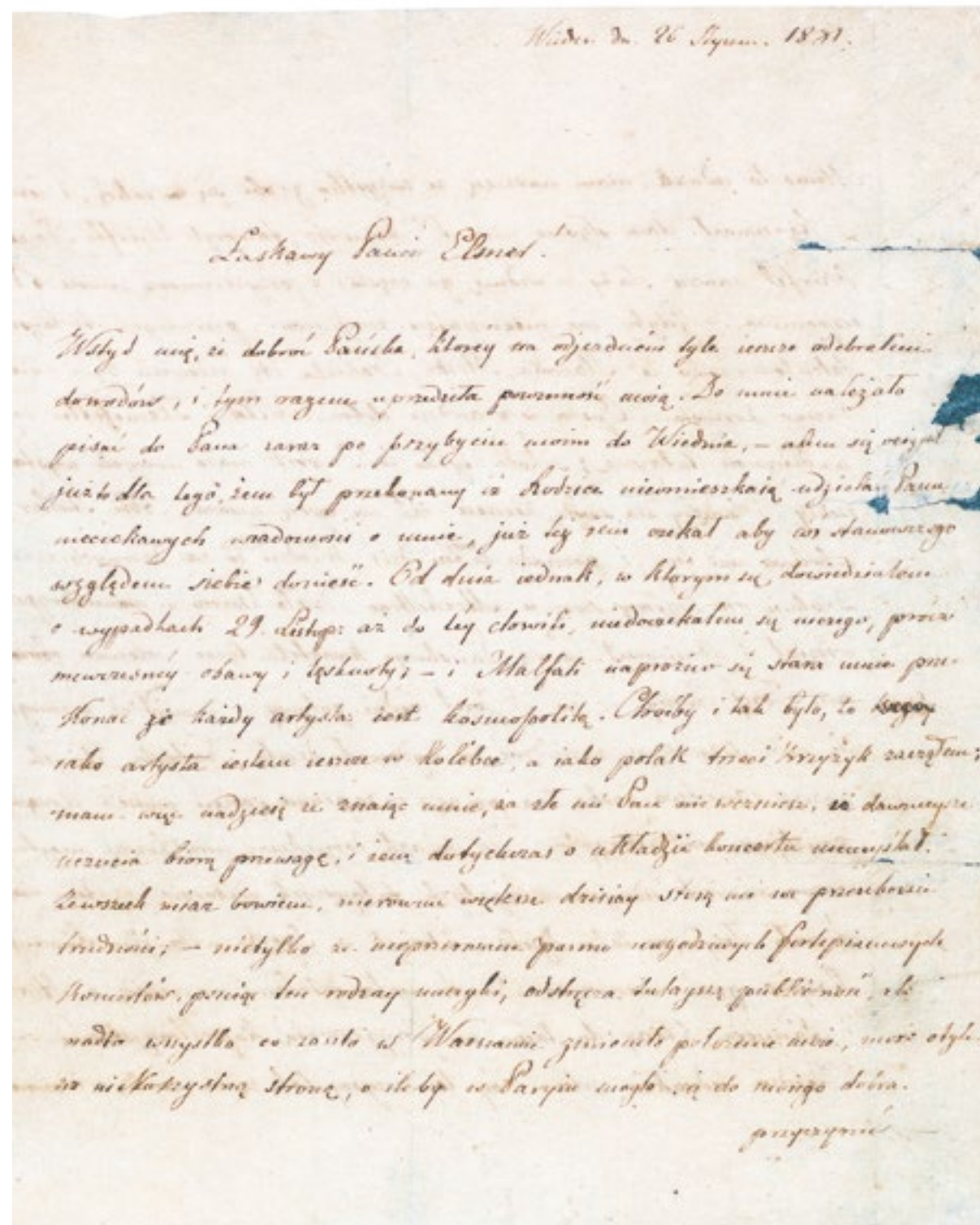
LIST FRYDERYKA CHOPINA DO JÓZEFA ELSNERA

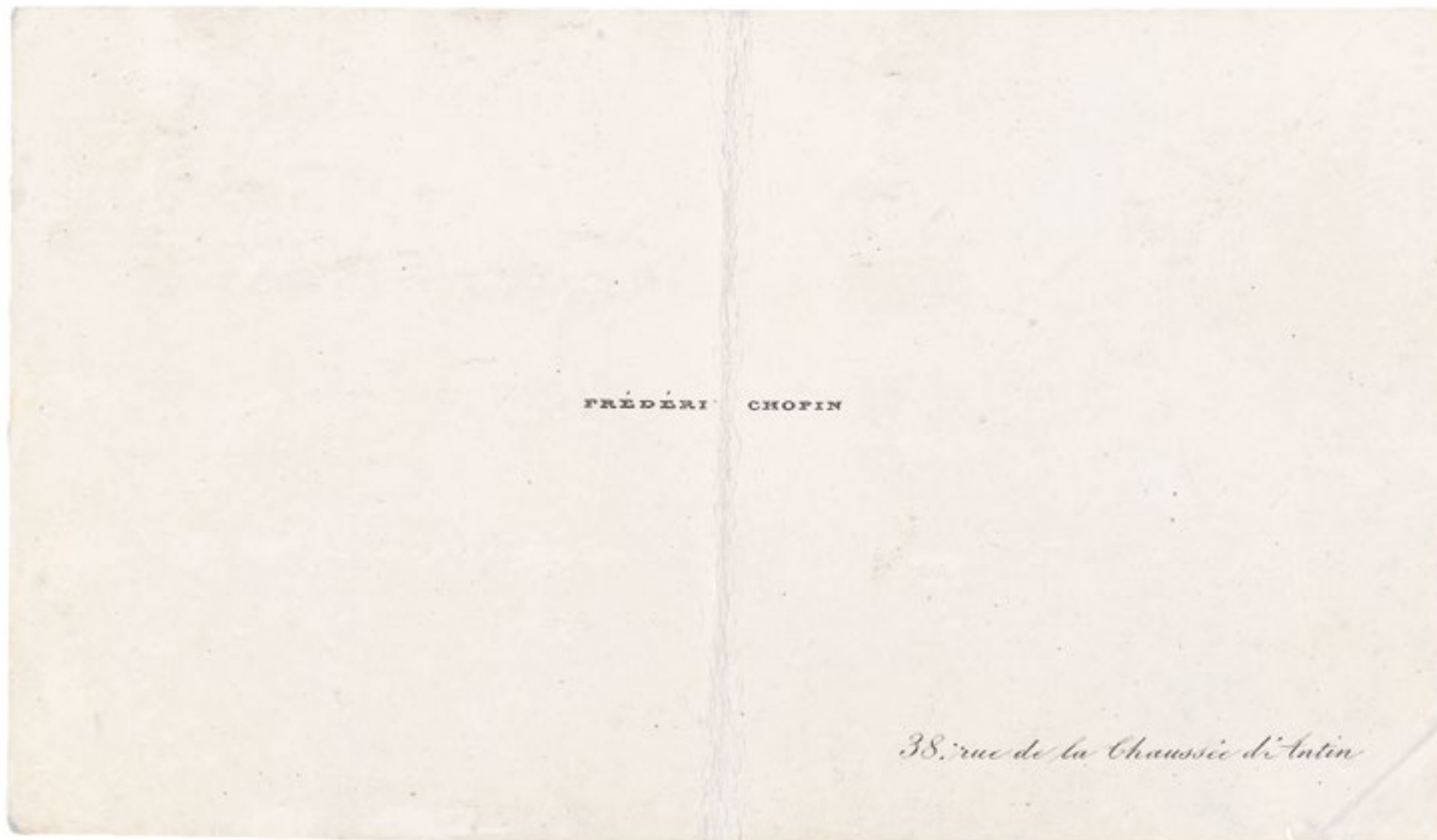
Relacja z pobytu kompozytora w Wiedniu. Po opuszczeniu Polski w listopadzie 1830 roku, tuż przed wybuchem powstania listopadowego, Chopin udał się przez Wrocław, Drezno i Pragę do austriackiej stolicy, gdzie przebywał od listopada 1830 do sierpnia 1831 roku.

Ekspozycyjny list został wysłany 26 stycznia 1831 roku. Chopin informuje w nim Elsnera, kompozytora, swojego mistrza ze Szkoły Głównej Muzyki przy Uniwersytecie Warszawskim, o swoim poruszeniu powstaniem listopadowym, które wysuwa się w jego życiu przed plany koncertowe. Opisuje przy tym miejscowe

życie muzyczne. O szczególnym stosunku do adresata świadczy zakończenie: „na zawsze zostaję Pańskim wdzięcznym, przywiązany uczniem”.

List wraz z papierami po Elsnerze zachowała jego wnuczka, Ludwika z Nideckich Skokowska, następnie znalazł się u Aleksandra Polińskiego, krytyka muzycznego i historyka muzyki. Później trafił do kolekcji inż. Józefa Zaborskiego, jednego z założycieli fabryki ołówków „St. Majewski i S-ka” w Pruszkowie. Jego wnuk, Bogusz Zaborski, sprzedał rękopis Bibliotece Narodowej w roku 1978.

WIZYTÓWKA FRYDERYKA CHOPINA

Pamiętka z życia kompozytora w Paryżu, który za jego czasów był nie tylko najważniejszym ośrodkiem Wielkiej Emigracji, ale także światową stolicą kultury. Chopin po raz pierwszy przybył do miasta we wrześniu 1831 roku. Jakkolwiek wyjeżdżał później z niego wielokrotnie, to właśnie tam spędził wiele twórczych lat swojego

życia, tam zdobył sławę, tam też umarł i został pochowany.

Prezentowana wizytówka z około 1836 roku oprócz imienia i nazwiska kompozytora zawiera też jeden z jego paryskich adresów: „38, rue de la Chaussée d'Antin”. Chopin mieszkał tam wspólnie z Janem Matuszyńskim, lekarzem, przyja-

cielem z dzieciństwa. Ich gościem bywały największe sławy ówczesnego życia muzycznego, np. wybitny kompozytor i pianista-wirtuoz Ferenc Liszt. Obiekt pochodzi z albumu malarki Zofii Ossolińskiej z Chodkiewiczów, w którym zebrała m.in. listy, ulotki, afisze, programy koncertów, grafiki, nuty, wycinki z gazet,

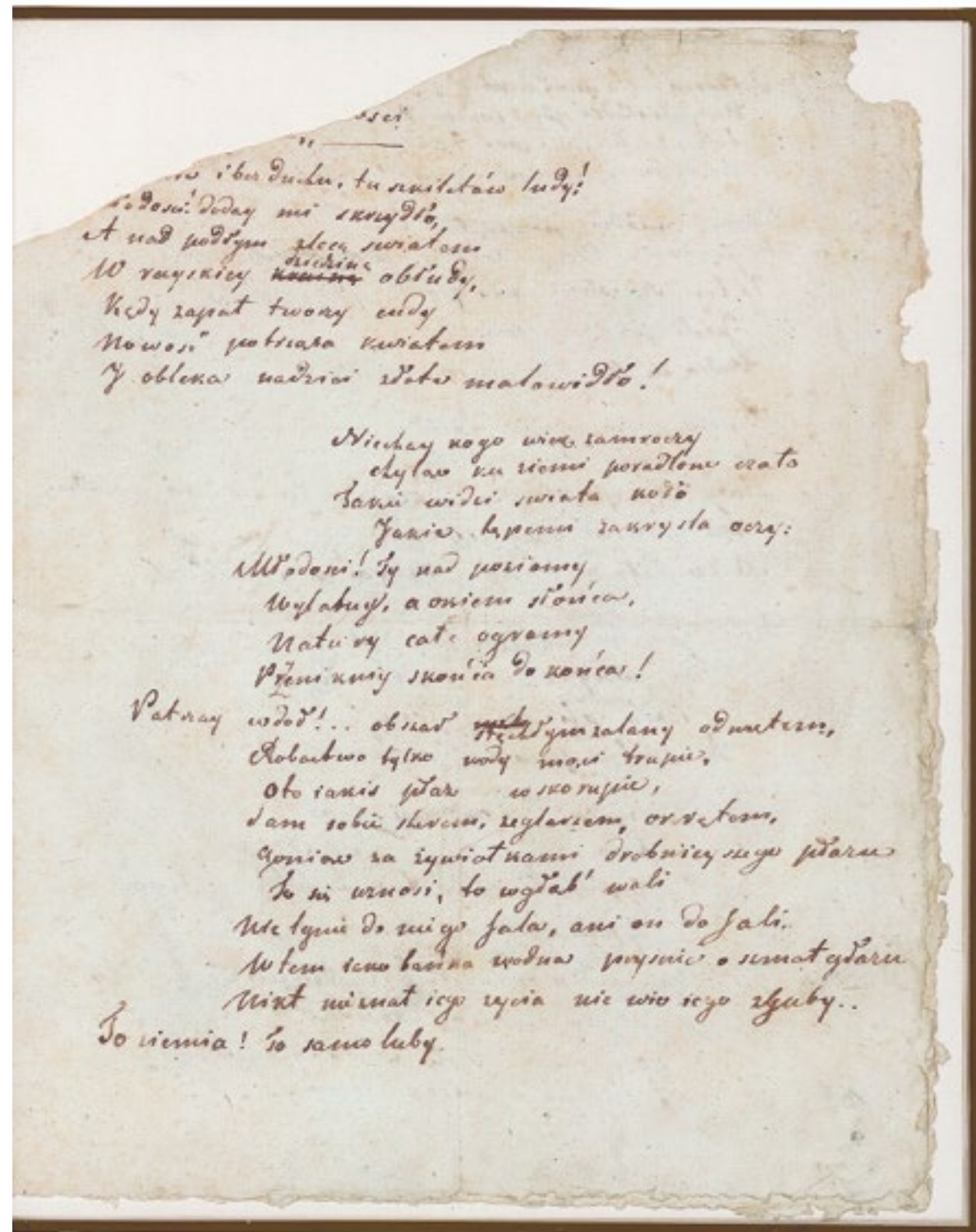
zasuszone kwiaty, a także wizytówki. Kolekcja ta trafiła do Biblioteki Narodowej w 1946 roku.

ADAM MICKIEWICZ † ODA DO MŁODOŚCI

Autograf wiersza, który uważa się za poetycki manifest pierwszego pokolenia polskich romantyków. Mickiewicz opisuje potęgę młodości, jej entuzjazm, zdolność do burzenia starego porządku i tworzenia nowego. Utwór miał się ukazać w pierwszym tomie *Poezji* w Wilnie w 1822 roku, ale ze względu na konotacje rewolucyjne zatrzymała go cenzura. Po raz pierwszy ukazał się drukiem dopiero w 1827 roku we Lwowie.

Prezentowany rękopis zawiera najwcześniejszą redakcję wiersza, powstałą

w Kownie w grudniu roku 1820. Tekst miejscami różni się od ostatecznej wersji. W czystopisie nieliczne poprawki. Rękopisem zaopiekował się Onufry Pietraszkiewicz, archiwista Towarzystwa Filomatycznego. Po 1930 roku Stanisława Pietraszkiewiczówna podarowała autograf wiersza Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Wilnie. Zachował się on w papierach ostatniego prezesa Towarzystwa, prof. Stanisława Kościałkowskiego. Wraz z jego spuścizną rękopis wszedł do zbiorów Biblioteki Narodowej w roku 1969.

ADAM MICKIEWICZ † BALLADY I ROMANSE

Książka, od której zaczął się w Polsce romantyzm. Pierwszy zbiór utworów Mickiewicza, zatytułowany *Poezje*, ukazał się w Wilnie w 1822 roku w zasłużonej oficynie Józefa Zawadzkiego. Autor świadomie odstąpił od panującej wówczas stylistyki klasycystycznej, na rzecz „ballad i pieśni gminnych”, bliższych jego zdaniem prawdzie o człowieku.

Najważniejszą częścią książki jest cykl *Ballady i romanse*, w którym Mickiewicz wcielił w życie swoją koncepcję nowej poezji. Programowy charakter ma drugi w cyklu utwór, zatytułowany *Romantyczność*, z którego pochodzi słynna deklaracja: „Czucie i wiara silniej mówi do mnie, /Niż mędrca szkiełko i oko”. Do cyklu

należą także m.in. *Świtezianka*, *Pani Twardowska* czy *Lilie*.

Egzemplarz należał do Prota Lelewela, brata słynnego historyka Joachima. Później książka trafiła do Muzeum Polskiego w szwajcarskim Rapperswilu, jednej z najważniejszych instytucji emigracyjnych dbających o zachowanie polskiego dziedzictwa kulturowego w czasie okupacji Polski przez Rosję, Prusy i Austrię, które nie pozwalały na tworzenie wolnych instytucji kultury i nauki zajmujących się gromadzeniem zabytków polskości. Przewieziona do Polski po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku kolekcja rapperswilska stanowiła jeden z fundamentów zbiorów Biblioteki Narodowej.

POEZYE ADAMA MICKIEWICZA.

TOM PIERWSZY.

LELEWEL
prot

WILNO.

DRUKIEM JÓZEFA ZAWADZKIEGO.

1 8 2 2.

Balladyna

Akt 1.

Scena 1.

Las blisko jeziora Gopitar, chata pustelnika utrojona kwiatami i bluszczem.

Kirkor wchodzi w karawackiej szubi - bogato ubrany, z orłami sznypkami...

Kirkor. (sam.)

Stady niezgrybi warte u ciotowickas
ktory si, kryje w tej zaciszy lasiej.
Pobozny stajac - ma jednak w sercu miu
Niewo srabienictwa: i szkoru mu prawnie.
Z ramkach, krotkach, z krotkowskich dworach
To jak szalony od rozumu stajaci
Miestu przeklinictwa, pioski uj, narzekas.
Musiat od krotkow, doznaci wiece atago
Z a swaj rozat przyjacielom gminu.

(stuka do uci.)

Puk! puk! puk!...

Glos z celi?

Kto tam?

Kirkor

Kirkor.

Pustelnik (wychodzi z celi..)

Witaj synu...

Czego chesz?

JULIUSZ SŁOWACKI † BALLADYNA

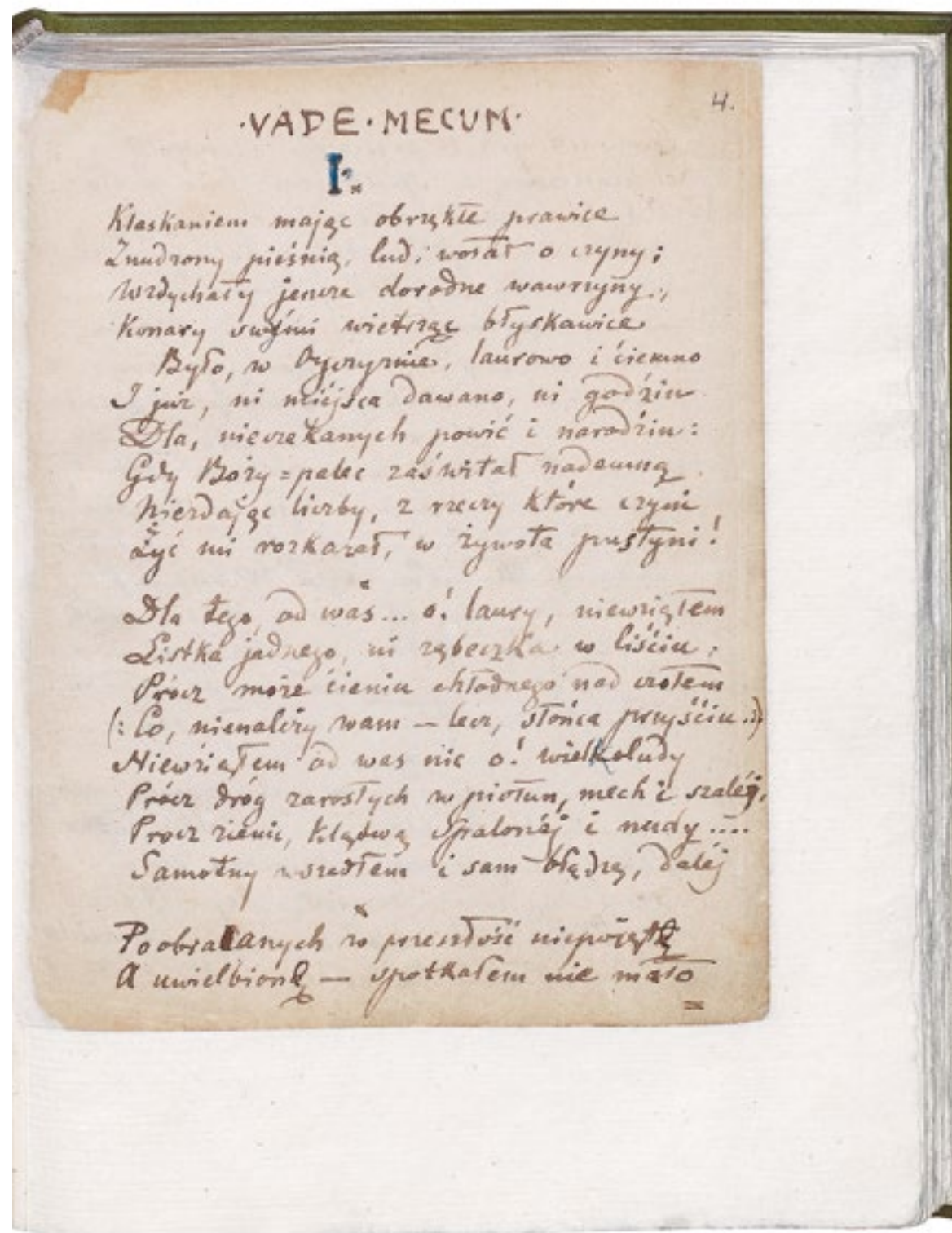
Czystopis jednego z najpopularniejszych polskich dramatów romantycznych. *Balladyna* od ponad 150 lat należy do utworów najczęściej wystawianych na polskich scenach. Rękopis w 2021 roku uhonorowano wpisem na krajową listę Programu UNESCO „Pamięć Świata”. Słowacki napisał *Balladynę* w Genewie w 1834 roku, po raz pierwszy ukazała się w Paryżu w roku 1839. Autor podarował rękopis przyjacielowi, Józefowi Reitzenheimowi. Ten ofiarował go historykowi literatury Stanisławowi Tarnowskiemu w kwietniu roku 1874. Biblioteka Naro-

dowa zakupiła autograf utworu od Zdzisława Tarnowskiego, bratanka Stanisława, w roku 1937. Przewieziony do Krzemieńca w maju 1939 roku, miał być pokazany na wystawie poświęconej Słowackiemu. Po napaści Niemiec na Polskę we wrześniu 1939 roku został ukryty u Okwiana Dudy, profesora botaniki Liceum Krzemienieckiego, skąd jeszcze w czasie II wojny światowej został przywieziony do BN. Pod koniec okupacji niemieckiej został wywieziony do zamku Fischhorn w Austrii, do BN powrócił w kwietniu roku 1946.

CYPRIAN KAMIL NORWID † VADE-MECUM

Autograf najważniejszego zbioru poetyckiego czwartego polskiego wieszczka. Inaczej niż Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki i Zygmunt Krasiński, Norwid nie cieszył się sławą u siebie współczesnych. Niewiele publikował, zmarł w zapomnieniu. *Vade-mecum* z roku 1865 nie doczekało się druku przed jego śmiercią, choć poeta przygotował je do wydania. Tytuł cyklu poetyckiego, oznaczający po łacinie „pójdź ze mną”, zaprasza czytelnika do wewnętrznego świata poety. Znalazły się w nim utwory uchodzące dziś za najważniejsze w jego dorobku, takie jak *W Weronie* czy *Fortepian Szopena*.

Rękopis po śmierci Norwida znalazł się u jego krewnych – Dybowskich, a w 1898 roku stał się własnością Zenona Przesmyckiego „Miriamy”, zasłużonego popularyzatora twórczości poety. W czasie okupacji niemieckiej Przesmycki zabezpieczył zebrane przez siebie Norwidiana w piwnicy domu, w którym mieszkał. Zmarł podczas powstania warszawskiego, kamienica została zniszczona, ale spuścizna Norwida przetrwała. Do zbiorów Biblioteki Narodowej weszła po wojnie.

CYPRIAN KAMIL NORWID † ORBIS I, ORBIS II

Albumy dokumentujące pozaliteracką działalność Norwida. W zbiorach zatytułowanych *Orbis*, czyli po łacinie „świat”, artysta zgromadził ilustracje mające odzwierciedlać całą ludzką cywilizację. Skomponował je z wykonanych w różnych technikach kopii i oryginalnych prac,

a ponadto notatek, wycinków z czasopism i fotografii. Sposób pracy Norwida nad albumami ilustrują wybrane przykłady. Z tomu pierwszego pochodzi akwarela przedstawiająca arabskiego szejka z Palmiry. Pierwowzorem była rytownicza reprodukcja obrazu, którą Norwid prze-

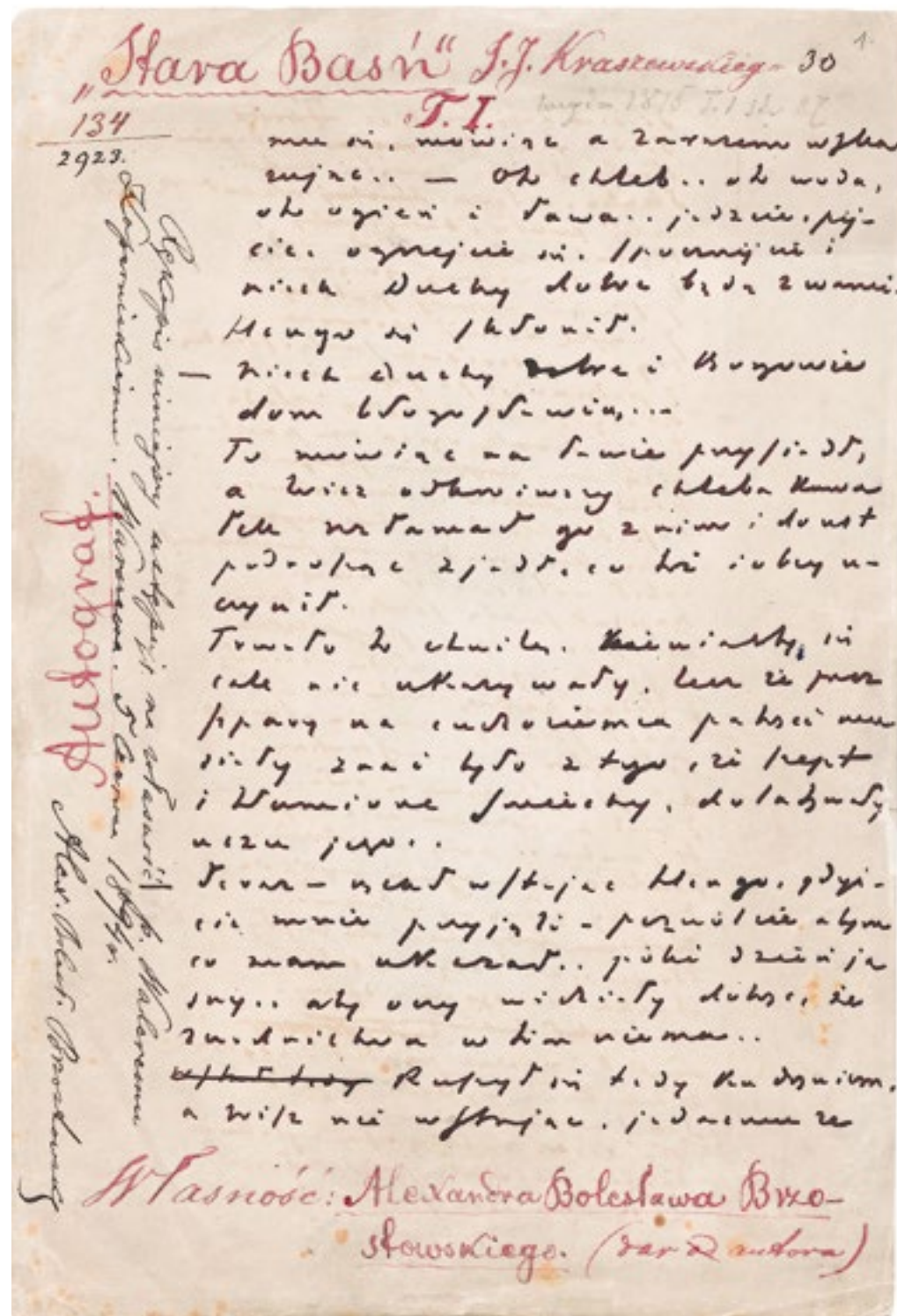
rysował z paryskiego tygodnika „L'Univers Illustré” z roku 1872. Z drugiego tomu pochodzi zaś akwarela z popiersiem Chrystusa w koronie cierniowej. W dolnej części karty albumu artysta nakleił fotografię pejzażu z wieżyczką i podkolorował ją akwarelą.

Norwid podarował albumy Teodorowi Jełowickiemu, emigracyjnemu filantropowi, który wspierał go w ostatnich latach życia.

JÓZEF IGNACY KRASZEWSKI † STARA BAŚŃ

Brulion powieści o przedchrześcijańskich dziejach Polski. Kraszewski był pisarzem bardzo popularnym. Uznawany jest za twórcę największej liczby opublikowanych książek w dziejach literatury polskiej. *Stara baśń*, wydana po raz pierwszy w roku 1876, jest najbardziej dziś znanym jego utworem. W 2003 roku doczekała się ekranizacji w reżyserii Jerzego Hoffmana. Przedstawione w książce wydarzenia nie mają zbyt wiele wspólnego z dzisiejszą wiedzą historyczną, za to dobrze wpisują

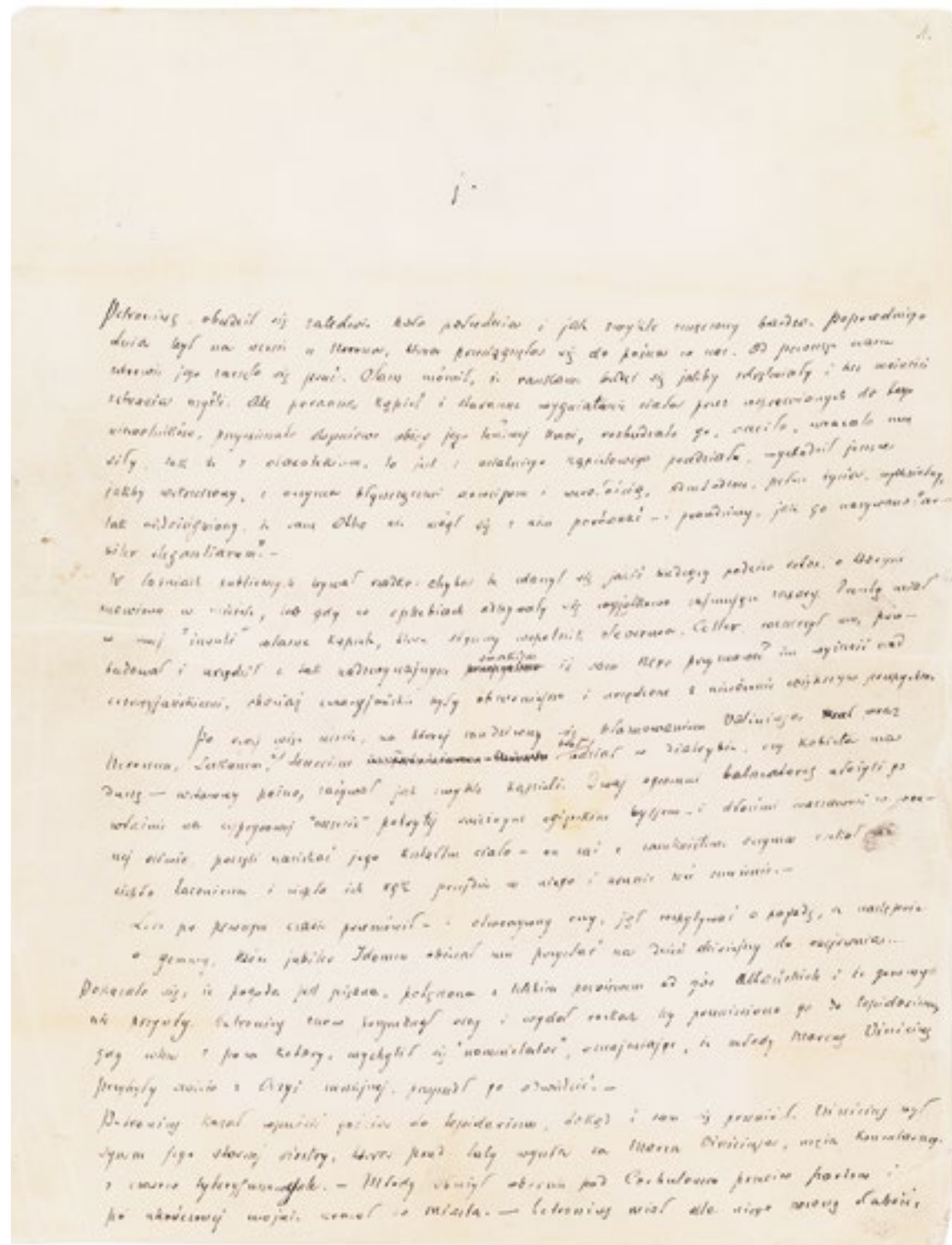
się w ówczesną literaturę fantastyczną. Plemienna walka o władzę wśród Polan toczy się bowiem w świecie zamieszkałym przez wiedźmy i leśne bóstwa. Kraszewski ofiarował rękopis Aleksandrowi Brzostowskiemu, który opiekował się jego biblioteką. Później autograf był w posiadaniu rodziny Kronenbergów. Złożony w Banku Handlowym w Warszawie, został w 1951 roku przekazany do Biblioteki Narodowej.

HENRYK SIENKIEWICZ † QUO VADIS?

Autograf najczęściej tłumaczonego na języki obce tekstu literackiego w języku polskim. Do tej pory zarejestrowano wydania w ponad 70 krajach i 57 językach, w tym tak rzadkich, jak: amharski (język urzędowy Etiopii), gudżarati i malajalam (używane w Indiach) czy sotho (używany w Lesotho i RPA). Międzynarodowy sukces utworu, opublikowanego po raz pierwszy w całości w Krakowie w roku 1896, przyczynił się do przyznania autorowi Nagrody Nobla w roku 1905. Książkę kilkakrotnie ekranizowano. Amerykańska produkcja z roku 1951 uzyskała osiem nominacji do Oscarów.

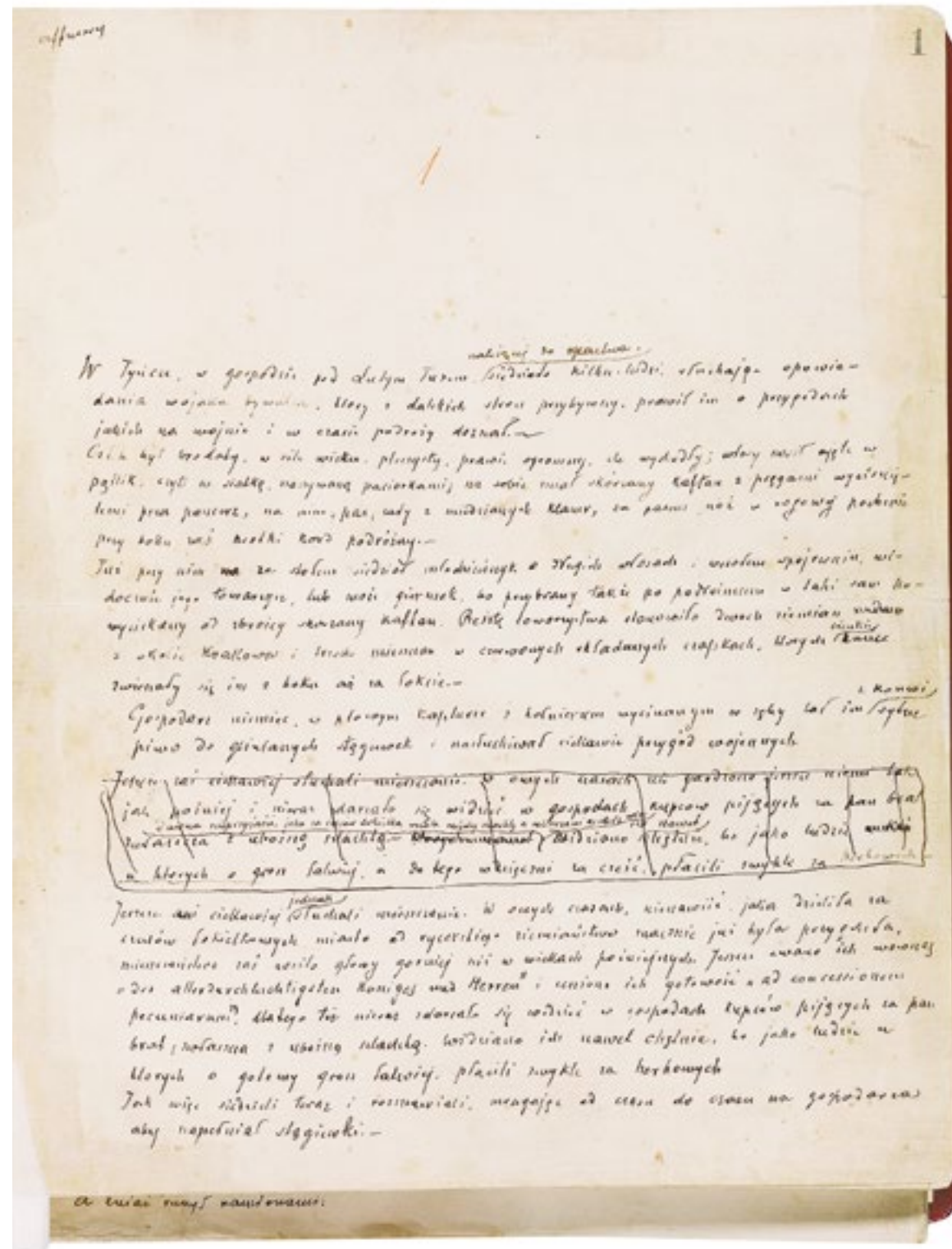
Światowa sława powieści była możliwa dzięki temu, że Sienkiewicz sięgnął po temat z historii powszechnej, umieszczając romans głównych bohaterów, rzymskiego oficera Marka Winicjusza i córki barbarzyńskiego wodza, Ligii, na tle krwawej epoki Nerona. Autor ukazał szalonego władcę, prześladowania pierwszych chrześcijan i wielki pożar Wiecznego Miasta. Rękopis należał do rodziny Kronenbergów, polskich finansistów żydowskiego pochodzenia. Złożony w Banku Handlowym w Warszawie, w 1951 roku trafił do Biblioteki Narodowej.

HENRYK SIENKIEWICZ † KRZYŻACY

Autograf jednej z najpopularniejszych polskich powieści, której akcja – obejmująca lata 1399–1410 – osnuta została wokół konfliktu polsko-krzyżackiego, zakończonego zwycięstwem wojsk Władysława Jagiełły pod Grunwaldem. Utwór był pomyślany jako protest przeciw germanizacyjnej polityce władz zaboru pruskiego. Początkowo publikowana w odcinkach w „Tygodniku Ilustrowanym” w latach 1897–1900, osobno wydana w całości w roku 1900. Wielokrotnie wznawiana, doczekała się też ekranizacji w reżyserii Aleksandra Forda w roku 1960.

Rękopis wykorzystany przy pierwszym wydaniu w warszawskim wydawnictwie Gebethner i Wolff znalazł się w posiadaniu historyka prof. Ludwika Kolankowskiego, który w 1947 roku sprzedał go Bibliotece Narodowej. Posiadał on luki. Jedną z brakujących kart odnaleziono w BN w zbiorach Biblioteki Ordynacji Zamojskiej. Końcowa partia należała do znanego inżyniera Stefana Bryły, a w 1947 roku została podarowana BN przez wdowę.

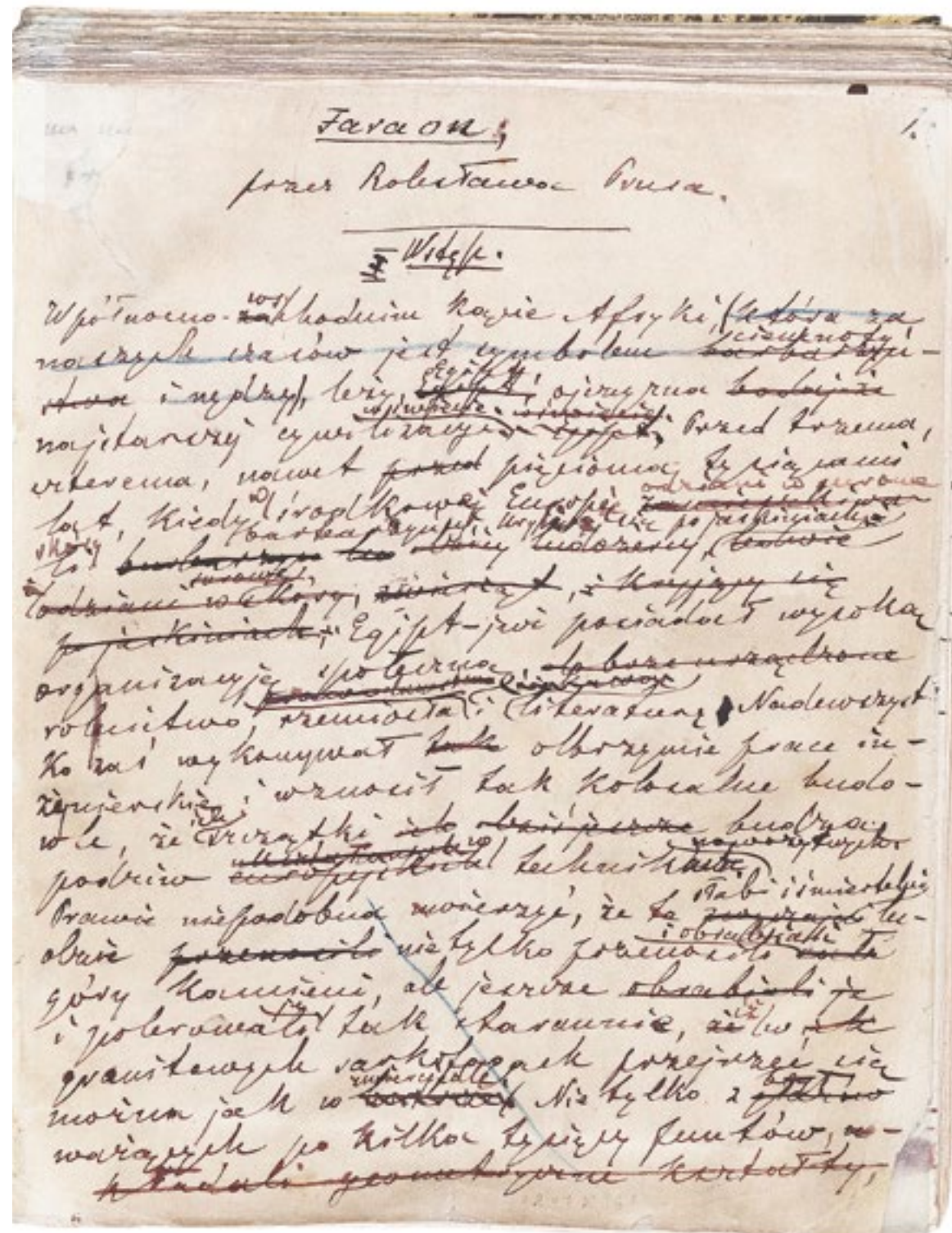

BOLESŁAW PRUS † FARAON

Autograf powieści historycznej z czasów starożytnego Egiptu autorstwa mistrza prozy realistycznej. Prus w swoim utworze ukazuje zmagania młodego władcy-żołnierza Ramzesa XIII z władzą kapłanów, opartą na sile i wiedzy. Brak doświadczenia politycznego, porywczosć i lekceważenie wiedzy, jaką dysponowali kapłani, doprowadziły do śmierci młodego faraona i objęcia tronu przez arcykapłana Herhora. Pierwotnie powieść ukazywała się w odcinkach w „Tygodniku Ilustrowanym” w latach 1895–1896. Pierwsze wydanie wyszło w warszawskim wydawnictwie Gebethner i Wolff w roku 1897. Filmowa

adaptacja w reżyserii Jerzego Kawalerowicza z Jerzym Zelnikiem w roli głównej miała miejsce w roku 1965.

W prezentowanym rękopisie pierwszego tomu powieści widoczne są liczne poprawki. Mimo to z łatwością można odczytać pierwsze zdanie: „W północno-wschodnim kącie Afryki leży Egipt, ojczyzna najstarszej cywilizacji w świecie”. Rękopis pochodzi z archiwum wydawnictwa Gebethner i Wolff. Następnie był w posiadaniu historyka prof. Ludwika Kolankowskiego, który sprzedał go Bibliotece Narodowej w roku 1947.

STEFAN ŻEROMSKI † WIERNA RZKA

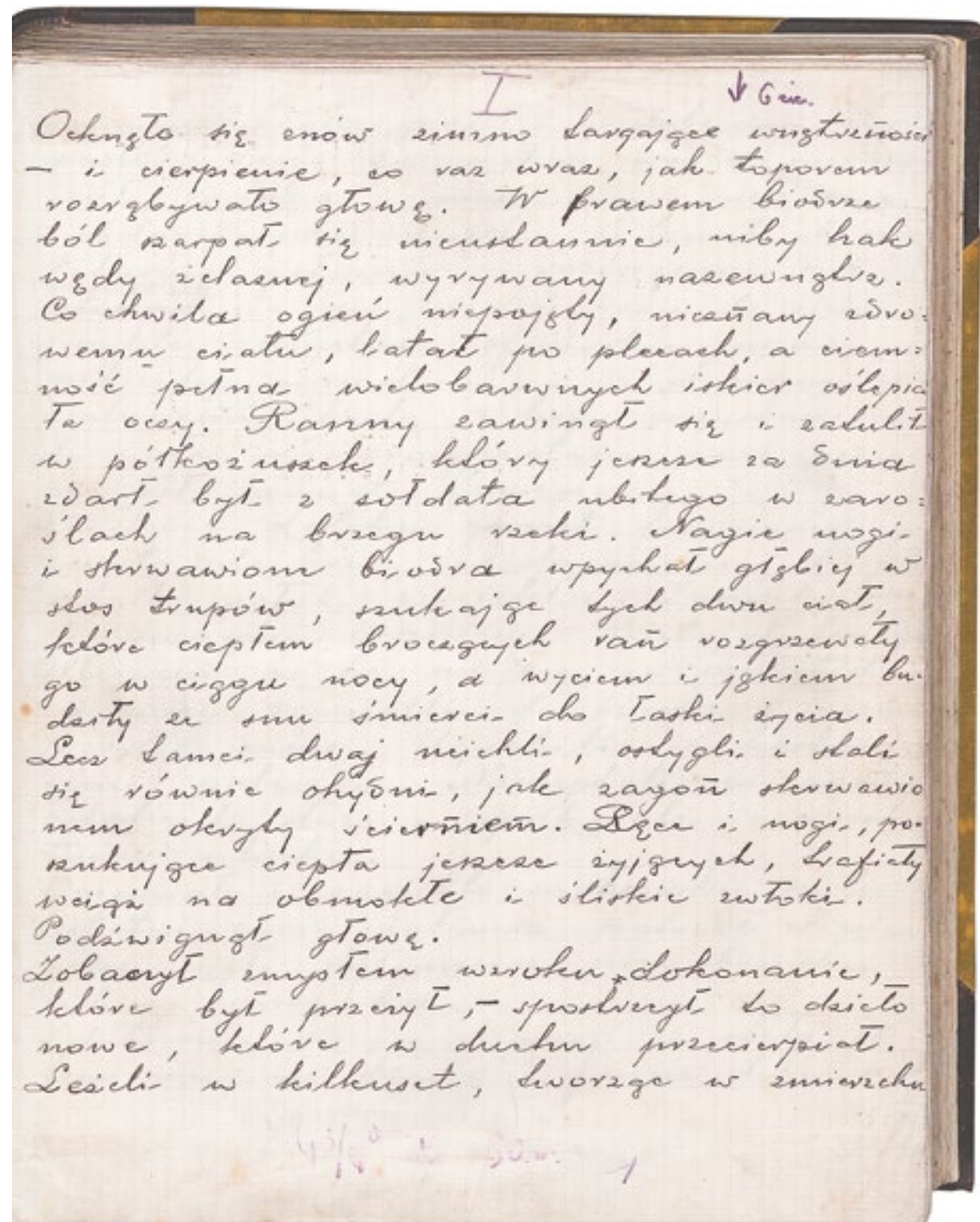
Autograf powieści historycznej z czasów powstania styczniowego. Żeromski napisał ją w roku 1912, kiedy zbliżała się pięćdziesiąta rocznica tego niepodległościowego zrywu. Doczekała się aż trzech ekranizacji, w tym dwóch przed II wojną światową. Pierwsza to film niemy z roku 1922, kolejna pochodzi z roku 1936, a ostatnia z roku 1983.

Akcja utworu rozgrywa się głównie we dworze Niezdoły nad rzeką Łośną w Świętokrzyskiem, gdzie ranny powstaniec, książę Józef Odrowąż, znajduje schronienie i czułą opiekę młodej szlachcianki Salomei Brynickiej.

Czystopis powieści, bardzo staranny, z licznymi poprawkami. Rękopis jest tym cenniejszy, że nie zachował się brulion, który należał do córki autora, Moniki.

Kiedy w 1950 roku wydobyto go spod gruzów domu na Starym Mieście, był tak zbutwiały i spleśniały, że zdecydowano się go komisyjnie spalić.

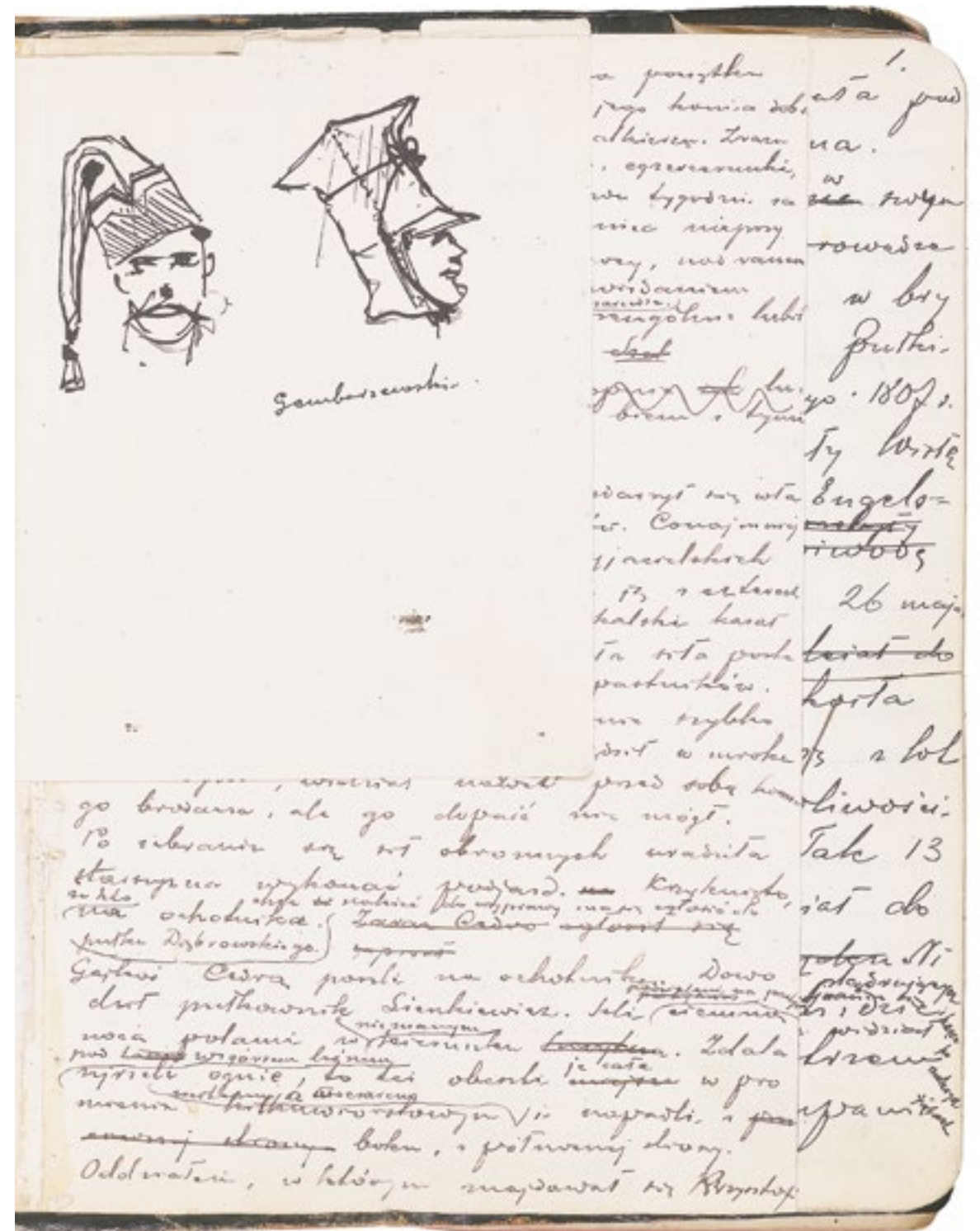
Biblioteka Narodowa przechowuje znacznych rozmiarów archiwum Żeromskiego. Materiały po pisarzu trafiły do niej różnymi drogami. Rękopis *Wiernej rzeki* znalazł się w zbiorach BN dzięki zakupowi w jednym z warszawskich antykwariatów w roku 2013.

STEFAN ŻEROMSKI † POPIOŁY

Autograf powieści o walkach narodowo-wyzwoleńczych w czasach napoleońskich. Głównym bohaterem powieści jest Rafał Olbromski, młody szlachcic, który zaciąga się do wojska polskiego walczącego po stronie cesarza Francuzów. Żeromski pokazuje proces kształtowania się nowoczesnej świadomości narodowej w pierwszych latach pod zaborami. Żeromski stworzył swoje monumentalne dzieło, kiedy był zatrudniony w Bibliotece Ordynacji Zamojskiej w Warszawie, co na pewno ułatwiło pisarzowi gromadzenie dokumentacji historycznej opisywanych wydarzeń. Utwór ukazał się po raz pierwszy w odcinkach w „Tygodniku Ilustrowa-

nym” w latach 1902–1903. Pierwszy tom osobno wyszedł w 1902 roku, całość po raz pierwszy opublikowano jako książkę w roku 1904. Filmową adaptację przygotował w 1965 roku Andrzej Wajda. Tekst w zeszytach połączonych ze sobą ceratowymi okładkami, sklejonymi pod wpływem wysokiej temperatury. Zeszyty znajdowały się w piwnicy spalonego w 1944 roku domu na Starym Mieście, dokąd przeniesione zostały tuż przed wybuchem powstania warszawskiego. Rękopis *Popiołów* sprzedała Biblioteka Narodowej córka autora, Monika, w roku 1984.

MARIA KONOPNICKA † HISTORIA O KRASNOLUDKACH I O SIEROTCE MARYSI

Pierwsze wydanie jednej z najbardziej znanych polskich książek dla dzieci. Choć na karcie tytułowej widnieje rok 1896, książka ukazała się jeszcze przed Bożym Narodzeniem 1895 roku, aby mogła zostać wykorzystana jako prezent świąteczny. Wyszła w wydawnictwie Michała Arcta, które specjalizowało się w ilustrowanych publikacjach dla dzieci i młodzieży, podręcznikach, a także nutach. Tekstowi wierszem i prozą towarzyszy dwanaście całostronicowych kolorowych ilustracji, które powstały niezależnie przed napisaniem książki. Książki dla dzieci mają z reguły krótki żywot, gdyż są narażone na skutki inten-

sywnego wykorzystania przez najmłodszych czytelników. Po zaczytaniu najczęściej dalej się ich już nie przechowuje. Długiemu życiu poszczególnych egzemplarzy w XIX i początkach XX wieku nie sprzyjał także nietrwały materiał, na którym je wydrukowano, czyli kwaśny papier, który szybko żółknie i zaczyna się kruszyć, a także brak Biblioteki Narodowej, którą Rosjanie zlikwidowali w roku 1795. Dlatego właśnie tak wielką wagę miało pozyskanie przez BN w 2018 roku kompletnego egzemplarza książki Konopnickiej, zachowanego w dodatku w znakomitym stanie.

ROTA.

Słowa M. Konopnickiej. Muzyka Nowowiejskiego

Uroczyście

Nie rzu - cim zie - mi, skąd nasz ród, Nie da - my po - grześć mo - wy, Pol - ski my na - ród,
 Pol - ski lud, Kró - le - wski szczep Pia - sto - wy! Nie da - my by nas zgnę - blił wróg!

mf *I i II raz* *Ostatni raz*

Tak nam do - po - móż Bóg! Tak nam do - po - móż Bóg! Tak nam do - po - móż Bóg!

II

Do krwi ostatniej kropli z żył
) onić będziemy Ducha,
 Aż się rozpadnie w proch i pył
 Krzyżacka zawierucha.
 Twierdzą nam będzie każdy próg,
 — Tak nam dopomóż Bóg!

III

Nie będzie Niemiec pluł nam w twarz,
 Ni dzieci nam germanił,
 Orężny wstanie hufiec nasz,
 Duch będzie nam hetmanił.
 Pójdziem, gdy zagrzmi złoty róg,
 — Tak nam dopomóż Bóg!

MARIA KONOPNICKA † ROTA

„Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród” to jedna z fraz najlepiej znanych w polskiej historii. *Rota* to jeden z najbardziej znanych polskich utworów patriotycznych. Tekst Marii Konopnickiej powstał w 1908 roku, w reakcji na prześladowania Polaków w Wielkopolsce, stąd tak silny wydźwięk antyniemiecki. Wprawdzie po

raz pierwszy ukazał się w „Głosie Wielkopolek”, jednym z poznańskich czasopism kobiecych, ale ze względu na cenzurę opublikowano go tylko w częściach i w ocenzurowanej postaci. Do szybkiego powodzenia utworu przyczyniła się zarówno postać autorki, wówczas już cieszącej się dużym uznaniem,

tematyka trafiająca w nastroje społeczne, dodatkowo wzmocniane przez presję germanizacyjną władz w Berlinie, oraz muzyka skomponowana przez Feliksa Nowowiejskiego. *Rota*, wykonana po raz pierwszy publicznie w 1910 roku podczas odsłonięcia Pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie, bardzo szybko stała się popu-

larną pieśnią patriotyczną, protestem przeciwko germanizacji. Pełniła funkcję hymnu narodowego. Prezentowana pocztówka wydana została przed 1916 rokiem w należącej do zaboru rosyjskiego Wilnie. Ekspонат znajduje się w zbiorach Biblioteki Narodowej od roku 1978.

FELIKS NOWOWIEJSKI † ROTA

Nowowiejski przygotował wersję muzyczną utworu Marii Konopnickiej z okazji uroczystości odsłonięcia Pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie w roku 1910, w pięćsetną rocznicę bitwy. Inauguracja ufundowanego przez Ignacego Jana Paderewskiego monumentu była wielką patriotyczną manifestacją, wypełnioną narodową symboliką. Pierwszym wykonaniem pieśni dyrygował kompozytor, odśpiewały ją połączone chóry z całej podzielonej przez zaborców Polski.

Prezentowany autograf edycyjny kompozycji został przygotowany na potrzeby publikacji w krakowskiej księgarni wydawniczej Stanisława Andrzeja Krzyżanowskiego w roku 1910. Jest to zapis partyturowy na głos i fortepian. Widoczne poprawki ołówkiem. Pomiędzy pięcioliniami tekst trzech kolejnych zwrotek pieśni.

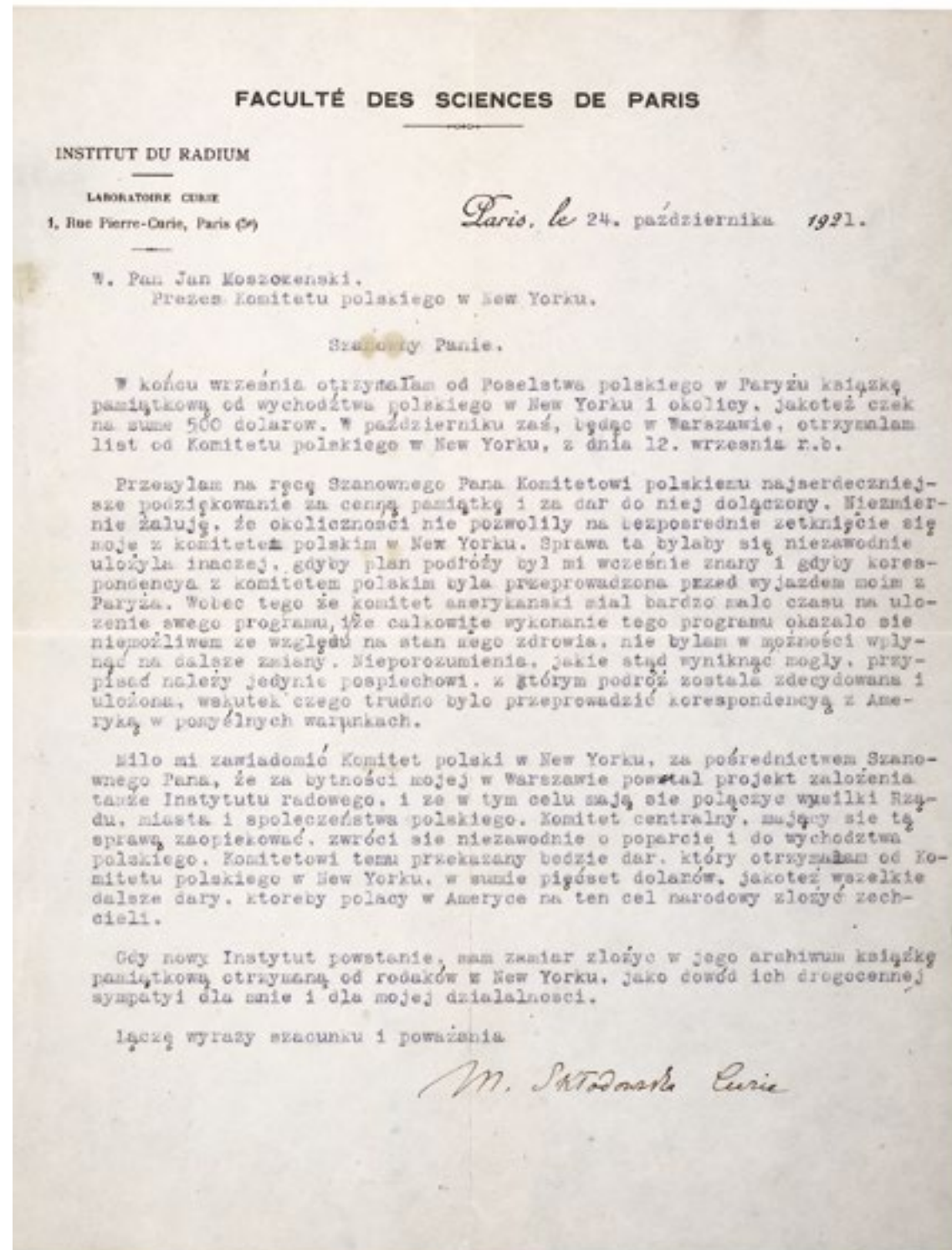
Rękopis został zakupiony przez Bibliotekę Narodową w roku 1950.

The image shows a handwritten musical score on aged paper, titled "Hasto" in a decorative script at the top. The score is written for voice and piano. It features three systems of music, each with a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are in Polish and are written in a cursive hand between the staves. The first system includes the tempo marking "Allegro" and the instruction "Uroczyście, z witali". The second system includes the instruction "Allegro". The third system includes the instruction "Allegro". The score is marked with various musical notations, including notes, rests, and dynamic markings. There are also some handwritten annotations and corrections in blue ink. At the bottom of the page, there is a circular stamp and some handwritten numbers and text, including "Kus. 282 1/2" and "4150 n. 100/2".

LIST MARII SKŁODOWSKIEJ-CURIE

Odpowiedź najwybitniejszej polskiej uczzonej na list Jana Moszczeńskiego, prezesa Komitetu Polskiego w Nowym Jorku. Podwójna noblistka (rok 1903 – fizyka, rok 1911 – chemia) 24 października 1921 roku podziękowała za подарowaną jej przez polonijną organizację książkę pamiątkową oraz czek na sumę 500 dolarów, co było wówczas znaczną kwotą. Oprócz tego poinformowała, że podczas jej ostatniego pobytu w Warszawie powstał projekt założenia tamże Instytutu Radowego, na rzecz którego przekazała otrzymany dar.

Kamień węgielny pod budowę Instytutu Radowego położono w roku 1925. Instytucję otwarto w obecności noblistki i prezydenta Ignacego Mościckiego 29 maja 1932 roku przy ulicy Wawelskiej – był to pierwszy w Polsce nowoczesny ośrodek leczenia nowotworów. Działa do dzisiaj jako Narodowy Instytut Onkologii im. Marii Skłodowskiej-Curie. Prezentowany obiekt pochodzi z kolekcji Krystyny Piórkowskiej z Nowego Jorku, został przez nią zakupiony dla Biblioteki Narodowej w roku 2020.

Pogrążeni w głębokim żalu razem z narodem polskim, Żydzi polscy pochylają głowę przed wielkim bohaterem polskim i wielkim człowiekiem, Józefem Piłsudskim.

Pierwszy Marszałek Polski, Józef Piłsudski, nie przeżywa więcej między nami. Planeta świecąca nad Polską zgasła, lecz jej cudowne promienie będą oddziaływać na wieki i z tej siły promieniotwórczej inna planeta powstanie.

Był on nie tylko wielkim bohaterem i patriotą, lecz również wodzem odrodzonego kraju i siłą swego woli jak i swym geniuszem doprowadził go do Wielkiego Kocarstwa.

Był On nie tylko człowiekiem myśli, lecz również człowiekiem czynu. Życie Jego, czy to podczas zaboru, czy to po odrodzeniu, było pełne poświęceń i niezmierniej pracy i dzięki temu doczekał się On odrodzenia swego ukochanego kraju.

Szedł On po myśli naszego wielkiego uczonego Akabia Ben Machalal, powiedział on: spełnij te trzy rzeczy, a nie zgrzeszysz;

1/wiedz skąd przychodzisz

2/wiedz dokąd idziesz

3/wiedz przed kim będziesz musiał zdać sprawozdanie

Marszałek Józef Piłsudski spełnił te trzy rzeczy.

1/wiedz skąd przychodzisz

Żyjąc pod jarzmem carskim nie zapomniał ani na chwilę, że pochodzi z wielkiego narodu, pełne bogactw i bohaterskiej historii i z tej też historii czerpał swoje siły do walki z najeźcą.

2/wiedz dokąd idziesz

Już jako młody student rzuca się do walki o wolność narodu polskiego i uświadczenia sobie, że życie swoje, energię swoją, musi poświęcić w walce o tę wolność.

Wolność tę, mimo Sybiru, więzienia i cierpień doznanych, geniuszem swym, siłą woli i poświęceniem osiągnął.

3/ wiedz przed kim będziesz musiał oddać sprawozdanie.

Wiedział On, że za swoje czyny będzie odpowiedzialnym przed Bogiem, Narodem i historją. Marszałek Piłsudski zdał nam sprawozdanie, odradzając wolne i mocarstwowe państwo, jakim dziś jest Polska na świecie. Czcijmy jego pamięć nie tylko słowami, ale też i czynami. Idźmy w jego ślady, kontynuując jego dzieło i tem uczcimy pamięć Wielkiego Syna Polski.

Proszę więc Pana Konsula Lechowskiego, Jego zwolennika i ucznia, wyrazić narodowi polskiemu, rządowi i rodzinie głębokie współczucie Żydów z Polski, zamieszkałych w Strasburgu.

- - -

SEKRETARJAT OSOBISTY
MINISTRA SPRAW WOJSK.
1865
L. _____ /S.O.

Warszawa, dn. 26 lipca 1935 r.

Pani Marszałkowie Piłsudska, dotknięta ciężką żałobą i obarzoną licznymi zajęciami, poleciła mi podziękować bardzo serdecznie za okazane jej wyrazy współczucia. Hołd dla pamięci Pana Marszałka i życzliwość dla pozostałej po Nim żałobnej rodziny ze strony Polaków, pozostających poza granicami kraju, a jednak poczuwających się do łączności z ojczyzną, są sercu Pani Marszałkowej szczególnie miłe.

Kazimierz Hłakowiczówna
Sekretarjat Osobisty.

Polska Gmina Żydowska
Strasburg.

LIST KONDOLENCYJNY POLSKICH ŻYDÓW ZE STRASBURGA PO ŚMIERCI JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO

Świadectwo łączności z Polską wspólnoty żydowskiej ze stolicy Alzacji. Śmierć Piłsudskiego 12 maja 1935 roku wywarła ogromne wrażenie w kraju, gdzie wprowadzono żałobę narodową, jak i poza jego granicami. Powszechnie doceniano rolę Marszałka w odbudowie niepodległego państwa polskiego i jego znaczenie dla polityki międzynarodowej. Wśród licznych kondolencji napływających do Polski znalazł się m.in. napisany w języku polskim list Żydów ze Strasburga złożony na ręce konsula generalnego RP

Jerzego Lechowskiego. Zachowała się także odpowiedź wysłana w imieniu wdowy, Aleksandry Piłsudskiej, 26 lipca 1935 roku przez Kazimierę Hłakowiczównę, osobistą sekretarkę Marszałka i znaną poetkę. List na papierze z czarną obwódką charakterystyczną dla korespondencji wysyłanej w żałobie. Obiekt pochodzi z kolekcji Krystyny Piórkowskiej z Nowego Jorku, został przez nią zakupiony dla Biblioteki Narodowej w roku 2023.

BRUNO SCHULZ † DRUGA JESIEŃ

Jedyny zachowany rękopis literacki Schulza, należącego do najoryginalniejszych polskich twórców XX wieku, wybitnego pisarza, a przy tym grafika, rysownika i malarza. Opowiadanie *Druga jesień* po raz pierwszy ukazało się w czasopiśmie literackim „Kamena” w 1933 roku, następnie w nieco tylko zmienionej postaci weszło do zbioru *Sanatorium pod klepsydrą* z 1937 roku, który uznaje się za jedno z najwybitniejszych dokonań literatury polskiej okresu międzywojennego. Autograf jest czystopisem, z nielicznymi poprawkami. Autor przesłał go do redakcji „Kamena” jako podstawę do publikacji.

Rękopis był w posiadaniu wydawcy czasopisma – Zenona Waśniewskiego. Po jego śmierci w niemieckim obozie koncentracyjnym Bergen-Belsen w 1945 roku rękopis przechowała wdowa, Michalina z Ryzińskich. Następnie wszedł do kolekcji materiałów po Schulzu zgromadzonych przez Jerzego Ficowskiego, miłośnika i propagatora jego twórczości, które zostały zakupione przez Bibliotekę Narodową w roku 2013.

Bruno Schulz

Druga jesień.

Wśród wielu prac naukowych podejmowanych przez mego ojca w nadklich chęcią spokoju i ucieczki od wewnętrznego, pomiędzy ciętami kłęk i katastrof, u jakie obfitowało to życie barokowe - najbliższe jego sercu były studia nad meteorologią porównawczą, a zwłaszcza nad specyficznym klimatem naszej prowincji pełnym osobliwymi i jedynymi w swoim rodzaju osobliwoci. On to ~~przeżył~~ właśnie, mój ojciec, podłożył podstawy pod umiejętną analizę formacji klimatycznych, jego „Zarys ogólnej systematyki jesieni” wyjaśnił raz na zawsze istotę tej pory roku, która w naszym klimacie prowincjonalnym przebiega tak ~~przebiega~~ rozgalżrzoną, pasozylizującą rozrostła formę, która pod nazwą „chińskiego lata” ~~przebiega~~ przeciąga się daleko w głąb naszych zim kolorowych. Cóż powiedzieć? On pierwszy wyjaśnił utórny, pochodny charakter tej piwnej formacji, nie będącej niczym innym, jak pewnego rodzaju zatrzymaniem klimatu miarotami ~~przejmującą~~ ^{wyrakczającą się} ~~nie~~ sztuki barokowej, stłoczonej w naszych muzeach. Ta rozkładająca się w nudzie i zapowinieniu sztuka muzealna przeciekła się, zamieniona bez odpływu, jak stare konfitury, przesadza nasz klimat i jest ~~inaczej~~ przychylna tej piżkowej, malarycznej febrze, tych kolorowych delirjów, które agonizuje ta ~~przebiega~~ jaseń. Piżkono jest bowiem chorobą, a mój ojciec, jest pewnego rodzaju dremarem tajemniczej infekcji, cieniem zapowinidną rozkładu, wstająca z głębi doskonałości i witaną przez doskonałość westchnieniem najbliższego srożsicia.

Poland 22. IX. 39.

Gdybym się nie bała śmierci, nie byłabym tak straszona...
Bola wstrząs, bicia serca i duszowego strachu - to bym je nie
siła. Bo jeżeli tak jest, jak jest, nigdy nie powiem sobie bardziej
jako nie mieć. No, ale nie mogę. Jakiś czas doła po kąd
dej z nim „rozmowa”. A mimo to wciąż wiem, że Ciella nie
miała racji - i jej napisać ~~nie~~ (tylko wychodził mi na dobre) -
Zawsze jeszcze myślę, że gdybym była młodsza - daleko ciżej -
wa, zdrowo i miło leżała - to bym to wytrzymała.

Warszawa, 1. IX. 39

Ktoś z moich kolegów z ulicy na wależce aeroplanu...
fotograf na ulicy...
formy wygłaskać się będzie niewarogodus. Nie uważam
strachu ani zdziwienia, tylko smutek. Wielka dzieje się
sprawa i tym razem - po całym dwudziestu pięciu latach
Sylvia przedstawienie wyplakiego. Teraz tańce powracają
na swoje miejsce w domu, nina wszystko maleje, rapad
w oddaleniu. Jej fobiej namiętności w sekron pucyngar
wz. Nie ma otma, którego uroczelnicie wabrało w
godzin pracy. Mate rapaz wależone w radzenie
ścisłej przy drzwiach balkon. Nie mamy dotąd ko
sel, tylko rasty pere naszeki, osiągnięte równie z wiel
trudem, ofatruki, różne lekarstwa, wależ i gazy -
z Hanis jest w Holandii. Nie nie można...

ZOFIA NAŁKOWSKA † DZIENNIK

Bezcenne źródło nie tylko do biografii pisarki, lecz także dokumentujące wydarzenia historyczne od 1899 do 1954 roku. Nałkowska jest autorką m.in. kilkunastu powieści, z których najbardziej znana i wielokrotnie wznawiana jest *Granica*. W zbiorze opowiadań *Medaliony* pisarka pozostawiła wstrząsające świadectwo okrucieństwa niemieckiego okupanta. *Dziennik* jest zaś świadectwem jej artystycznej drogi, a także portretem środowiska intelektualnego dwudziestolecia

międzywojennego, czasów okupacji i lat powojennych. Rękopis *Dziennika* składa się z 58 zeszytów. Dramatyczny wpis z 1 września 1939 roku znajduje się w zeszycie 40. W momencie wybuchu wojny Nałkowska przebywała w Warszawie. Obserwowała walki powietrzne i przygotowania stolicy do obrony. Rękopis jest częścią Archiwum Zofii Nałkowskiej, zakupionego przez Bibliotekę Narodową od kuzyna pisarki, Tadeusza Wróblewskiego, w roku 1993.

Mojej ukochanej Basienice
w dniu naszego ślubu

Rzymstof.

dn. 3 / VI / 1942r.

Motto:

"Pieśń twa - nie skoła z niedokończoności -
Jeżeli umielstwo jej wyżywić zdołasz."

C. K. Norwid.

7978

KRZYSZTOF KAMIL BACZYŃSKI † W ŻALU NAJCZYSTSZYM

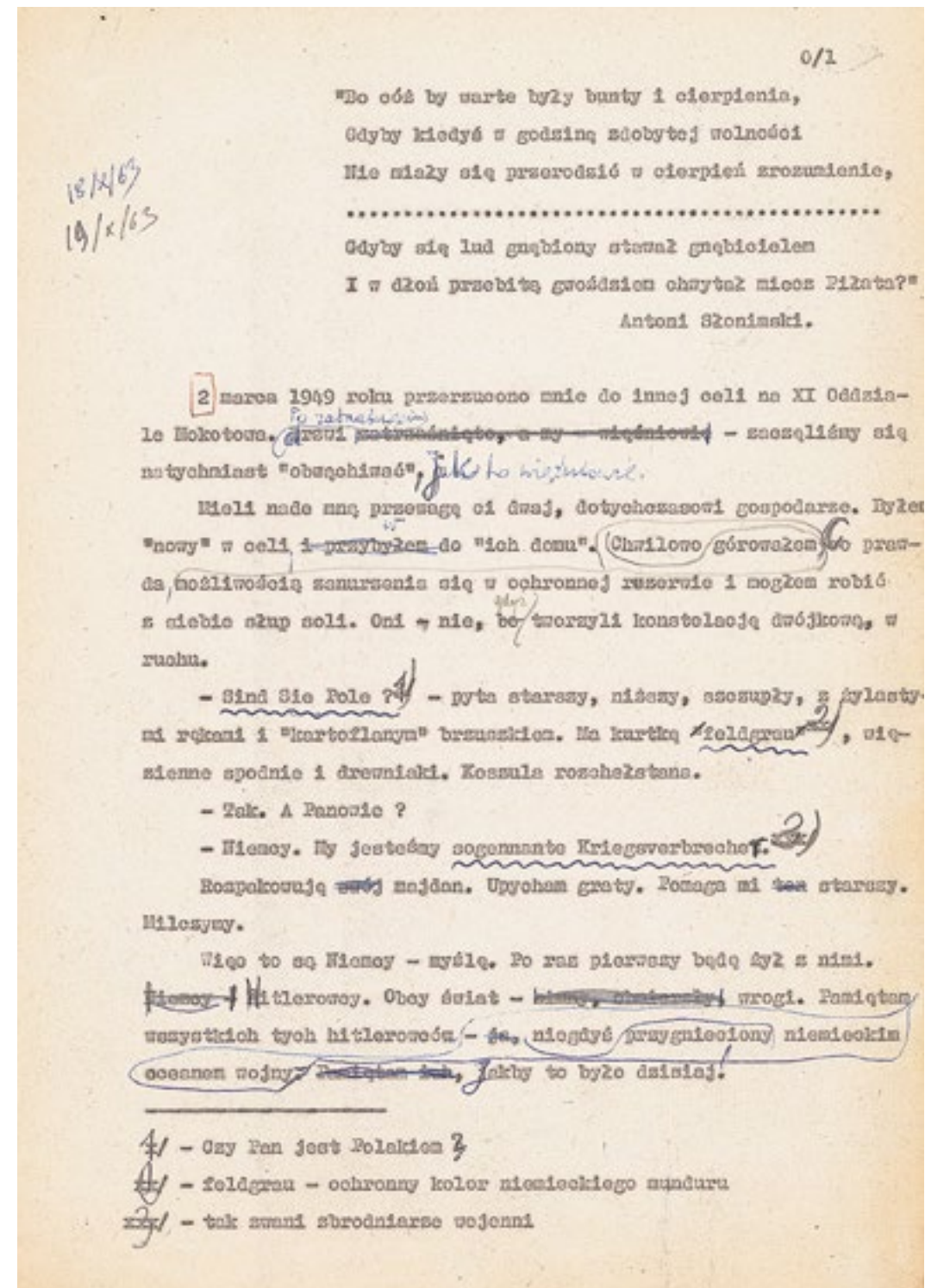
Rękopiśmienny tomik poetycki z 1942 roku to prezent ślubny poety dla żony – Barbary z Drapczyńskich. Wykonany własnoręcznie zbiór wierszy zajmuje w dorobku poety miejsce szczególne ze względu na bardzo osobisty charakter. Zarówno wybór utworów, jak i opracowanie graficzne miały w zamyśle autora służyć upamiętnieniu uczucia dla najbliższej, obok matki, osoby w jego życiu. Estetykę tomiku dodatkowo podnoszą malowane przez poetę ozdobne inicjały i akwarelowe winietki. Baczyński był jednym

z popularniejszych i bardziej poczytnych polskich poetów XX wieku. Niektórzy widzieli w nim kontynuatora wielkiej tradycji romantycznej, następcę Juliusza Słowackiego. Na kształtowanie jego legendy miała na pewno również wpływ jego tragiczna śmierć w powstaniu warszawskim. W 2021 roku tomik został uhonorowany wpisem na Polską Listę Krajową Programu UNESCO „Pamięć Świata”. Rękopis został zakupiony do Biblioteki Narodowej od teściowej Baczyńskiego – Feliksy Drapczyńskiej w 1963 roku.

KAZIMIERZ MOCZARSKI † ROZMOWY Z KATEM

Relacja pisarza z pobytu w celi z niemieckim zbrodniarzem Jürgenem Stroopem, wysokiej rangi oficerem SS odpowiedzialnym za prześladowania polskich obywateli, zwłaszcza żydowskiego pochodzenia. W 1943 roku Stroop dowodził akcją tłumienia powstania w getcie i jego zniszczenia. Moczarski podczas okupacji niemieckiej aktywnie działał w strukturach Armii Krajowej. Zaraz po wojnie został przez komunistów aresztowany i osadzony w więzieniu mokotowskim, wyszedł na wolność dopiero na mocy amnestii po śmierci Bolesława Bieruta w roku 1956. Od 2 marca do 11 listopada 1949 roku komuniści przetrzymywali go

ze Stroopem, którego namówił na opowiedzenie historii swojego życia. Po wyjściu Moczarski spisał rozmowę z pamięci, ukazując, jak jego rozmówca został funkcjonariuszem totalitarnej maszyny śmierci. Ten wyjątkowy reportaż po raz pierwszy ukazał się w odcinkach w miesięczniku „Odra” w latach 1972–1974. Pierwsze wydanie książkowe wyszło w roku 1977, dwa lata po śmierci Moczarskiego, a pełna, nieocenzurowana wersja została opublikowana dopiero w roku 1992. Rękopis zakupiony został przez Bibliotekę Narodową w 2007 roku od córki autora – Elżbiety Moczarskiej.

KRZYSZTOF KOMEDA † DZIECKO ROSEMARY

Jedna z najbardziej rozpoznawalnych ścieżek muzycznych w historii światowego kina. Należy do niej *Kołysanka Rosemary*, znak rozpoznawczy Komedy jako kompozytora. Film Romana Polańskiego z 1968 roku był wielkim przebojem, zgromadził rzesze ludzi w kinach i zdobył uznanie krytyki na świecie. Do sukcesu horroru w znacznym stopniu przyczyniła się niepokojąca i zapadająca w pamięć muzyka Komedy.

Zachowało się niewiele muzycznych autografów Komedy z okresu pobytu w Stanach Zjednoczonych. W prezentowanym rękopisie znajdują się sporządzone przez Komedę szkice nutowe przypisane do

odpowiednich fragmentów filmu. U góry jednej ze stron kompozytor umieścił uwagę: „Wstaje z łóżka”. Pomiędzy pięcioletkami znajdują się drobne notatki dotyczące wykonania. Jako muzyk jazzowy Komeda opierał swoje kompozycje na improwizacji, co znajduje odzwierciedlenie w swobodnym sposobie zapisu materiału dźwiękowego.

Rękopis należy do Archiwum Krzysztofa Komedy przekazanego Bibliotece Narodowej przez jego siostrę, Irenę Orłowską, i pasierba, Tomasza Lacha. Dar zapoczątkował tworzenie Archiwum Jazzu Polskiego w BN.

WHITE ZŁOZKA
Fragment

1. kolo 10. kolo
obok niego

Tosim I
MM 1/4 = 32

Tosim II
MM 1/4 = 30

Tosim III
MM 1/4 = 30

PRAZDA TP. lub zaskon drower (o polku ten improw.)

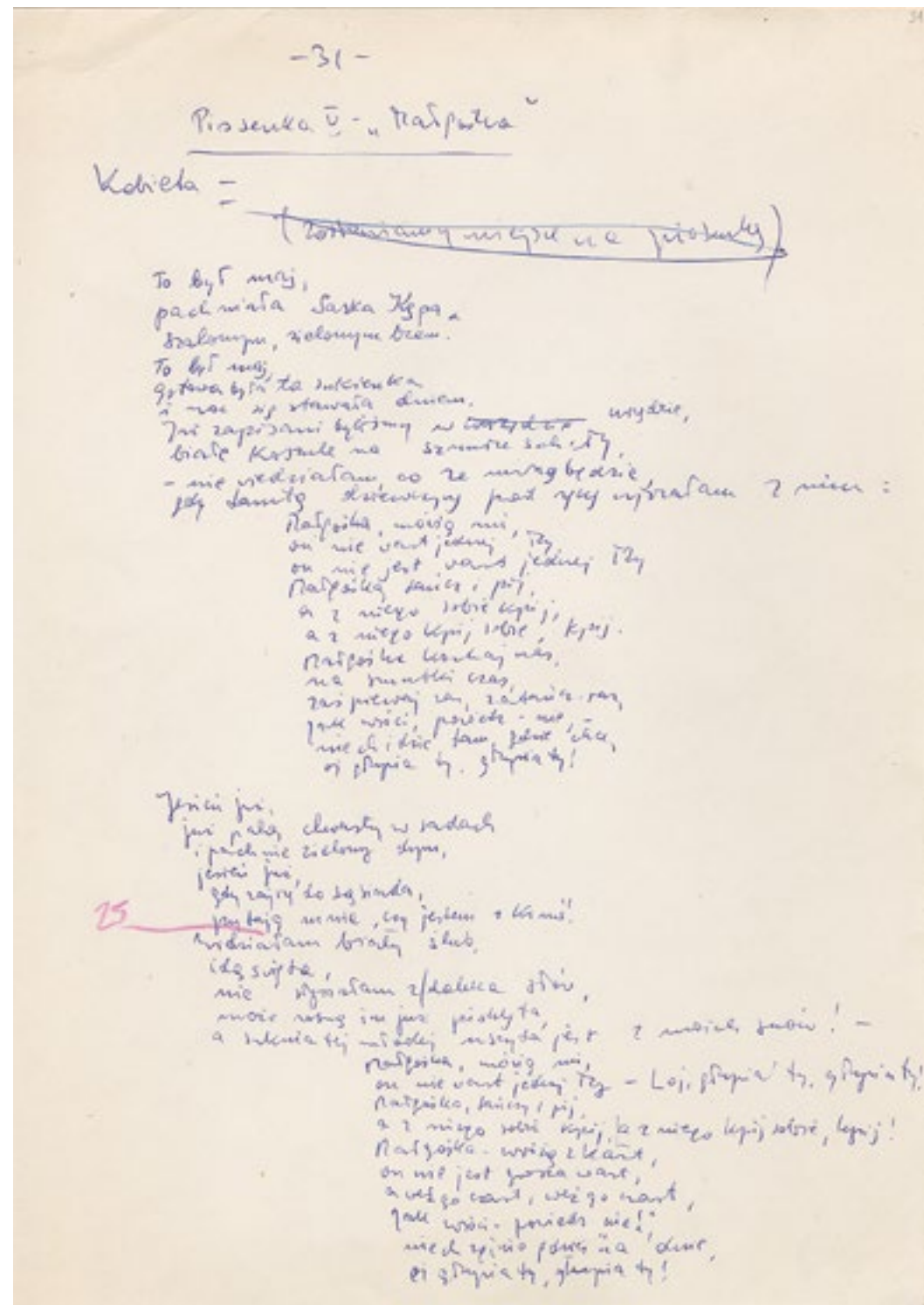
MM 1/4 = 54

PARAMOUNT PICTURES CORPORATION

AGNIESZKA OSIECKA † MAŁGOŚKA

Przebój wszech czasów polskiej muzyki rozrywkowej. Muzykę skomponowała Katarzyna Gärtner, za tekst odpowiadała Agnieszka Osiecka. Piosenka stała się znana dzięki wykonaniu Maryli Rodowicz. Po raz pierwszy utwór zaprezentowano publiczności na międzynarodowym festiwalu w Sopocie w roku 1973. Występ został wyróżniony Grand Prix.

Prezentowany rękopis pochodzi z materiałów do widowiska teatralnego Osieckiej *Apetyt na czereśnie*. Tekst *Małgośki* autorka wpisała własnoręcznie jako jedną z piosenek wykorzystanych w spektaklu. Rękopis należy do Archiwum Agnieszki Osieckiej, przekazanego Bibliotece Narodowej w 2012 roku przez Agatę Passent, córkę artystki.

JACEK KACZMARSKI † MURY

Muzyczny symbol polskiej walki z komunizmem, nieoficjalny hymn „Solidarności”. W 1978 roku Kaczmarski napisał tekst do melodii z pieśni *L'Estaca* (czyli „pal”) autorstwa katalońskiego pieśniarza Lluísa Llach, która stanowiła protest przeciwko dyktaturze generała Franco. *Mury* zdobyły ogromną popularność, porównywalną ze sławą oryginału. Pieśń w wersji Kacz-

marskiego wybrzmiewała podczas strajków, ulicznych protestów i na spotkaniach sympatyków demokratycznej opozycji. Była też sygnałem podziemnego Radia „Solidarność”. Maszynopis stanowi fragment Archiwum Jacka Kaczmarskiego, które Biblioteka Narodowa zakupiła w 2014 roku od córki artysty, aktorki Patrycji Volny.

Mury

On natchniony i młody był, ich nie policzył by nikt
On im pieśnią dodawał sił, śpiewał że blisko już świt.
Świec tysiące palili mu, znad głów podnosił się dym,
Śpiewał, że czas by runął mur...
Oni śpiewali wraz z nim:

Wyrwij murem zęby krat!
Zerwij kajdany, połam bat!
A mury runą, runą, runą
I pogrzebią stary świat!

Wkrótce na pamięć znali pieśń i sama melodia bez słów
Niosła ze sobą starą treść, dreszcze na wskroś serc i głów.
Śpiewali więc, klaskali w rytm, jak wystrzał poklask ich brzmiał,
I ciążył łańcuch, zwlekał świt...
On wołał śpiewał i grał:

Wyrwij murem zęby krat!
Zerwij kajdany, połam bat!
A mury runą, runą, runą
I pogrzebią stary świat!

Aż zobaczyli ilu ich, poczuli siłę i czas,
I z pieśnią, że już blisko świt szli ulicami miast;
Zwalali pomniki i rwali bruk:- Kto z nami! Kto przeciw nam!
Kto sam, ten nasz najgorszy wróg!...
A śpiewak także był sam.

Patrzył na równy tłumów marsz,
Milożał wsłuchany w kroków huk,
A mury rosły, rosły, rosły
Łańcuch kołysał się u nóg...

1978.

TADEUSZ WOŹNIAK † ZEGARMISTRZ ŚWIATŁA

Jeden z najbardziej znanych utworów polskiej piosenki XX wieku. Tekst napisał Bogdan Chorążuk, poeta, malarz i grafik. Woźniak skomponował muzykę. Muzyk zaprezentował utwór wspólnie z zespołem Alibabki na festiwalu piosenki w Opolu w 1972 roku, gdzie zdobył jedną z nagród. Ballada łączy prostą i łatwą do zapamiętania melodię z poważnym tekstem dotyczącym spotkania człowieka ze śmiercią.

Prezentowany eksponat to czystopis partytury utworu na głos z akompaniamentem gitary. Tekst wpisany pod odpowiednimi nutami melodii piosenki. Rękopis należy do Archiwum Tadeusza Woźniaka, przekazanego przez artystę Bibliotece Narodowej w 2021 roku.

The image shows a handwritten musical score on aged paper. At the top right, it is titled "Zegarmistrz światła" in large, cursive letters. Above the title, it says "nowic. T. Woźniak" and "st. B. Chorążuk". The score is written for voice ("voc") and guitar ("git"). The lyrics are written under the vocal line. The lyrics are: "WIE. OY PRZY - JACIE TA - KEC DO HURO", "ZE - SZO - MISTRZ ŚWIATŁA HUR - DO - RO - LUY", "BY MI ZIŁ - DOK - TAC DOK - MIT WŁO - WIE", "TO DOK - DOK - JAK - SŁY - I GO - FO - LUY", "SPY - NY PRZY - ZO - HURO DUK - MIT PRZY - STAJAN", "ZAK - SŁY - DO - DOK - SI - I PO - WIE - TRZYST". The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like "p". There are also some handwritten annotations like "Cz. II poz." and "h".

HENRYK MIKOŁAJ GÓRECKI † SYMFONIA PIEŚNI ŻAŁOSNYCH

Najbardziej znany utwór kompozytora. Górecki był jednym z najwybitniejszych polskich twórców muzyki w XX wieku. III Symfonia, czyli *Symfonia pieśni żałosnych*, powstała w 1976 roku, prawykona- nie odbyło się w 1977 roku na festiwalu w Royan we Francji. Światowy rozgłos kompozycja uzyskała dopiero w 1992 roku, po nagraniu London Sinfonietta pod dyktando Davida Zinmana, które wydała jedna z amerykańskich wytwórni. Płyta okazała się bestsellerem, uczyniła z Góreckiego osobę znaną także poza środowiskiem melomanów.

W drugiej części *Symfonii* kompozytor wykorzystał wzruszający tekst wyryty na ścianie więzienia Gestapo w Zakopanem przez Helenę Błażusiak: „Mamo, nie płacz, nie. Niebios Przeczysta Królowo, Ty zawsze wspieraj mnie”. Partytura jest bardzo starannym autografem, na podstawie którego Polskie Wydawnictwo Muzyczne przygotowało edycję faksymilową.

Rękopis należy do Archiwum Henryka Mikołaja Góreckiego w Bibliotece Narodowej, zakupionego w 2017 roku od żony kompozytora – Jadwigi oraz jego dzieci.

74.

6

Cl 1.2
3+
CR 1.2
3+
P
Voprako
VL
Vc
Vb

Ma-mo nie płacz

22

PWN-807

1969

- I (ping 27.II): Powleku zoyua chidi ("staiouy" z kity. b. stopaisa pappas, lapy apetyt. Marisa za uideu b. uide nase u. prasyiz. Palauika o krad. Pobleu windy. Opnie Fry: Chulokk. Masaza, hoiaroi uic. Jertan kace orobocisoy podykani, kire uiradukys. Fambon. Moustais. Mude. Operayz Parookiy.
- II Choroba, Shub na h'arod- uide. Klyoty edicts. Moustais. Mude. Nic.
- III Rita kuka uierkani, zuyduje o pobvra uera. Chorok Moustais. Ertan byu uierkani pna kity. kizla Janow (televizja) Prusolovacia do pmprovadki. 28.III pmprovadka, tyra ydioty, uierkani ektone z piskus ueraudg, uide uoble kapiua gnae Rity. Spayz po utraectie z lasto, ala b. stabarica. Tapistries Spolony i Jaremy, dyrau Fry, toaletka Chulokky.
- IV Janario (vyiad teleu), Alastan kika deei, 2 lab. 3 spawey souachodora St. Palul, dol. Loup, Antkes. Pogoda ziuu fatalua (ziar i uosus napit' okropua) z... corei poney d' Sabore Joray c) mrodit u uklad ek. Analiz vykaraje usce na krai. Marwan poroda jic' z solg'. Lity Soldsklygs.
- V Bantety. Cerekes, pantet, 2 sad., Kialbesa, esekopa z puzia sta ruytora uoument. Pnyperd Jowriska, Karay fil. (raz z Fry, potyca i w'oldg) w'oldg 2 deei. Lulubego u kuyiak, ranye Cig. Sklon. 20, uic uie robig, stabari. Pogody uiji fatalua (do du. 8. I. 69). Zanywiska: de Jaulo k'atypit. Zuhetion jo uiecaiecku, oparetha p'ra f'asac. Tei zepouuadeta: Lereau z kileu odnociay autoryzacji na uydanie Joray u Bourzoi, je groy uie p'p'itaiua. auoy na Operetty, Sh'awki z kofeu blakie zervacia. (do 8. I.)

WITOLD GOMBROWICZ † KRONOS

Intymny dziennik pisarza. Osobiste zapski prowadzone w latach 1953-1969. W przeciwienstwie do przeznaczonych do publikacji Dziennikow nie zawieraja refleksji autora nad swiatem i miejscem artysty. W Kronosie znajdziemy za to zapis zycia codziennego - skladajacego sie z biezacych spraw, pracy, wydatkow, zazywanych lekow, lektur, wyjazdow, a takze spotkan. W okresie objetym zapiskami Gombrowicz przebywal najpierw w Argentynie, gdzie przez jakis czas, zanim poswiecil sie wykluczenie pisarstwu, pracowal jako urzednik bankowy. W latach 60. uzyskal swia-

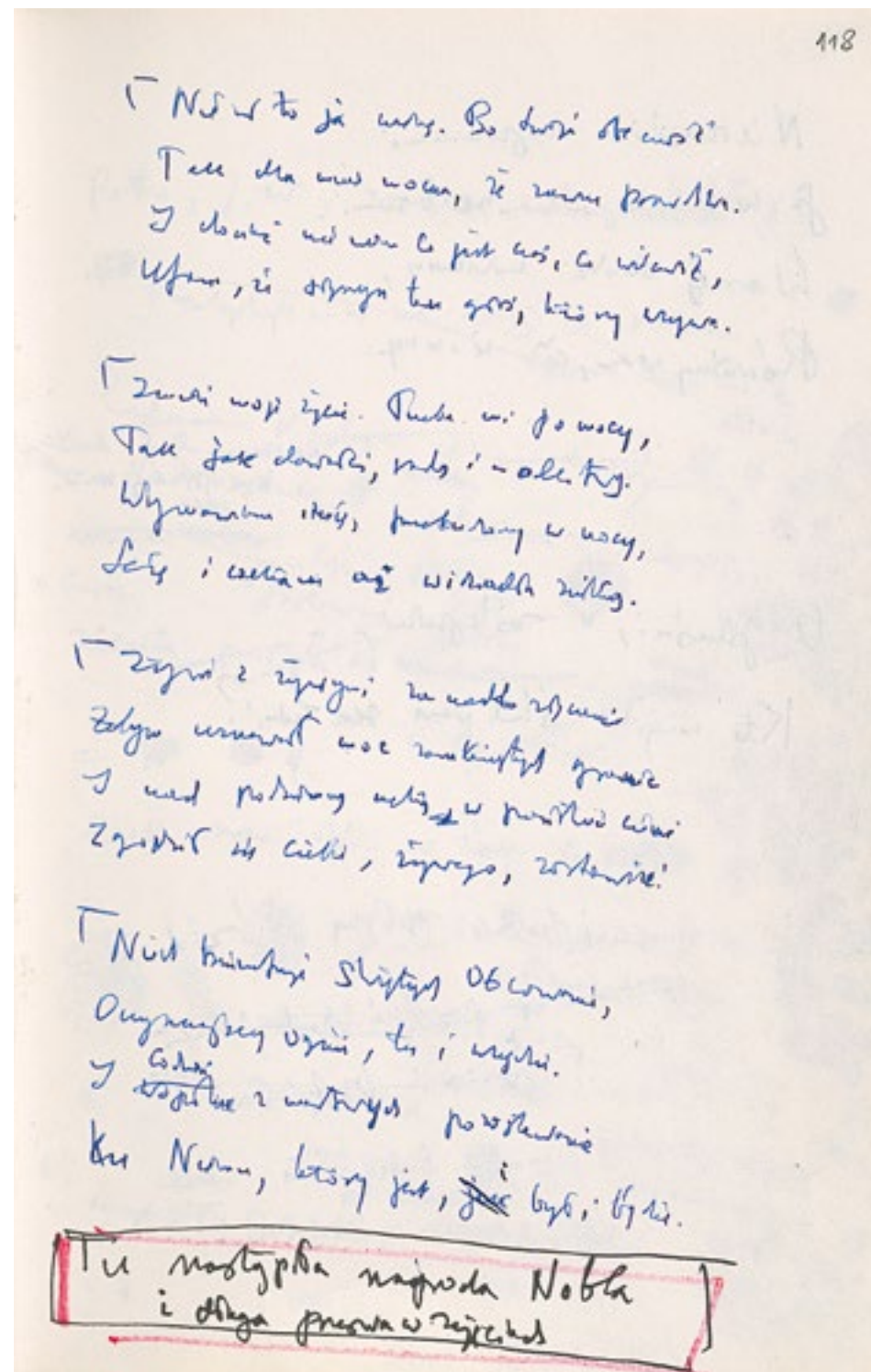
towa slawe, jego utwory byly wydawane w kilku jezykach. Przeniosl sie wtedy do Europy. Najpierw do Berlina Zachodniego, gdzie przebywal na stypendium Fundacji Forda, a pozniej do Francji. Byl bardzo blisko otrzymania Nagrody Nobla. Ostatnie lata zycia spedzil w Wenec na Lazurowym Wybrzezu. Rękopis Kronosa przechowala wdowa po pisarzu, Rita. Trafil nastepnie do Wydawnictwa Literackiego, w ktorym ukazala sie krytyczna edycja zapiskow. W 2013 roku zostal przekazany Bibliotece Narodowej jako dar.

NOTATNIK NOBLOWSKI CZESŁAWA MIŁOSZA

Kiedy poeta otrzymał informację o przyznaniu mu najbardziej prestiżowej nagrody literackiej na świecie sporządził zwięzły zapis: „Tu nastąpiła nagroda Nobla i długa przerwa w zajęciach”. Przyznane wyróżnienie wiązało się nie tylko ze sławą i licznymi honorami, ale z publicznymi obowiązkami, którym – strzegący do tej pory prywatności – pisarz musiał sprostać. Podróże, bankiety, spotkania autorskie i wykłady odrywały go od twórczości literackiej.

Ostatnim wierszem, nad którym Miłosz pracował, zanim dotarła do niego wia-

domość o Noblu, był utwór poświęcony ks. Józefowi Sadzikowi, pallotynowi, filozofowi, lecz przede wszystkim bliskiemu przyjacielowi autora. Sadzik zainspirował Miłosza do prac nad przekładami ksiąg biblijnych z hebrajskiego i greki. Jego nagła i przedwczesna śmierć w sierpniu 1980 roku była dla poety wstrząsem. Notatnik jest częścią Archiwum Czesława Miłosza, jednego z największych zbiorów materiałów dokumentujących życie i działalność poety. Archiwum zakupione zostało do Biblioteki Narodowej w roku 2013.

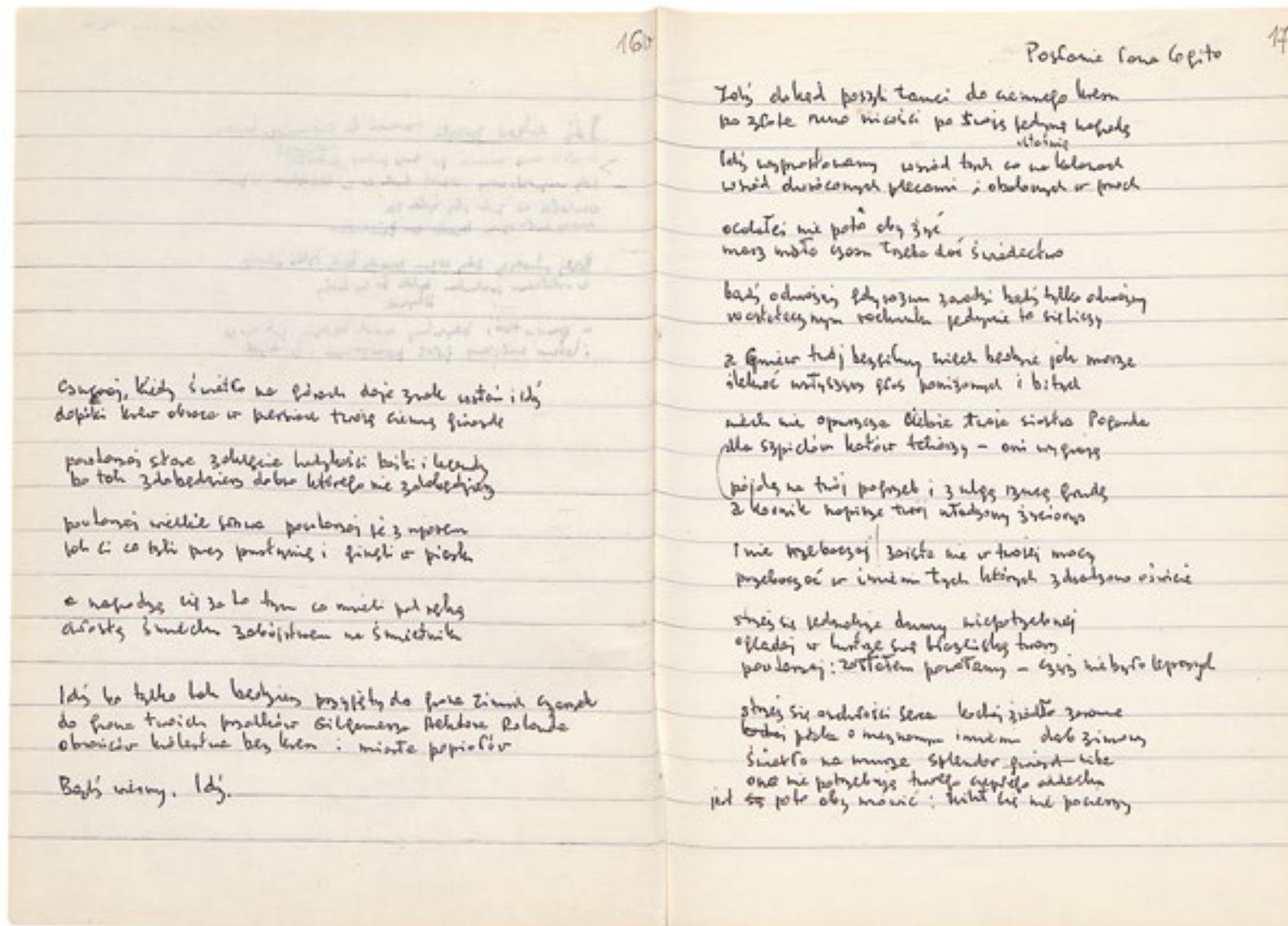

MEDAL NOBLOWSKI CZESŁAWA MIŁOSZA

Nagroda została wręczona Czesławowi Miłoszowi przez króla Szwecji Karola Gustawa XVI podczas gali odbywającej się 10 grudnia 1980 roku w Sztokholmie. Dla nieprzywykłego do dworskich konwencji pisarza uroczystość stanowiła niemałe wyzwanie. Musiał wypożyczyć i założyć przepisowy frak, opanować na podstawie instruktażowego filmu dokładne sekwencje ukłonów i tańczyć podczas bankietu. Prezentowany medal ma średnicę 65,9 mm, waży 113 gramów i jest wykonany z 18-karatowego złota. Na awersie widnieje profil Alfreda Nobla, na rewersie – wizerunek

mężczyzny zapisującego słowa pieśni wykonywanej przy wtórze liry przez muzę Erato, cytat w języku łacińskim z *Eneidy* („Uczyńmy życie lepszym przez naukę i sztukę”) oraz wygrawerowane nazwisko laureata. Medal zaprojektował szwedzki artysta Erik Lindberg, a jego forma nie zmieniła się od przeszło stu lat. Obiekt jest częścią Archiwum Czesława Miłosza, jednego z największych zbiorów materiałów dokumentujących życie i działalność poety. Archiwum zostało zakupione przez Bibliotekę Narodową w roku 2013.

ZBIGNIEW HERBERT † PRZESŁANIE PANA COGITO

Jeden z najważniejszych utworów literatury polskiej XX wieku. Kwintesencja dojrzałego stylu poety, łączącego głęboką erudycję z wiernością zasadniczym humanistycznym wartościom. Wiersz pochodzi z tomu *Pan Cogito* opublikowanego w 1974 roku. Herbert wprowadził

w nim postać Pana Cogito (z łacińskiego *cogito* – myślę), wrażliwego inteligenta uwikłanego w codzienność realnego socjalizmu.

Utwór składa się z moralnych przykazań i wskazówek dotyczących godnego i odważnego życia. Mimo wewnętrznych

komplikacji związanych z postawą prezentowaną przez Pana Cogito wiersz stał się głosem sumienia dla kolejnych pokoleń walczących o wolność. Wiele metafor i sformułowań trafiło do codziennego języka, przede wszystkim kończące utwór wezwaniem: „Bądź wierny, idź”.

Rękopis należy do Archiwum Zbigniewa Herberta, zakupionego przez Bibliotekę Narodową od wdowy po pisarzu – Katarzyny i siostry – Haliny Herbert-Zębrowskiej.

ZBIGNIEW HERBERT † TREN FORTYNBRASA

Wiersz z trzeciego tomu poezji zatytułowanego *Studium przedmiotu* z 1961 roku, znakomicie przyjętego przez krytyków literackich i czytelników. W zbiorze znalazły się, uznane później za kanoniczne, wiersze: *Apollo i Marsjasz*, *Mona Liza*, *Kamyk*, *Powrót prokonsula* czy *Tren Fortynbrasa*. Ten ostatni utwór doczekał się największej liczby przekładów i opracowań krytycznoliterackich.

W *Trenie Fortynbrasa* Herbert perfekcyjnie wykorzystał metodę liryki roli, rozwijając wątek z zakończenia *Hamleta* Wiliama

Szekspira. Tytułowy Fortynbras pojawia się na scenie po śmierci Hamleta i wypowiada do zmarłego kunsztownie skonstruowany monolog zwycięzcy. Poeta udziela głosu przyszłemu królowi, aby zderzyć dwie postawy: nieskuteczny idealizm i brutalny pragmatyzm.

Czystopis utworu należy do Archiwum Zbigniewa Herberta, zakupionego przez Bibliotekę Narodową od wdowy po pisarzu – Katarzynie i siostry – Haliny Herbert-Zebrowskiej.

Tren Fortynbrasa

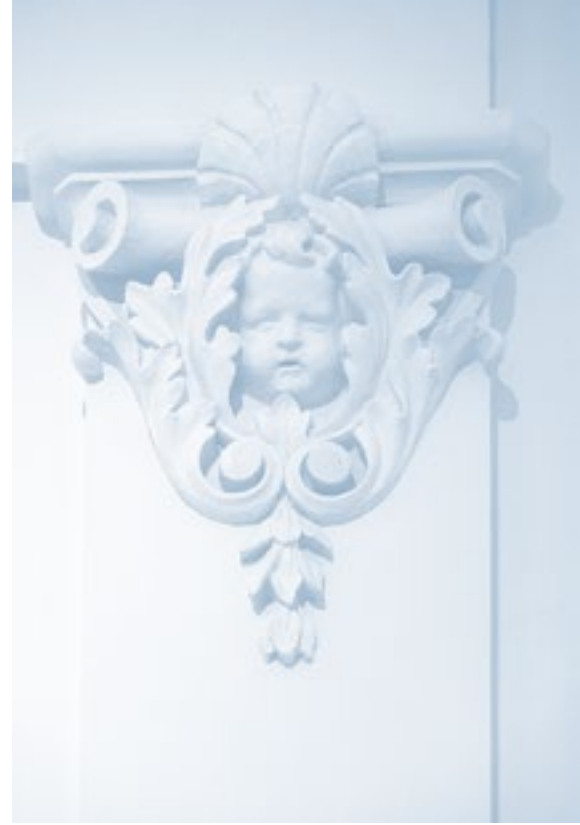
Teraz kiedy zostaliśmy sami możemy porozmawiać leniwie jak ^{myśliwy z} ~~myśliwym~~ ^z
chociaż leżysz na schodach i widzisz tylko co martwa mowa
to masz czarne stonce o stanowiąc promieniach
Nigdy nie możesz myśleć o swoich stonach bez wspomnień
i teraz kiedy leżysz na kamieniu jak stracone gniazdo
szukasz tam samo bezkonne jak przedtem. To jest właśnie koniec
Rzecz leżysz osobno. Upada leżysz osobno. Osobno głowa
i noga rzuca w migawkach pantoflach

Poprzez mnie będziesz zafascynowany: chociaż nie byłeś zafascynowany
jest to jedyny rytuał na jakim truch się man
Nie będzie promień i spieranie będą konty i huk
Kier wleczony po bruku kątowy podłukie konty kłami ortopedycznymi werbel werbel
wien nic piękniejszego
to będą moje namiętności przed objawieniem wstąpi
tęba wiesz może pod sztygą i ustąpić nim trochę

Tak czy owak musisz zginąć Hamlecie nie byłeś do zginia
wzrostu i kognitorem porcja a nie głębi ludzkiej
złoty wątek słucham jak we śnie łowisz chimery
Kopanywie jesteś powściągnięty i walczyłeś wzmiankami
nie musisz żadnej ludzkiej rzeczy nawet oddać mi umiast

Teraz masz spokój Hamlecie widziałeś co do ciebie należało
i masz spokój kłosa nie jest miękkiem ale należało do mnie
wybawienie cześć tajemniejszą efektowną sztuką
leżysz cennie jest śmierć bohaterstwa wobec własnego umiast
z zimnym obłędem w otoczeniu na wąskich kłosa
z widokiem na mowiska i taras repasa

Projekt „Modernizacja i aranżacja wnętrz Pałacu Krasińskich (Pałacu Rzeczypospolitej) przy Placu Krasińskich 3/5 w Warszawie” został dofinansowany ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (MF EOG) 2014–2021 i budżetu państwa.

Kwota dofinansowania ze środków MF EOG wynosi 2 974 993,25 EUR, ze środków budżetu państwa – 524 998,81 EUR.

Celem projektu jest przede wszystkim zmiana funkcjonalno-użytkowej przestrzeni Pałacu, przywrócenie zabytkowi jego dawnej świetności, udostępnienie unikatowych zbiorów dziedzictwa historyczno-kulturowego oraz wzmocnienie funkcji społeczno-kulturowych Pałacu w jego codziennym oddziaływaniu na mieszkańców Warszawy, Mazowsza, ale także na gości z pozostałych regionów Polski i z zagranicy odwiedzających stolicę.

Przebudowa i nowa aranżacja wnętrz Pałacu Rzeczypospolitej umożliwiają jego wszechstronne wykorzystanie. Pałac staje się miejscem bardziej dostępnym dla zwiedzających, zapewniającym możliwość poznania najcenniejszych zbiorów Biblioteki Narodowej.

Stworzenie optymalnych warunków kompleksowego funkcjonowania Pałacu otwiera nowy rozdział w jego historii, czas nowych możliwości: sprostania oczekiwaniom wszystkich grup społecznych, osób pochodzących z różnych środowisk, będących w różnym wieku i posiadających odmienne doświadczenia. Pałac Rzeczypospolitej został dostosowany do wymogów współczesnych technologii i standardów instytucji kultury. Zapewnia interaktywną przestrzeń wystawienniczą do prezentacji unikalnych zbiorów Biblioteki Narodowej (ekspozycja zabytkowych obiektów, czasowe wystawy tematyczne, prezentacja historii Biblioteki Narodowej, Pałacu Rzeczypospolitej, książki i druku, europejskiego dziedzictwa literackiego, a także historycznych i współczesnych praktyk czytelniczych). Powstało otwarte dla wielu pokoleń miejsce edukacji i informacji, przeznaczone na potrzeby zajęć i warsztatów dla dzieci, młodzieży szkolnej, dorosłych i seniorów – przestrzeń umożliwiająca ścisłą współpracę

Biblioteki Narodowej z mieszkańcami Warszawy w tworzeniu nowej, bogatej oferty kulturalnej i edukacyjnej. Przez kolejne lata Pałac Rzeczypospolitej będzie jednoczyć i aktywizować lokalną społeczność we wszystkich grupach wiekowych, stając się także unikalną atrakcją turystyczną na mapie Warszawy.

Projekt został wdrożony w partnerstwie z norweską Biblioteką Publiczną w Bergen.

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

BIBLIOTEKA
NARODOWA

Projekt dofinansowany ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (MF EOG) 2014–2021 i budżetu Państwa
Wspólnie działamy na rzecz Europy zielonej, konkurencyjnej i sprzyjającej integracji społecznej

Pałac Rzeczypospolitej

Trzy razy otwierana. Najcenniejsze zbiory Biblioteki Narodowej
w Pałacu Rzeczypospolitej

OPRACOWANIE

dr Tomasz Makowski

WSPÓŁPRACA

Patryk Sapała

KONSULTACJA

dr Łukasz Kozak

REDAKCJA

Agnieszka Konopka

PROJEKT GRAFICZNY

Łukasz Paluch | AnoMalia art studio

SKŁAD

Andrzej Dybowski

Copyright © Biblioteka Narodowa, Warszawa 2024

ISBN 978-83-8259-528-4

KROJE PISMA

Portrait, Harmonia Sans

MATERIAŁY

Keaycolour Pastel Blue 300 g, Munken Lynx 120 g

DRUK I OPRAWA

Drukarnia Klimiuk, Warszawa

Biblioteka Narodowa
al. Niepodległości 213
02-086 Warszawa